

TARTU RIIKLIKU ÜLIKOOLI
TOIMETISED

УЧЕНЫЕ ЗАПИСКИ
ТАРТУСКОГО ГОСУДАРСТВЕННОГО УНИВЕРСИТЕТА
ACTA ET COMMENTATIONES UNIVERSITATIS TARTUENSIS

587

VÄRSIÕPETUSE AKTUAALSEID
PROBLEEME JA SOOME-UGRI
VÄRSITEHNIKA KÜSIMUSI

АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ
СТИХОВЕДЕНИЯ И ВОПРОСЫ
ФИННО-УГОРСКОГО СТИХОСЛОЖЕНИЯ

STUDIA METRICA ET POETICA

TARTU RIIKLIKU ÜLIKOOLI TOIMETISED
УЧЕНЫЕ ЗАПИСКИ
ТАРТУСКОГО ГОСУДАРСТВЕННОГО УНИВЕРСИТЕТА
ACTA ET COMMENTATIONES UNIVERSITATIS TARTUENSIS
ALUSTATUD 1893.a. VIHK 587 ВЫПУСК ОСНОВАНЫ В 1893.g.

VÄRSIÕPETUSE AKTUAALSEID
PROBLEEME JA SOOME-UGRI
VÄRSITEHNICA KÜSIMUSI

АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ
СТИХОВЕДЕНИЯ И ВОПРОСЫ
ФИННО-УГОРСКОГО СТИХОСЛОЖЕНИЯ

STUDIA METRICA ET POETICA

TARTU 1981

Toimetuskolleegium: M.Gasparov, A.Kaalap, J.Talvet (vastutav toimetaja), M.Tarlinskaja, J.Tuldava.

Редакционная коллегия: М.Л.Гаспаров, А.Ю.Каалеп, Ю.К.Тальвет (ответственный редактор), М.Г.Тарлинская, Ю.А.Тундава.

VEPSA REGIVÄRSI MÕISTATUS

P. Alvre

Vepsa folkloori süstemaatilise kogumise ja publitseerimise seni pole seni veel jõutud. Seepärast pole rahvalaulude kohta avaldatud arvamusedki saanud olla kuigi põhjendatud. Otse vastupidi, soome uurijaile (A. Ahlquist, H. Basilier, K. Krohn) on "Kalevala" rumode taustal jäänud vepsalastest eksitav mulje nagu poleks neil rahvalaulu kunagi eksisteerinudki. Teoses "Kalevalankysymyksiä" (lk. 133) lausub K. Krohn otsesõnu: "saattaa panna kysymyksen alaiseksi, ovatko vepsäläiset milloinkin vanhaa runomittaa käyttäneet" (K. Krohni sõrendus). Kuigi A. Turunen juhtis juba 1943. a. ilmunud kirjutises "Vepsäläisten runoudesta" ("Virittäjä" 1943, lk. 147 jj.) tähelepanu sellele, et vepsalased on lauluarmastaja rahvas ja et venepäraste tsastuškade kõrval tuntakse veel vähesel määral ka pikemaid regivärsisugemetega laule, elavad mõnedes töödes K. Krohni eksitavad mõtted üha edasi (vt. näiteks TRÜ Toimetised 234, lk. 222).

Vepsa muistse regivärsi järgi seirates tuleb peatähelepanu pöörata mõistagi pikemaile lauludele, kuid tähtsusetud pole ka tsastuškad, millesse on võinud üle kanduda regivärsi struktuurivõtteid, eriti algriim, mida vene tsastuškades ei tunta. Iidsete algriimiliste värsside ülekandumise suhtes uude populaarsesse lauluvormi on üsnagi suure tõestusjõuga tsastuška "Kukub, kukub käoke":

Kukub, kukub kägoihut	Voika, voika, neičukaine
šufen kūžen nadvaižes.	čoman prihan kagvaižes!

('Kukub, kukub käoke / suure kuuse ladvas / Nuta, nuta, neiuke, / kena poisil kaelas!')

Selle teine värss ulatub oma tekkelt ilmselt juba läänemeresoome aluskeele aegadesse, sest vepsa sõnastus on lähedane nii eesti (kuiiva kuuse tuti otsas), vadja (kuiwä kūzē et-saza) kui ka soome variandile (kuiivan kuusen kukkuralla).

Algriimilised tsastuškavärssid, nagu niitin, niitin niitiin ('niitsin, niitsin niidu') jt. pole harulduseks. Võimalik, et neil on vasted ka teiste läänemeresoome rahvaste laululoo-

mingus.

Värsimöödulise iseärasusena pandagu seoses sõnaga neic-
cide tähele daktüülist värsijalga:

tunob käbed kežaine,

neiccide vouged vandaine

('tuleb kiire suvi, / neidude valge vabadus').

Väärrib rõhutamist, et vene puhttrohheillise värsimööduga tšastuškad sellist kõrvalekallet ei tunne, kuigi ka neis 7- ja 8-silbilised värsid sageli vahelduvad. Seevastu lõppriimi sugemed võivad olla tingitud vene eeskujude jäljendamisest.

Vepsa pikemais rahvalauludes on regivärsi jooni säilinud märksa rohkem, kuigi need ilmnevad sageli varjatud või moonutatud kujul. Sarnasust eesti, soome või karjala regivärsiga näitab ennekõike asjaolu, et kindel stroof puudub. Suurt sarnasust võib konstateerida meetrumi-, struktuuri- ja stiilivõtteis, kuid enne nende erijoonte väljaselgitamist toogem pikema rahvalaulu näitena meie "Tähemõrja" vepsakeelne variant, mille juba möödunud sajandi lõpul avaldas (a.1890) ajakirjas "Myelvtudományi közlemények" XXII E.N. Setälä:

Joksin, joksin jogut mõ,

Ülez katsuin: päivõi päästab.

Algez katsuin: kudmoi kuštab.

Jogoid' mõ katsuin: venoi ajab.

"Kenen nētse venehut?"

Tatohuden venehut!

"Ota tatoin venoihe!"

"Ei le tütöim sijaštaiž.

Itše istun peraižes,

Jougaizēd ne nēnaižes,

Kāduded ne melaižes.

Andan minä sinun, tütöi,

Päivöin taga mehele."

"En mäne minä Päivöin taga

Pitkikš päivikš päästaha."

"Andan minä Kudmoin taga."

"En mäne minä Kudmoin taga

Pitkikš üikš kuštaha."

"Andan minä sinun Tähthöin taga

Pitkikš žorikš pilkištumaha."

"En mäne minä Tähthöin taga

Pitkikš žorikš pilkištumaha.

Mänen minä leskakan poigan taga

Krestjanskiad radod radmaha,

Magedad lomat sōmha,

Kanzad zavodmaha,

Lapsid tēhmaha,

Peremenoid' kazvatamha."

('Jooksin, jooksin mööda jõeäärt, / Üles vaatasin: päike paistab. / Alla vaatasin: kuu kumab. / Piki jõge vaatasin: paat sõidab. / "Kelle too paadike?" / Taadikese paadike! / "Võtatast, oma paati!" / "Ei ole, tütar, sulle ruumi. / Ise istun paadipäras, / Jalad need paadininas, / Käed need aerudel. / Annan mina sind, tütar, / Päikesele mehele." / "Ei ma lähe Päikesele /

Pikkadeks päevadeks paistma."/ "Annan mina sind Kuule."/ "Ei ma lähe Kuule/pikkadeks öödeks kumama."/ "Annan mina sind Tähele / Pikkadeks öödeks vilkuma."/ "Ei ma lähe Tähele/ Pikkadeks öödeks vilkuma."/ "Lähen mina lesknaise pojale/ talupoja-tööd tegema,/ Magusad lõunat sööma,/ Rahvast muretsama,/ Lapsi tegema, / Sugupõlvi kasvatama."/)

Selle laulu katkendeid leidub eri murdesaladelt ka tekstikogumikus "Näytteitä äänis- ja keskivepsän murteista" (1951). Lõunavepsa teisendi on avaldanud L. Kettunen keelenäitekogumikus "Näytteitä etelävepsästä" I (1920). Käesolevas artiklis analüüsimisele tulevad laulukatkendid pärinevadki põhiliselt nimetatud teoseist.

Esitatud näites ning selle teisendeis leidub ootuspäraste 8-silbiliste värsside kõrval ka 7-silbilisi või veelgi kulunumaid, väiksema silbiarvuga värssse.

Erinevuseks eesti ja soome regivärsireegleist on seegi, et värsijala tõusus võib esineda lühike pearõhuline silp ka muudel juhtudel kui ainult esimeses värsijalas. Näiteks:

teises (ja kolmandas) värsijalas: Ota tatoim venoihe!

kolmandas värsijalas: Itse istun peräizēs;

neljandas (ja teises) värsijalas: En mäne minä Tähthöin taga;

teises, kolmandas ja neljandas värsijalas: Jogoid' mö/ katsuin: venoi ajab;.

Seevastu pika rõhulise silbi esinemise kohta värsijala languses puuduvad näited. Võib oletada, et sellist puhtrõhulise värstitüübi tõttu ei kasutatagi.

Mis puutub esimesse värsijalga, siis selle tõusus esinev lühike pearõhuline silp kattub täiel määral kalevalavärsi uususega: Tatoihuden venghut. Sama konstateerisime eespool juuba esimese daktüüilise värsijala kohta, kus kolme silbi asemel võib nagu eestigi rahvalaulus olla ka neli silpi, näit. Andan minä / sinun / Tähthöin / taga. Põhinõttelist erandit ei moodusta kalevalavärsist ka nelja- ja kolmesilbilise värsijala kõrvuti paiknemine: Mänen minä / leskakan / poigan / taga.

Kalevalavärsi üks põhijooni on ka see, et pikemad sõnad paiknevad värsi alguses või lõpus (mitte aga keskel) ja moodustavad kas 1.+2. või 3.+4. värsijala. Seejuures ei tarvit-

se sõnarõhk värsijala tõusuga kokku langeda:

Jougai/žed ne / nənaižes,

Kādu/ded ne / melaižes

Hoopis tavalisem on pikkade sõnade jagunemine eri värsijalgadesse nii, et kaasarõhuline silp on teise või neljanda värsijala tõusuga:

Perē/mēnoid' kazva/tāmha

Viimase värsijala lõpus ei tunne kalevalavärss ühesilbilist sõna ja küllaltki haruldane näib see olevat ka vepsa keeles:

Joksin, joksin jogut mõ.

Nagu näeme, on vepsa rahvalaulu värsi ülesehitus põhiliselt sama kui kalevalavärsi puhul. Ühine soome ja eesti rahvalauludega on värsi trõhheiline põhilaad, esimeses värsijalas ilmuda võiv daktül (mõnikord isegi 4-silbilisena; I peoon), pikkade sõnade paiknemine värsis ja nende jagunemislaad eri värsijalgade vahel, samuti sõnarõhu kokkulangematus värsijala tõusuga. Puhtam kui eesti keele värss on vepsa oma selles suhtes, et pikk pearõhuline silp ei esine kunagi värsijala languses (vrd. eesti oleks / see mee/si mi/nulla)

Silmatorikavateks erinevusteks on ka 7-, 6- ja mõnikord isegi 5-silbilised värsid, ühesilbiline sõna värsilõpus ning lühike pearõhuline silp värsijala tõusuga (mida vepsa keele puhul ei saa lugeda veaks). Geminaatide ja pikkade vokaalide üldine lühenemine on ilmselt tingitud viimati nimetatud iseärasuse juurdumise, sest näiteks värsi Ota tatoim venoihe teise värsijala tatoim taandub varasemale kujule *tättol-.

Ka 7-, 6- ja 5-silbilised vajakvärsid ja ühesilbiline sõna värsi lõpus seletuvad vepsa keelearenguseaduste najal. Küllalt hilja on vepsa sõnu haaranud sise- ja lõpukaost tingitud lühenemistendents, mis üldjoontes on sama kui eesti keeles või soome edelamurdeis. Luulekeel võib ainult teatud piirini püsida arhailisena, kuid on üsna loomulik, et see püüab end pidevalt kohandada kõnekeelele. Ainult tugev luuletraditsioon võib suuremate keeleliste muudatuste korral (nagu seda on sise- ja lõpukadu) päästa rahvalaulu hävingust, sest kõik laulud tuleb vastavalt untele keelereeglitele luua otsekui uuesti. Nii on toimitud eesti regilauludega, ja seda ilmselt pika ajaloo vältel mitmelgi korral. Algsete rõhusuhete segisajamine on avanud samas tee skandeerimisele, kus rõhutat sil-

pi võib markeerida värsijala tõus, ja rõhulist langus.

Vepslastel on aga arvatavasti saanud tšastuškad populaarseks just sel perioodil, kui keeles toimusid sise- ja lõpukao näol suured murrangud. Vana luulepärandi kadumisele aitavad kahtlemata kaasa deformeerunud värsid. Et värsistruktuuri muutumise põhjuseks on sõnade lühenemine, osutagu mõned näited varasemas keelevormi viidud värsijalgadega. Kuna lõpukadu on keeles noorem nähtus kui sisekadu, siis on just viimase jäljed värsimõõdu laostumises kergesti nähtavad. Näiteid:

Joksiń, joksiń jogut mõ

kõlas varem Joksiń, joksiń jogut mõto (<*mōten), kusjuures värsirida lõpuks normaalselt värsijala langusega, aga mitte tõusuga nagu praegu. Kui kaotame sisekao värsidest

Pitkikš päivikš pašmaha (<*paštamahan) ja

Leskakan (<*leskiakan) poigan taga,

tõuseb silbiarv neis kaheksani. Sise- ja lõpukao tõttu on praegu vigane ka värs

Pitkikš üikš kuštamaha < Pitkikš *üikši kuštamahan.

Varasema lõppvokaali puudumine rea lõpus on muutnud 7-silbiliseks järgmised värsid:

"Ei le tūttoim sijaštaiž (<*sijastasi).

Itše istun peraižes (<*peräisessä)

Jougaizēd ne nēnāizēs (<*nenäisessä),

Kādudēd ne melaižes (<*melaisessa).

Osa värsse on meetrumi nõudeid silmas pidades kahtlemata ümber luuletatud, sest oma sise- ja lõpukaovormidega on nad praegu laitmatud, näit.:

Peremenoid kazvatamha;

pitkiť päeviť vaugitamha ('pikki päevi valgustama') jt.

Lõunavepsa murdes on sise- ja lõpukaole lisandunud veel hiline diftongi järelkomponendi sarnastumine sonandiga, mis on toonud pika vokaaliga silbid ka värsijala langusse, näit.:

kupdāžimu kujōžimu.

Ahellauludest jääb paiguti selline mulje, nagu polekski neis algselt tegemist neljajalgse värsiga, näit.:

Lambaz mi'ei vīnnad,

Vīnnan mina aka'ie;

Ak mi'ei tahtast jne.

('Lambas mulle villa, / Villa mina eidele; / Eit mulle tahtast' jne.)

Kolmejalgne värss on saanud tüüpiliseks ka eesti shellaan- ludes (vrd. mina heina lehmale, / lehm mulle piima; / mina piima põrsale jne.), kuid läänemeresoome ühist lähtekuju res- taureerides on vist siingi õigem lähtuda neljajalgsest troh- heilisest värsiest. Vähemalt eesti keele puhul on võimalik praegugi arvestada pikki tooniliselt murduvaid silpe omaet- te värsijalaks.

Kindla meetrumi kõrval on regivärsi lahutamatuks vormi- võtteks kordused, mis ilmnevad nii hääliku- kui ka mõttekor- dustena.

Häälikkordust (alliteratsioon, assonants) viljeleb vepsa rahvalaul märksa harvemini kui eesti, soome või karjala omal, kuid alliteratsiooniprintsiip on oma mitmekesisusest tuntud ko- gu vepsa keelealal ja selle kohta saab tunda näiteid mistahes laululiikidest (itkud, pikemad tantsu-, hälli-, armastuslau- lud jt.; täastuškad).

Sama konsonant koos sellele järgneva vokaaliga ilmneb vä- ris kõige sagedamini kahelülilisel kujul, näit.:

kundažimu kuojažimu,

rahažimu randažimu

('Kuldseid radu mööda, / hõbedasi randu mööda').

Pandagu siin tähele ka sõnasisest alliteratsioon, mis langeb kaasrühmistele silpidele. Toodud näide on veel omapä- rane sellegi poolest, et korduvad morfoloogilised elemendid (-žimu) annavad lüppriimi efekti. See nähe on omane ka eesti ja soome rahvalauludele. Alliteratsioon ei tingi korduvate konsonantide kvalitatiivset piiramist (esinevad k, t, p, l, n, m, j, v jt.).

Näitena sama vokaali kordamise kohta toodagu värss

Ozran rahmdes ozrutades ('Otra lõigates ohkavat').

Kahelülilise kõlakorduse saab sageli sama sõna (peami- selt verbi) kordamisega:

andab, andap päivõn taga ('annab, annab päikesele').

Märksa harvem võib leida näiteid kolmelülilisest kõlakor- dustest:

veiei verkod vedab ('paat võrku veab').

Häälikkordus saab jaguneda ka paralleelsete värsipoolte vaheli:

Ülez katsuin: päivõi paštab,

Alez katsuin: kudmoi kuštab

Pole haruldane isegi üle mitme värsirea ulatuv samade

häälikute kordus:

"Andan minä Kudmoin taga."

"En mäne minä Kudmoin taga

Pitkikš üikš kuštmaha."

Kahe väärsi vahel jagunevat kõlakordust näeme väärsipaaris

Jougaizēd ne nenaizēs,

Kādudēd ne melaižēs

Esitatud näiteis on üldiselt tegemist sama konsonandi ja vokaali kombineerumisega, kuid konsonandijärgne vokaal võib ka varieeruda, kusjuures korduse kandjaks jääb ainuüksi konsonant:

ištub neidēi pandašūmaŋ ('istub neiu kaldaäärel').

Mõttekordus on nagu häälikkorduski regiväärsi lahutamatu osa. Jättes siinjuures kõrvale küsimuse, kumb kumba on algusest tinginud, konstateerigem, et vepsa rahvalauludes on üksikväärsi osakaal märksa suurem kui eesti- ja soomekeelses repertuaaris. Ometi on raske leida laululiiki, kus paralleelism üldse ei rakendataks. Ainasa erandi moodustavad siin uuemad rahvalaulud, venepärased täastuškad, kus mõttekorduseks ei jätku lihtsalt enam ruumi.

Peaväärsile järgneb kõige sagedamini üks paralleelväärs, kuid erandjuhtudel võib see arv olla ka tublisti suurem, eriti kui paralleelväärsid võtavad selgituse või loetelu ilme.

Näiteid:

Üks paralleelväärs: Lagedane pūdole,

Vihandane normele

('Lagedale põllule, / Haljendavale nurmele').

Pedajaha perob,

Habaha haižub

('Männipuuse peeretab, / Haavapuusse haisutab').

Kaks paralleelväärsi: Kanzad zavodmaha,

Lapsid tehaha,

Peřemenoid' kazvatamha.

Viis paralleelväärsi:

Ei min täht se minin goräine:

Semevoín silman täht,

Hüvan tšoman neittšen täht,

Tazon tšoman rožan täht,

Mustan tšoman brovan täht,

Hüvan tšoman pinžun täht.

('Mitte mingi asja tõttu mulle ei tulnud muret:/ Hea kauni neiu tõttu,/ Mustade kaunite silmakulmude tõttu,/ Seemeõli-värvi silmade tõttu,/ Sileda kauni näo tõttu,/ Hea kauni vulva tõttu').

Tuntakse mõttekordust ka sama värsi piires:

Täitškokitem täiberokitem,

joksehtagam mänehtagam

('Mu öeke, mu sõtsike, / jookskem, mingem').

Mõttekorduse lihtsaimaks vormiks ongi sama sõna või sõnaühendi kordamine, mis võimalust mööda toimub sama värsi piires (epitseuksis):

En ota ka en ota ('Ma ei võta ega võta'),

En guda, en guda ('Ma ei jooda, ma ei jooda').

Paralleelvärsid kordavad peavärsi mõtet sümbooli- või analoogiaparallelismi printsibile toetudes. Järgnev sümbooli- miaparallelisminäide demonstreerib ühtlasi ilmekalt metafoori ja epiteedi rakendamist vepsa rahvalaulus. Pandagu tähele ka sagedat häälikkordust ning riimillusiooni korduva ine-sufiksiga:

Maks se minun tukijne,

Babarmoižen dukijne,

Hobedaine lindijne,

Manizikaižen magijne,

Kandatesen kagnijne,

Mustikaižen murijne

Reaskan maidon rožajne,

('Mu kallim on mu lemmik, / Hõbedane linnuke, / Koorekaelake, / Rõõsapiimanäoline, / Vabarnalõhmaline, / Maasikamaitseline, / Mustikaraasuke').

Analoogiaparallelismi esineb näiteks värssides:

veslad silmad aknas

i vouktad käded pangas

i gaugad kündusü

('rõõmsed silmad aknal / ja valged käed lingil / ja jalad kündisel').

Rihes ridüvatas,

Gomias toratas

('Rehes riieldakse, / Ulualuses tapeldakse').

Korduskompositsioon võib põhineda ka antiteesil:

Ülez katsuin: päivöi paštab.

Alez katsuin: kudmoi kuštab.

Eri sõnaliikide kordustes moodustavad omaette rühma pärisnimed:

Paχomaje pahkaks,

Nestrilē neveskaks,

Itšeleze nahkaks,

Kondrašilē kokatiks.

('Pahomale käsnaks, / Endale nahaks, / Nestorile pruudiks, / Konradile pirukaks').

Korduvad sidesõnad paiknevad tavaliselt anafooriliselt:
 i pezimoi vouktašt'i, i lāksin mina lagedaha pōudho,
 i ristimoi tožošti, i vihandaha normhe
 ('ja pesin end puhasvalgeks, /ja lõin ka risti ette, /ja lāksin lagedale põllule, /ja haljendavale murmele').

Riimiillusiooni pakkuvast epifoorist korduvate lõppsilpidega oli eespool juba juttu, lisatagu veel näide korduvate iseseisvate sõnadega:

Ühted okšaštš eilē ka eilē.

keda minī eilē ka eilē?

mamoid minī ka eilē.

('Ühte oksa ei ole ega ole, / keda mul ei ole ega ole? / eme mul ei ole ega ole.')

Sagedamini kasutatavad kõnekujundid on epiteet, metafoor võrdlus, retoorilised küsimused ja personifikatsioon. Nende detailsem vaatlus ei kuulu käesoleva kirjutise raamidesse.

Esitatule veel kord pilku heites võime tõdeda, et vepsa rahvalaul tugineb põhimõtteliselt samadele värsiehitus- ja struktuurivõtetele kui eesti, karjala ja soomegi oma. Vana vepsa regivārss on küll tänapäevaks suurelt osalt taandunud, kuid selle elemente kuni üksikvärsideni välja on üle kandunud moodsasse rahvalauluvormi - täastuškadesse. Nende ligem analüüs ja kõrvutamine pikemate rahvalauludega aitab edaspidi kindlasti tungida sügavamini vepsa regivārsi omapärasse. Kuid juba praegugi on selge, et nii neljajalgne trohheus oma allvariantidega kui ka hääliku- ja mõttekordus pole vepslastel mingid juhuslikud elemendid, vaid nad on iidne pärand. Läänemeresoome rahvaste regivärsikultuuri ühisajast. Vepsa regivārsi deformeerumisele on kaasa aidanud keeles toimunud suured häälikulised murrangud (sise- ja lõpukadu). Varasemate pikemate sõnavormide rekonstrueerimine lubab sageli siiski taastada korrapärase värsimõõdu. Ilma lingvistiliste rekonstruktsioonivõtetest pole mõeldav ka eesti regivārsi kihistute uurimine ning nende kõrvutamine arhailisema soome ja karjala esinemusega. Vepsa regivärsiprobleemistik aitab mõneti paremini mõista ka eesti rahvalaulu korduva taassünni protsessi, sealhulgas ka üleminekut skandeerimisele.*

* Kuigi käesoleva kirjutisega pole probleem ammendatud ega lõplikult lahendatud, on selles osutatud tee ilmselt viljakas: täastuškad iseseisvused žanrina vene folklooris alles

ЗАГАДКА ВЕПСКОГО РУНИЧЕСКОГО СТИХА

П. Аяре

Р е з ю м е

Хотя еще А. Турунен обратил в 1943 г. внимание на то, что наряду с частушками по русскому образцу в вепском фольклоре встречаются и более длинные песни с элементами рунического стиха, в некоторых работах до сих пор повторяется мнение К. Круна, согласно которому вепсы никогда не знали рунического стиха. При поисках следов древневепского рунического стиха надо учесть, что в частушках встречаются его элементы, в том числе и аллитерация, русской частушке несвойственная, вплоть до перенесения целых стихов. В длинных песнях признаки рунического стиха проявляются в наши дни уже скрыто или искаженно, однако близость к эстонскому, финскому и карельскому руническому стиху наблюдается в отсутствии строфы, а также в метрике, поэтической структуре и стилистических приемах.

Встречающийся наряду с 8-сложником 7-, 6- и 5-сложники и прочие метрические отличия от калевалаского стиха часто являются следствием сокращения (апокопа и синкопа) слов; восстановив первоначальные формы слов, мы получаем правильный 8-сложник. Четырехстопный хорей, аллитерация и параллелизм, свойственные прибалтийско-финскому руническому стиху, не случайны и в вепском стихе, а унаследованы им от рунического.

XIX sajandil ning varasema luule vormelite ja väljendusvahendite ülevõtmine tüpoloogiliselt hoopis teistsuguse sõnakumeti poolt on poetikas üsna laialt tuntud nähtus, millele tuginevad muuhulgas rohkearvulised katsed näiteks rekonstrueerida indoeuroopa algvärsimõõtu. Idee regivärsi korduvast ümbersõnastamisest viib lõppkokkuvõttes regivärsi (praeguse) meetrilise heterogeensuse tunnustamiseni ja selle dünaamilise tüpoloogia juurde. (Toimetaja.)

ВТОРОЙ КРИЗИС РУССКОЙ РИФМЫ

М. П. Гаспаров

Во II выпуске этой серии была помещена наша заметка "Первый кризис русской рифмы". В ней прослеживалась эволюция употребительности аномальных русских рифм (йотированных, приближенных, неточных) на протяжении столетия 1740–1840-х гг. Предлагаемая заметка является ее непосредственным продолжением. Она охватывает историю аномальных рифм за следующее столетие, 1840–1940-е гг., а отчасти и позже. Это материал весьма актуальный: центральное событие этого периода – освоение русским стихом неточной рифмовки, которая и сейчас является живой проблемой поэтической практики. Это материал весьма обширный, исчерпать его в одной заметке невозможно: речь пойдет лишь (опять-таки) об эволюции употребительности этих рифм от поэта к поэту и от периода к периоду; вопрос о типологии разновидностей неточной рифмы и вопрос о тенденциях ее развития в самые последние десятилетия мы напомним рассмотреть потом отдельно.

Все основные понятия предлагаемого разбора – те же, что и в предыдущей заметке. "Аномальной рифмой" мы называем все типы рифм, отклоняющиеся от традиционных (для XVIII – первой половины XIX в.) норм фонетической и графической точности. Типы эти выделены еще В.М.Жирмунским: это женские йотированные рифмы (ЖЙ, "богини–синий"), женские приближенные рифмы (ЖП, "богини–пустыне"), женские неточные рифмы (ЖН, "богине–минет"), мужские закрытые неточные (МзН, "гремит–винт"), мужские открытые неточные (МоН, "плечо–еще"). В новом материале особо приходится выделить также мужские закрыто-открытые неточные рифмы (Мзо, "плечо–ни о чем") – мы считаем их разновидностью мужских открытых (а не закрытых) рифм, потому что в них, так же как и в открытых рифмах, обязательным является наличие опорного звука ("плечо–горячо" и "плечо–ни о чем" в практике XX в. одинаково являются рифмами, тогда как "плечом–ни о ком" – является, а "плечо–ни о ком" – нет). Все показатели таблиц I–3 представляют собой проценты аномальных рифм каждого вида от общего количества женских, мужских закрытых и мужских открытых рифм каждой выборки (одну

оговорку см. ниже, в.4). Рифмы дактилические (и примыкающие к ним неравносложные, типа "неведомо-следом") пока не рассматривались.

В особую рубрику выделен показатель опорных звуков - среднее на 100 строк количество совпадающих звуков, непосредственно предшествующих ударному гласному рифмы. Учитываются раздельно совпадения точные и неточные ("я-ш", "а-о"); в таблицу вынесены лишь показатели по точным совпадениям. Эти показатели даны выборочно.

Подсчеты были сделаны по 245 выборкам из 139 поэтов, родившихся между 1805 и 1910 гг., всего около 195 000 рифм; объем каждой выборки указан в конце строк в таблице I (рифмы женские, мужские закрытые и мужские открытые отдельно). Группировка материала сделана двоякая: в таблице 2 - по датам рождения писателей, в таблице 3 - по датам написания или публикации текстов (здесь для сравнения включен материал и по предшествующему периоду). Процентные показатели по поколениям выведены из процентных показателей по поэтам, процентные показатели по периодам - из абсолютных чисел. По таким особенно широко обследованным поэтам как Маяковский, Асеев или Пастернак, материал для суммарных таблиц брался неполностью (во избежание статистического перекоса).

Представленный в таблицах материал позволяет сделать следующие предварительные выводы:

I. История русской рифмы представляет собой чередование периодов стабилизации и периодов кризиса - периодов разработки рифмического фонда, определенного некоторыми устойчивыми нормами, и периодов поиска, когда старые нормы рифмовки сменяются новыми. В развитии кризиса рифмы можно выделить три фазы: 1) начальную - отказ от прежних норм рифмовки; 2) вершинную - поиски сразу во всех направлениях, с сильными индивидуальными отличиями, резкими переломами в писательских привычках; 3) заключительную - одно из направлений поисков определяется как предпочтительное, устанавливаются нормы допустимости соответствующих новых видов рифмы, а другие направления поисков отмирают. Вряд ли нужно добавлять, что никакой определенности в слово "кризис" мы не вкладываем.

Так, в "первом кризисе" русской рифмы исходной стабильной нормой была система идеально точной рифмовки сумарокрв-

ской школы; фазой отказа было творчество Державина; фазой поисков — эксперименты с освоением ИИ (у всех поэтов), ИИ (до Пушкина), МоИ (до Лермонтова), ИП (после Пушкина и Лермонтова); фазой итоговой — канонизация ИП в пределах до 20% у поэтов послелермонтовского времени и отмирание остальных видов аномальной рифмы (кроме ИИ): это становится нормой рифмовки для следующего периода стабилизации. "Первый кризис" длился около 60 лет (ок. 1780—1840), последующая стабилизация — тоже около 60 лет (ок. 1840—1900), а затем начинается "второй кризис русской рифмы", о котором и пойдет речь.

2. Исходной стабильной нормой для второго кризиса рифмы была рифмовка второй половины XIX в.: 10—20% ИП, до 4—5% ИИ и МоИ, остальные аномалии фактически исключены. Фазой отказа было творчество символистов и акмеистов 1890—1905 и особенно 1905—1913; главным участком работы были женские неточные рифмы; наиболее влиятельными экспериментаторами — Брюсов и Блок. Фаза поисков во всех направлениях начинается ок. 1913 г. и достигает наибольшего разброса в 1920—1923 гг.; главной областью экспериментов становятся мужские неточные рифмы (и дактилические с неравносложными, здесь не рассматриваемые); наиболее заметные экспериментаторы — Маяковский и Пастернак, но еще дальше их идут, например, Эренбург, Есенин 1919—1922, ранний Сельвинский и особенно Мариенгоф, чьи опыты с разноударными рифмами остались за пределами наших подсчетов. Фаза итоговая приходится приблизительно на 1925—1935 гг.: в круг канонизованных аномалий допускается ИИ в пределах 25—30% и ИИ в пределах 5—6%; все остальные далеко пошедшие эксперименты с мужскими рифмами пресекаются. В результате обычное в стихах чередование мужских и женских рифм становится в то же время чередованием точных и (на 25% и выше) неточных рифм, "точек опоры" и "точек свободы"; этот ритм, по-видимому, существенен при восприятии современного стихотворения.

3. XVIII век культивировал опорные звуки в рифме, первый кризис рифмы покончил с этим, второй кризис рифмы возродил эту заботу о предупредительной части рифмы ("левизна рифмы", по терминологии В. Брюсова). Обычно это возрождение приписывается Маяковскому и Пастернаку и связывается с необходимостью компенсировать расшатывание правой, послеударной части рифмы; но у них были предшественники, и довольно неожиданные: в отдалении — последний классицизм Шихматов и одиночка Трефолов, в непо-

средственной же близости – Анненский, В. Иванов, его ученики С. Соловьев и Кузьмин и, наконец, Северянин; влияние французской традиции "богатой рифмы" здесь несомненно, но насколько оно было осознанным, неясно. Отметим также, что не только неточные рифмы обычно богаче опорными звуками, чем точные, но и мужские – богаче, чем женские (иногда это даже заметнее). Может быть, причина этого – в том, что "школой левизны" для русской рифмы были мужские открытые, где наличие опорного звука с 1740-х гг. было обязательным; а употребительность мужских открытых рифм в русской поэзии XVIII–XX в. возрастает неуклонно (отношение Мз:Мо, даже без учета Мзо, для 1740–1815, 1845–1860 и 1935 сл. соответственно дает 10:3, 10:4 и 10:7; у Блока впервые Мо больше, чем Мз). Во всяком случае, это тенденция стиховая, а не языковая: в XVIII в. мужские рифмы ничуть не были более "богатыми", чем женские (см. табл. 4).

4. Из отдельных видов женских аномальных рифм заметнее всего, конечно, развитие ИН. Виды ИН XX в. разнообразны, и рассматривать их здесь нет возможности; отметим лишь разновидность, ставшую особенно ходовой (даже в послекризисный период) и почти не воспринимаемую как аномалия, – это рифма "с внутренним йотом" ("в пене-упоенье"), как бы перекликающаяся с традиционно дозволенной ИИ ("в пене-упоений"). Но любопытно, что ИИ и ИП тоже продолжают развиваться, и в XX в. дают показатели выше, чем когда бы то ни было раньше; может быть, это связано с современным этапом деграмматизации рифмы. (Конечно, при этом показатели ИИ и ИП XX в. следует вычислять не от всех "Ж", а от "Ж минус ИН", иначе они окажутся заниженными.) Это напоминает, что нельзя говорить, например: "после А.К. Толстого ИП становятся дозволенными", а нужно добавлять "в таких-то пределах" (более скромных у Фета и Некрасова, более широких у Минаева и В. Соловьева – языковые же возможности ИП, как показывают рифмы XX в., гораздо шире).

Из отдельных видов мужских аномальных рифм заметнее всего, конечно, развитие Мзо. До 1913 г. она представлена лишь уникальными примерами на -Й ("в ночи-опочий" – Фета), затем популяризуется Ахматовой ("лучи-приручить") и футуристами и затем во многих стихах даже преобладает над правильными Мо. Рифмы Мзо играли важную роль в распространении обязательности опорных согласных от Мо через Мзо к Мзн и, наконец, к Мз и Ж. Для ряда поэтов, от Маяковского до Антокольского, Мзо становится

как бы универсальной формой мужской рифмы: если обозначить С тождественный, а с нетождественный согласный, Г - ударный гласный, а () - факультативную часть рифмы, то традиционные типы (с)ГС "удар-пар" и СГ "труда-руда" сливаются у них в новом типе СГ(с) "удар-труда-видал". По сравнению с этой новооткрытой разновидностью неточной Мо. отступает на второй план старая, типа "толпа-труба"; ее разрабатывает С.Бобров и потом М. Цветаева (равнодушная зато к Мзо), но они в меньшинстве.

5. Переломы в индивидуальной манере писателей во втором кризисе с его ускоренным темпом еще заметнее, чем аналогичные переломы в первом (например, Мерзлякова, молодого Пушкина, Тургенева или Майкова). Так, при начале кризиса (1913) бросается в глаза резкий скачок между рифмовкой Маяковского 1912-13 и 1914-15 гг.; промежуток между теми и другими показателями заполняют Северянин, чей "Тромокипящий кубок" прогремел как раз в марте 1913, и Шершеневич, чьи эксперименты с рифмами начинают появляться вслед за северянинскими в том же 1913; это была как раз пора краткого альянса между эгофутуристами и кубофутуристами, и вряд ли можно сомневаться, что Маяковский выработал свою новую манеру, опираясь на опыт Северянина и Шершеневича; аналогичные переломы на том же рубеже испытывают Асеев и Пастернак. Так, при конце кризиса (1925-1935) мы видим, что все поэты снижают показатели неточных рифм в одном и том же порядке: сперва МЭН и Мзо, потом, в меньшей степени, ЖН. Есенин совершает эту эволюцию в 1922-24 гг., Светлов и Голодный - между первой и второй своими книгами, у Луговского перелом приходится на 1933 г., у Суркова толчками передается от сборника к сборнику; Сельвинский оттягивает снижение ЖН, но все же и он не минует его; Пастернак опережает этот процесс в "Высокой болезни" и отстает от него в "Шмидте", но общее направление его - то же, что и у всех. Маяковский не дождался до этого массового отхода с достигнутых рубежей неточной рифмовки, зато у него заметна разница показателей между "первостепенными" и "второстепенными" произведениями: в "Про это", американских стихах, "Хорошо" больше ЖН и МН, в "Маяковской галерее", "Летающем пролетарии", агитстихах 1928-29 гг. - меньше. Поэты, не меняющие своей рифмовки на протяжении нашего материала, немногочисленны: таковы Инбер, Щипачев, Берггольц.

6. В 1923 г. В.М.Жирмунский, проанализировав историю деканонизации точной рифмы, предположил, что за этим должно последовать возрождение точной рифмы. В 1973 г. Д.Самойлов указал, что этот прогноз, по-видимому, не оправдался: Евтушенко и Вознесен-

ский рифмуют не менее свободно, чем рифмовали Маяковский и Асеев; поэтому вернее представлять не неточную рифму эпизодом на фоне господства точной рифмы, а наоборот, точную — эпизодом в истории неточной от народной поэзии до наших дней. В основном это так; но в одном В.М.Жирмунский был прав: на смену описанной им деканонизации, действительно, пришла временная "реканонизация" точной рифмы 1930-1940-х гг., и нынешнее состояние русской рифмы — не простое продолжение "второго кризиса", а новый, "третий кризис", к анализу которого мы еще надеемся вернуться.

Таблица I. Женские и мужские рифмы.

	ЖИ	ЖП	ЖН	МЖН	МЖП	МЖН	оп.з.	Число рифм
(Ф.Глинка, "Танго", 1861)	4,5	1,6	1,9	2,2	0,6	-		671,554,154
(Вяземский, 1863-1864)	8,6	0,8	0,8	-	2,1	-	14,0	650,407,227
(Тютчев, 1860-е)	8,9	13,3	1,1	0,4	5,9	-	17,0	358,249,118
(Бенедиктов, 1860-е)	1,3	6,6	0,1	-	2,1	-		768,544,193
(К.Павлова, 1843-1858)	0,3	17,1	-	-	-	-	16,0	607,320,228
(Огарев, 1843-1850)	9,8	11,2	0,8	0,3	9,1	-	14,0	932,676,287
А.К.Толстой, 1850-е	11,8	28,1	0,5	0,3	0,6	-	18,5	567,313,172
Шумахер, 1870-е	0,3	3,9	-	-	-	-	15,0	609,459,146
Тургенев, 1842-1843	4,1	6,1	0,8	0,4	30,0	-		363,228,140
Тургенев, 1845	-	-	0,2	-	2,8	-		408,284,143
Полонский, 1840-50-е	1,4	9,1	1,0	0,6	4,9	-	14,5	484,485,195
Полонский, 1890-1895	0,5	14,0	0,7	-	4,4	-		407,271,137
Фет, 1843 - 1863	1,6	8,1	0,3	0,7	1,2	0,1	17,0	385,291,169
Фет, 1881-1891	0,3	4,6	0,1	0,7	2,8	-		725,421,287
Яхонтов, 1850-1860-е	4,2	5,5	-	-	0,9	-	18,5	527,361,211
Розенгейм, 1856-1861	6,9	14,6	3,5	0,3	0,3	0,1	17,0	404,293,111
Майков, 1842-1845	14,0	16,3	0,7	1,0	20,8	-		552,406,149
Майков, 1872-1882	8,5	15,1	0,5	-	6,5	-	13,5	437,336,124
Некрасов, 1845-1853	0,9	6,4	0,7	-	5,0	-	14,0	561,428,220
Некрасов, 1875-1877	0,5	10,3	1,9	0,2	3,2	-		623,521,190
Лемчунников, 1850-е	5,0	18,9	0,8	-	6,1	-		637,305,214
Лемчунников, 1890-е	6,6	23,9	0,2	-	2,6	-	18,5	522,252,193
Щербина, 1850-1859	5,9	10,1	0,7	0,4	0,7	-	17,0	592,275,149
А.Григорьев, 1840-50-е	5,5	16,9	0,7	0,6	4,8	-	14,5	748,599,230
Мей, 1840-1860-е	2,0	6,4	0,2	-	1,5	-	15,0	613,313,273
И.Аксаков, "Брод", 1847-50	1,2	10,2	-	-	7,8	-	22,4	332,203,103
Давидовская, 1846-1859	11,3	10,7	2,1	-	13,9	-		327,228,115
Никитин, 1853-1855	7,9	8,3	11,2	2,5	6,4	-	15,5	649,677,203
Плещеев, 1843-1848	5,3	14,5	6,2	-	11,5	-	17,0	227,200,87
Плещеев, 1870-1891	7,7	18,2	2,6	-	5,1	-	10,0	390,488,175
Михайлов, 1861-1865	5,4	21,0	0,2	0,7	14,3	-	13,0	405,307,126
Алмазов, 1854-1874	7,9	18,5	1,7	-	-	-		542,449,99
Вейнберг, 1860-е	1,0	4,2	-	-	-	-	21,0	405,166,154
Курочкин, 1860-1862	4,8	17,9	0,6	0,4	0,7	-	17,5	621,543,150

	ЛП	ЛП	ЛН	МЛН	МОН	МНО	оп.з.	Число рифов
Кусков, 1880-е	9,0	19,1	0,7	-	1,3	-	14,0	409,262,130
Минаев, 1860-1864	5,2	21,8	1,7	0,3	1,8	-	23,0	459,358,113
Добролюбов, 1857-1861	1,8	21,3	1,3	0,9	9,3	-	12,8	436,327,118
Случевский, 1880-е	0,3	6,8	-	-	1,3	-	16,0	690,521,235
Хитрово, 1870-1880-е	2,8	20,5	0,2	-	-	-	20,5	425,507,166
Барникова, 1870-1880-е	9,3	29,2	3,0	-	-	-	-	472,271,100
Крестовский, 1860-1862	0,6	7,4	0,3	0,5	-	-	14,5	323,218,106
Иванов-Классик, 1870-80-е	1,0	9,9	0,7	-	2,2	-	27,0	415,367,275
Буренин, 1870-1880-е	0,3	26,8	0,6	-	0,9	-	23,5	343,293,114
П.Козлов, 1870-е	11,0	18,9	0,2	-	15,9	-	12,2	482,390,113
Пальмин, 1870-е	1,2	23,6	0,5	-	-	-	11,5	403,264,124
Суриков, 1872-1877	6,4	22,3	1,3	0,3	1,4	-	14,0	377,344,143
Апуктин, 1881-1892	8,8	10,0	-	-	-	-	-	411,232,183
Трефилев, 1870-1882	0,2	4,2	0,5	-	0,7	-	70,0	430,223,149
Садонинков, 1870-1880-е	1,1	13,7	0,3	-	-	-	16,5	364,280,100
Дроздин, 1881-1883	2,7	11,3	3,7	0,6	3,6	-	22,5	478,319,112
Голенищев-Кут., 1880-83	6,2	4,3	0,2	-	14,9	-	13,0	516,382,114
Нертелев, 1883-1900	6,8	18,5	-	-	2,4	-	11,5	400,316,84
В.Соловьев, 1874-1889	5,0	20,2	0,4	-	13,5	-	23,0	262,221,74
В.Соловьев, 1890-1900	6,6	20,4	0,3	-	1,1	-	19,5	347,261,94
Минский, 1881-1887	11,9	2,3	1,9	0,3	7,4	-	27,0	430,302,121
Анненский, "Кип.лар" 1909	5,8	31,5	0,7	0,3	1,2	-	40,0	428,275,166
Андреевский, 1878-1885	0,9	4,2	0,3	-	-	-	20,0	332,200,140
Б.Р., 1880-1889	8,3	9,4	1,1	-	9,3	-	16,6	350,232,118
Чемкина, 1890-1897	5,4	17,1	-	-	1,0	-	15,0	420,173,105
П.Якубович, 1889-1899	4,8	10,0	0,4	-	5,6	-	11,5	502,434,162
Фруг, 1880-1891	2,8	8,3	0,2	-	25,8	-	13,5	466,340,120
Надсон, 1880-1886	1,0	3,7	0,4	-	2,7	-	12,5	490,457,150
Софанов, 1880-1889	1,3	12,1	1,6	0,3	1,0	-	14,0	511,309,210
Льдов, 1888-1890	-	17,1	0,3	0,5	2,4	-	28,5	297,202,126
Сологуб, 1900-1909	0,6	12,7	0,7	0,2	-	0,2	26,0	651,433,387
Мережковский, 1892	6,3	7,5	1,1	-	5,5	-	17,8	572,432,145
В.Иванов, 1904-1911	1,9	12,0	0,5	0,3	0,6	-	43,5	633,399,170
Бальмонт, 1899-1902	0,6	20,5	0,4	-	0,3	-	29,0	474,456,352
Бальмонт, 1914-1915	4,2	21,2	0,3	-	-	-	18,5	360,236,148
А.Коринфский, 1893-1895	0,6	8,3	-	-	1,1	-	19,5	468,377,178
Лохвицкая, 1889-1898	1,7	12,1	-	1,0	0,9	-	20,0	420,297,213
Гиппиус, 1889-1909	8,5	10,0	0,3	0,3	0,7	-	17,5	651,356,282

	ИИ	ИП	ИН	Мян	Мон	Мзо	оп.з.	Число руды
Бунин, 1895-1902	3,4	12,9	0,5	-	4,4	-	29,5	379,269,II4
Порфироз, 1890-1902	2,1	15,4	1,2	-	5,0	-	22,0	381,267,II9
Балтрунайтис, 1900-1911	9,0	9,0	0,5	-	-	-	32,5	200,247,I56
Бршов, 1898-1900	15,5	22,9	5,7	0,2	6,5	-	15,5	759,445,201
Бршов, 1906-1909	12,9	23,6	6,3	-	2,1	-	13,5	490,378,I89
Бршов, 1922-1924	14,9	40,5	34,8	25,0	4,1	42,6	113,0	402,252,I22
Кузмин, 1906-1911	0,7	17,9	1,5	-	2,8	-	44,0	675,393,I80
Володин, 1900-1909	1,0	22,3	1,4	-	1,4	-	23,5	516,326,I39
Рукавишников, 1909-1914	1,3	8,3	0,6	-	0,2	-	35,0	531,384,293
Верховский, 1907-1916	0,8	10,7	-	-	0,5	-	41,0	261,165,I82
Элис, до 1912	8,1	14,5	0,8	-	1,0	-	31,0	592,356,I93
Бородавский, 1909-1913	8,4	18,8	5,8	-	2,8	-	12,5	308,233,72
Блок, 1898-1902	7,2	20,5	2,5	-	1,2	-	19,0	670,401,407
Блок, 1902-1907	7,4	24,3	7,3	1,4	1,8	-	20,0	1255,772,792
Блок, 1908-1916	9,0	22,6	5,1	0,4	1,1	0,2	22,5	1046,698,569
Белый, "Непел", 1904-1909	13,3	20,0	1,2	-	10,1	0,1	18,0	693,515,I60
Белый, "Перв.св", 1921	11,0	18,4	3,5	0,8	13,9	-	35,5	310,256,72
С.Черный, 1907-1912	6,9	21,7	5,3	0,3	3,6	-	23,5	438,331,110
Садовской, 1905-1914	5,4	24,3	1,0	-	-	3,2	29,0	486,237,I57
Д.Бедный, "Про землю", 1917	-	3,4	-	-	-	-	48,5	350,228,I22
В.Каменский, 1914-1918	2,2	10,9	10,9	2,7	5,4	7,2	72,0	275,184,I39
В.Гофман, 1904-1908	13,8	24,4	0,6	-	-	-	17,0	349,232,I87
Городецкий, 1904-1907	5,6	19,7	2,2	-	1,6	-	25,0	365,273,I86
С.Соловьев, 1904-1909	10,4	29,3	1,1	-	0,5	0,1	39,0	946,655,409
Хлебников, поэмы 1912-19	3,6	28,8	5,1	1,8	7,5	0,1	51,0	391,227,I34
Лившиц, 1910-1915	20,2	26,8	0,4	-	-	-	24,5	183,112,70
П.Потемкин, 1906-1911	7,2	20,9	1,9	-	4,6	1,8	16,0	320,209,111
Лозинский, 1906-1914	7,9	14,2	1,2	-	-	-	6,6	504,401,79
Гумилев, 1908-1910	10,6	22,7	4,0	0,9	1,3	1,3	18,0	426,239,I51
Гумилев, 1918-1921	17,1	29,7	9,5	1,5	4,7	1,5	22,3	380,196,I95
Клев, 1908-1913	9,8	16,7	6,4	0,3	4,6	-	13,5	930,392,I95
Клев, 1918-1922	8,4	18,5	6,0	-	1,5	-	-	420,269,I81
Орешин, 1913-1917	6,8	34,6	13,7	0,5	5,2	2,0	-	234,173,98
Орешин, 1918-1923	9,0	41,6	39,0	6,2	5,8	14,0	-	382,226,100
Князев, 1917-1919	0,8	19,4	0,5	-	1,3	-	-	392,232,I60
Северинин, 1907-1909	2,0	25,1	4,3	1,0	4,7	-	28,5	350,200,I27
Северинин, 1911-1912	1,6	38,7	26,0	4,3	11,5	4,6	55,0	311,187,87
Северинин, 1915	3,8	25,6	10,7	-	10,6	0,8	35,0	289,200,I33

	ИІ	ИІІ	ИІІІ	ИІІІІ	ИІІІІІ	ИІІІІІІ	оп.с.	Число раб.
Маркин, 1945-1954	15,8	33,2	3,8	0,4	-	-	26,5	292,251,107
Зенкевич, 1909-1911	15,5	16,8	2,0	-	1,0	-	26,0	252,154,100
Ахматова, 1909-1914	9,9	26,2	8,4	-	5,4	3,2	27,0	333,209,154
Ахматова, 1940-1960	7,0	24,1	7,0	1,3	4,7	3,0	27,5	345,227,132
Клячков, 1910-1920	12,1	38,9	3,5	0,7	2,9	-	-	256,151,105
Герасимов, 1915-1919	11,4	28,7	20,3	1,8	4,7	11,2	35,0	306,219,107
Кириллов, 1922-1923	13,9	17,7	23,3	2,8	0,7	23,5	-	382,246,153
Асеев, 1912-1914	5,3	28,7	22,3	-	-	-	-	112, 33, 19
Асеев, 1915-1919	7,1	35,9	35,4	13,3	6,9	42,5	-	367, 98, 87
Асеев, 1920-1922	3,8	36,7	46,5	23,3	4,5	62,5	-	316,116,112
Асеев, 1924-1925	6,5	51,2	43,2	17,8	4,2	61,3	-	292,213,168
Асеев, 1927	5,0	45,0	48,2	26,0	5,8	59,5	44,5	442,273,294
Асеев, 1930	5,0	58,3	51,3	26,9	6,5	47,8	-	320,275,184
Асеев, 1933	6,0	37,6	40,8	16,5	9,3	38,2	-	319,231,204
Асеев, "Маяк.нач.", 1936-39	3,3	36,2	35,0	11,8	5,0	30,4	-	400,230,161
Асеев, 1956-1960	3,2	33,2	23,4	2,8	1,5	4,5	51,0	401,218,132
Пастернак, 1912-1913	17,9	62,2	20,9	4,3	0,1	-	18,0	134, 92, 49
Пастернак, 1914-1916	10,6	59,7	55,9	6,8	0,9	12,4	29,0	292,161,129
Пастернак, "С.м.ж.", 1917	5,1	59,8	62,0	26,4	2,6	65,4	82,0	216,216,156
Пастернак, 1918-1922	8,1	59,3	47,4	18,3	5,5	43,6	73,5	285,142,110
Пастернак, "Вис.бол.", 1923	10,8	43,4	23,4	13,2	-	10,7	-	74, 68, 28
Пастернак, "Л.м.", 1927	8,9	62,3	52,0	23,9	6,5	40,2	-	271,163,92
Пастернак, "Сл.", 1924-29	9,0	57,7	45,5	12,9	7,4	28,9	-	400,279,141
Пастернак, "В.р.", 1930-31	12,3	67,1	43,0	13,8	-	10,7	51,0	235,174,75
Пастернак, "Труж.л.", 1934	12,6	63,6	30,8	4,5	3,8	2,5	-	357,133,79
Пастернак, 1935-1941	17,8	57,7	18,2	1,9	-	-	37,0	269,160,104
Пастернак, 1956-1959	15,8	55,5	9,0	-	-	-	23,5	311,194,129
Имбер, 1924-1928	8,5	43,5	34,9	3,1	9,2	11,2	12,5	307,194,98
Имбер, 1941-1943	7,7	40,8	42,4	5,3	14,2	-	41,5	311,228,148
Мандельштам, 1908-1915	12,3	19,4	2,5	0,3	1,3	-	15,5	471,307,150
Мандельштам, 1935-1937	10,5	29,6	19,0	5,3	6,1	18,8	28,0	294,171,131
Ивков, 1913-1914	11,5	34,0	32,5	2,0	3,4	25,3	17,0	157,100,79
Большинов, 1913-1916	17,2	44,6	37,0	3,3	4,4	11,8	-	192,90,51
Третьяков, 1914-1923	4,8	33,5	35,8	21,8	-	51,2	80,7	330,206,162
Радлова, 1919-1922	9,3	29,1	23,8	4,1	10,8	-	16,5	172,123,74
Эренб., "Зол.с.", "В.", 18-19	2,8	41,0	75,5	21,2	11,8	28,7	-	589,273,136
Эренбург, 1921-1922	4,1	56,3	67,6	25,9	3,8	35,0	-	219,112,123
Эренбург, 1938-1945	4,7	29,8	55,8	0,6	3,6	1,8	-	258,157,168

	ИИ	ИП	ИХ	МЗН	МОН	МЗО	оп.з.	Число рифм
Цветаева, 1910-1915	11,0	28,0	2,9	4,9	2,5	-	32,5	136,101,79
Цветаева, 1917-1918	19,2	78,2	27,1	4,9	16,0	-	23,0	214,223,119
Цветаева, драмы 1919	11,0	55,8	31,5	5,4	7,3	0,7		426,391,151
Цветаева, "Царь-дев", 1920	13,0	41,0	38,3	9,8	16,0	-	43,0	470,399,150
Цветаева, "Молодец", 1922	4,5	48,5	66,7	21,4	36,1	1,4		402,243,73
Цветаева, "Архадия", 1924	9,3	56,8	61,4	19,9	24,0	-	26,5	378,352,100
Цветаева, "Федра", 1927	5,0	42,5	64,5	13,4	49,5	1,0		358,238,98
Цветаева, 1931-1939	9,2	50,5	43,9	8,7	32,9	-		382,368,146
Шершеневич, 1911-1912	5,0	32,8	0,9	-	3,4	-	25,5	317,237,148
Шершеневич, 1913-1914	7,0	41,3	37,6	1,7	5,1	26,3	24,5	314,172,80
Маяковский, 1912-1918	2,4	27,5	10,2	4,0	4,0	4,0	52,6	166,75,25
Маяковский, поэмы 1914-15	6,4	33,9	38,1	12,7	12,3	65,2	54,0	281,71,89
Маяковский, п.и др. 1916-18	9,9	43,7	42,2	17,0	4,3	74,8	106,5	344,135,139
Маяковский, п.и др. 1919-22	6,6	40,5	32,6	7,5	5,5	57,2		469,241,145
Маяковский, "Про это", 1923	7,4	48,1	47,8	15,5	4,8	65,5	84,5	203,97,84
Маяковский, "Маяк.г.", 1923	10,1	32,1	28,4	11,4	6,5	54,8		109,44,31
Маяковский, "Ленин", 1924	10,0	38,1	49,4	22,3	6,7	63,3		249,112,90
Маяковский, "Лет.пр.", 1925	11,5	22,7	40,5	4,3	14,9	71,6		148,69,67
Маяковский, амер.ст., 1925	6,3	30,5	57,2	25,1	9,9	55,0	87,0	222,171,111
Маяковский, "Хорошо", 1927	8,7	39,1	65,0	23,7	15,3	62,0	103,5	183,97,163
Маяковский, 1928-1929	12,5	37,5	43,4	18,5	7,8	47,9	85,8	311,189,167
Г.Иванов, 1913-1915	4,7	14,5	12,4	-	-	0,8	34,5	193,146,120
В.Роддеств., 1922-1926	6,6	22,5	2,5	-	-	2,5	16,5	319,197,122
Есенин, 1914-1915	9,9	24,7	7,0	0,4	-	2,0	25,0	314,242,153
Есенин, 1916-1918	6,5	34,0	35,0	7,4	4,9	3,3		448,379,184
Есенин, 1919-1921	6,3	40,6	56,3	26,8	13,6	55,1	22,0	206,205,118
Есенин, 1922-1923	6,5	39,8	43,0	13,6	10,8	34,4		291,184,93
Есенин, 1924-1925	7,3	29,2	18,8	2,4	5,2	10,4	34,0	659,378,193
Тихонов, 1921-1922	10,7	36,4	36,8	3,0	0,7	25,9	21,5	326,201,193
Тихонов, поэмы 1924-1927	9,3	52,9	57,5	16,6	1,9	52,6		280,175,156
Тихонов, 1930-1935	8,5	35,2	42,9	9,6	4,8	25,9	41,5	378,239,189
Тихонов, "Серге", 1957	7,2	33,8	46,9	4,8	1,2	23,5		418,248,170
Антокольский, 1920-1926	6,5	37,7	55,5	24,9	9,1	11,2	94,0	310,201,98
Антокольский, "Вийон", 1933	6,7	41,1	23,5	3,6	8,2	2,3	66,0	417,332,171
Антокольский, 1941-1943	8,9	31,5	23,9	3,2	1,9	1,9	75,0	380,221,159
Багрицкий, 1923-1927	7,0	34,6	21,5	4,9	2,8	16,9	21,5	460,163,71
Багрицкий, 1928-1932	13,5	37,5	20,8	3,4	2,4	6,1	31,5	192,204,164

	ХИ	ХП	ХН	МЭН	МОН	МЭО	оп.э.	Число руды
Лебедев-Кумач, 1935-1940	5,5	36,1	20,3	1,3	0,2	1,7	39,0	365,235,119
Безыменский, 1922-1924	3,7	22,4	45,7	8,1	11,2	25,8	38,0	437,469,178
Безыменский, 1930-1933	2,2	46,0	20,6	5,6	5,3	3,7	21,7	315,198,136
Казин, 1918-1926	4,5	22,9	9,0	3,5	2,1	19,9		288,226,141
Н.Ушаков, 1923-1927	11,3	45,4	32,1	6,1	3,6	29,7	50,0	240,131,111
Н.Ушаков, 1936-1943	12,6	43,7	26,2	0,6	4,6	1,1		214,164,88
Шипачев, 1936-1945	2,5	27,0	49,8	5,4	13,8	16,1	48,5	317,223,218
Шипачев, 1960-1963	5,4	29,9	56,6	7,7	10,7	23,9	55,5	408,196,234
Сурков, 1925-1930	7,3	32,8	33,1	7,8	-	48,0	29,0	260,129,152
Сурков, 1931-1933	7,9	37,8	31,9	6,0	-	23,0	37,5	354,167,139
Сурков, 1934-1936	8,3	30,6	14,9	2,3	-	4,5	39,5	303,221,221
Сурков, 1941-1942	5,5	28,5	8,1	0,7	-	0,4	42,5	385,268,252
Сельвинский, "Улья", 1924	4,6	69,2	78,9	69,8	14,9	84,2	104,5	370,199,221
Сельвинский, "Ком.2", 1928	9,0	40,0	51,8	36,6	16,3	36,7		343,254,147
Сельвинский, "Умка", 1933	4,8	46,5	52,9	22,3	25,4	21,1		310,265,114
Сельвинский, "Челюс", 1937	6,1	55,8	53,0	22,5	18,6	17,7		328,276,113
Сельвинский, 1941-1945	10,5	44,9	36,9	10,5	15,3	4,5		371,238,176
Сельвинский, "Улья", 1952	4,2	41,1	26,4	9,9	7,6	9,5	70,5	360,233,158
Исаковский, 1924-1926	6,4	36,9	21,4	5,8	1,8	9,2	31,0	373,190,184
Исаковский, 1935-1941	6,5	31,0	21,7	4,0	3,4	1,0	31,0	383,274,208
Прокофьев, 1927-1931	7,2	33,9	67,0	18,9	2,0	20,1	77,3	358,301,204
Прокофьев, 1935-1941	5,2	41,0	51,1	7,6	-	2,7		329,223,183
Прокофьев, 1953-1957	5,6	34,8	38,2	1,2	1,6	0,8	49,0	340,173,126
Луговской, 1926-1929	6,8	43,7	54,0	30,8	2,5	45,6	72,0	309,214,158
Луговской, "БПВ", 1931-33	6,7	56,1	57,8	27,5	-	35,5		135,69,90
Луговской, "Касп", 1933-36	11,3	57,4	40,5	3,3	-	8,3		79,91,132
Луговской, "Н.ст.", 1936-41	7,0	40,3	32,8	2,7	0,8	5,5		299,148,128
Луговской, 1955-1957	2,6	39,2	33,1	2,4	1,4	4,1	48,0	305,247,218
Н.Браун, 1923-1929	7,3	51,7	66,4	17,4	8,1	41,0	31,5	259,224,212
Н.Браун, 1935-1945	5,1	31,0	26,4	0,6	3,4	1,4	28,0	276,164,147
Заболоцкий, 1926-1930	2,5	22,9	25,5	3,5	19,7	11,4	25,0	404,259,132
Заболоцкий, 1954-1958	1,1	25,3	7,4	0,4	1,9	-	23,0	448,284,161
Саянов, 1924-1928	7,1	39,6	20,5	7,0	2,1	4,2	43,0	254,172,148
Саянов, "Колобовы", 1955	6,9	29,1	18,4	2,0	0,7	-	16,5	391,248,140
Уткин, 1924-1926	8,4	51,4	58,2	9,6	5,8	21,7	33,0	347,219,120
Уткин, 1941-1944	7,3	39,0	43,6	2,7	3,0	2,0	51,0	303,186,100
Светлов, 1923-1925	5,2	51,8	56,2	14,6	9,8	53,6		251,199,194
Светлов, 1926-1927	4,8	41,4	39,6	4,8	5,1	16,5	35,5	356,251,175

	ЖИ	ЖП	ЖН	МэН	МоН	Мэо	оп.з.	Число рифм
Светлов, 1957-1960	9,0	54,3	17,6	2,7	2,3	-	40,0	324,225,175
Голодный, 1923-1925	7,0	41,0	50,9	2,0	9,0	44,9		159,99,69
Голодный, 1926-1927	8,2	48,0	31,8	2,1	-	7,0		110,188,86
Жаров, 1923-1926	8,8	49,5	39,8	9,9	3,3	25,4	23,5	329,223,122
Жаров, 1937-1939	4,9	38,0	33,6	1,6	2,5	-	26,5	321,192,122
Мартынов, "Иск.рая", 1937	1,8	30,8	5,5	-	1,1	-	35,5	220,111,89
Мартынов, 1963-1965	1,7	37,3	15,0	8,8	3,2	-	50,0	287,136,93
Кирсанов, "5-летка", 1930	2,0	20,8	63,6	36,1	20,2	48,8	85,0	396,288,168
Кирсанов, "М.Мазай", 1950	6,1	28,9	42,6	21,6	17,2	39,3		578,250,122
Кирсанов, 1961-1968	5,7	24,1	44,3	22,1	18,9	17,4	72,5	424,235,265
В.Шаламов, "Огниво", 1950-е	6,9	41,2	23,9	1,8	0,8	2,3	32,0	306,168,130
Тарковский, 1941-1962	11,3	29,3	2,5	-	0,8	-	27,0	325,205,120
Корнилов, 1931-1933	0,7	27,6	18,9	6,0	5,6	0,4	54,0	438,232,249
Кедрин, "Рембрандт", 1938	8,2	43,2	27,8	4,9	0,7	2,6	34,5	417,266,151
Гусев, "Слава", 1935	3,5	38,4	47,6	17,7	5,9	26,6	41,5	398,254,169
Гусев, "Весна в М.", 1940	2,5	23,1	31,1	10,2	5,2	12,0	44,5	585,373,233
Рыленков, 1933-1936	1,5	30,9	10,3	0,6	4,6	1,5	42,0	300,173,133
Рыленков, 1946-1953	1,3	38,3	11,0	1,7	1,0	-	38,5	383,234,193
Алтаузен, "Б.эятуз", 1928	6,4	30,9	19,1	2,5	1,1	4,4	33,0	220,160,91
Берггольц, 1941-1942	7,4	36,8	51,8	14,2	0,9	32,9	28,0	282,56,164
Берггольц, "Перворос", 1950	7,8	46,5	48,2	7,5	-	17,2		357,173,138
П.Васильев, "Сол.бунт", 1933	6,8	44,9	26,9	2,6	8,9	7,8	30,0	338,419,206
Грибачев, поэма 1936-1938	0,3	32,4	62,1	17,2	13,7	1,7	45,0	293,239,117
Грибачев, "Колх.Бол", 1947	3,0	36,6	37,2	8,0	10,3	-		296,213,107
Грибачев, 1969	2,2	32,4	41,4	13,5	8,3	-		232,155,109
Твардовский, "Путь к с.", 30	2,1	38,8	39,3	21,6	10,2	10,9		140,97,55
Твардовский, "В.Т.", 1941-43	12,8	36,3	33,4	4,4	7,0	-	25,5	500,343,157
Твардовский, "Задд", 1950-56	11,4	25,4	23,6	6,1	6,9	-	28,5	500,326,174

Таблица 2 - 3. То же, по поколениям и по периодам.

	ЖИ	ЖП	ЖН	МзН	МоН	Мзо	оп.з.
Поколения:							
1810-е гг.рожд.	4,1	9,7	2,5	1,3	13,5	-	15,0
1820-е гг.	5,4	12,9	1,7	0,4	5,8	-	16,0
1830-е гг.	4,3	17,6	0,9	0,2	1,8	-	18,0
1840-е гг.	3,6	13,9	0,8	0,1	3,6	-	22,5
1850-е гг.	6,3	15,4	0,6	0,1	4,5	-	21,5
1860-е гг.	2,7	12,0	0,5	0,2	3,6	-	21,0
1870-е гг.	6,8	18,1	4,9	2,1	2,6	3,5	34,5
1880-1885	7,6	20,6	3,5	0,6	3,6	0,8	21,0
1886-1889	10,4	16,7	13,5	3,0	3,3	8,7	28,5
1890-1895	18,2	40,3	58,5	10,0	7,2	21,3	42,5
1896-1899	10,7	37,7	34,4	10,0	6,0	19,7	48,5
1900-1910	8,7	37,1	34,9	8,9	5,3	12,2	40,0
Периоды:							
1745-1780	0,7	0,1	0,7	0,5	1,2	-	37,0
1780-1800	1,3	0,5	3,0	1,3	3,5	-	28,0
1800-1815	2,7	2,1	3,3	2,0	6,5	-	20,0
1815-1830	4,4	1,8	1,1	0,6	8,0	-	15,0
1830-1845	4,9	5,7	2,3	1,3	12,5	-	14,0
1845-1860	4,6	11,2	1,5	0,7	4,5	0,1	15,5
1860-1890	4,1	12,1	0,8	0,1	3,8	-	18,5
1890-1905	5,2	15,3	1,1	0,1	2,0	-	20,5
1905-1913	7,7	21,1	2,8	0,2	1,8	0,2	27,5
1913-1920	9,1	28,9	22,5	4,8	4,6	14,2	38,5
1920-1930	12,5	37,1	38,9	13,3	6,4	31,4	50,0
1930-1935	8,0	37,5	36,1	12,1	6,7	18,2	56,5
после 1935	9,2	35,2	29,6	5,8	4,8	6,9	41,5

Таблица 4. Опорные звуки в Ж, МЗ и МО рифмах (в скобках
- показатели по точным и неточным рифмам раздельно)

	Ж	МЗ	МО
Ломоносов	15,5	14,5	47
Сумароков, псалмы	69	51,5	56
Сумароков, притчи	56,5	74,5	58,5
В. Майков	58	66	54
Херасков	58	51,5	42,5
Петров	35	37	58,5
Державин	15	11,5	46
Карамзин	18,5	18	37
Жуковский	17,5	7	23
Пушкин	13	18,5	19,5
Лермонтов	10,5	11	16,5
Тютчев	23,5	21	27
Фет	16	16	25,5
Некрасов	13	12,5	21
Брюсов	11,5	16	12
Бальмонт	27,5	39,5	16,5
В. Иванов	39,5	56,5	29
Блок, 1912-1914	15	19	21,5
Ахматова, 1909-1914	20	36,5	29,5
Северянин, "Гр. кубок"	50,5	72	68,5
Маяковский, "В. и м."	(114+68)	(100+110)	(118+139)
Маяковский, "Хорошо"	(70+108)	(99+109)	(97+127)
Пастернак, "С. м. ж."	(63+72)	(66+135)	(38+61)
Асеев, 1927	(28+37)	(62+80)	(67+25)
Есенин, 1924-1925	(32+30)	35	43
Сельвинский, 1924	(58+91)	(97+133)	(194+92)
Д. Бедный	32	77	39
Тихонов, 1921-1922	12	32	26
Антокольский, 1933	64	81	43
Багрицкий, 1923-1927	22	42	23
Щипачев, 1936-1945	(48+56)	59	32
Прокофьев, 1927-1931	(68+85)	(86+110)	(38+112)
Луговской, 1926-1929	68	85	63
Светлов, 1923-1927	(35+48)	37	26
Кирсанов, 1930	82	86	86
Корнилов	46	85	40
Твардовский, "Теркин"	(15+30)	35	22

РИТМИЧЕСКАЯ ИНТЕРФЕРЕНЦИЯ

Э. Краут

I. Исходным пунктом настоящей статьи служит убеждение, подтвержденное в многолетней практической, а именно режиссерской работе над актерской интерпретацией стихов: решение многих вопросов стиховедения, особенно метрики, невозможно в рамках узколитературного подхода, ибо действительное бытие стиха — в звучании. Стих в своем графическом выражении всегда предназначен для некоторой, пусть даже воображаемой звуковой реализации /I/ — вольно или невольно это признает всякий исследователь ритма стиха. Графика — знак фонетики.

Это вовсе не значит, что единственно возможным путем для изучения стиха было бы экспериментально-фонетическое исследование. Как показывают многочисленные примеры, результаты экспериментальных методов остаются весьма сомнительными, пока неясна общefonетическая природа самой стихотворной формы — в частности точное фонетическое (не языковое) определение метра и механизма его реализации на языко-речевом материале. При этом задачу стиховедческой работы автор видит, наряду с решением общетеоретических проблем, именно в выяснении и обобщении тех инвариантных особенностей конкретного произведения (автора, школы), которые оставались бы неизменяемыми при любом чтении.

В действительности же связь между текстом и звучанием отнюдь неоднозначна. Даже если предположить, что ритмическая структура стиха полностью проявляется в литературно-языковом строении текста (например, в распределении словесных ударений), интерпретаторское варьирование в ритме из-за

разного толкования ударности окажется поразительным¹ /2/. Но задача настоящих страниц состоит как раз в том, чтобы убедить в несостоятельности этого широко распространенного взгляда, доказать, что ритм стиха — это не какой-либо установленный вариант осуществления данной метрической схемы, определяемый суммой выбранных языковых показателей, а результат сложного взаимоотношения между литературно-языковым и фонетико-стиховым началом.

2. Структурность речи, как материального явления, можно видеть в существе являя двух разных рядов периодичности, которые можно интерпретировать как измерения фонетической материи: фонетическое пространство и фонетическое время. Фонетическое пространство образуется из сегментной структуры потока речи, делимости на слоги; слог — это минимальная единица — "квант" — фонетического пространства². Фонетическое время образуется из просодической структуры, главным образом на основе ударений: в обыкновенной речи каждый ударный слог вместе с окружающим его фонетическим пространством (несмотря на количество слогов) образует такт — единое целое, воспринимаемое в речи как самостоятельный элемент временного и ритмического плана и являющееся, таким образом, минимальной единицей фонетического времени.

Чтобы убедиться, как различная расстановка ударений³

¹Особенно это налицо в языках с относительно короткими словами и малой функциональной нагрузкой словесного ударения, как напр. в эстонском и английском. Я. Пылдыня /3, с. 169—171/ приводит данные об эксперименте по анализу ритма эстонского тонико-силлабического стиха (4-стопного ямба); шести информантам было предложено проанализировать ритм 668 строк — количество строк, анализированных одинаково всеми информантами, не превышало 20%, 27% было таких строк, которым различные оценки дали трое или больше информантов.

²Деление слога на фонемы происходит, видимо, уже не на уровне фонетического, а фонологического восприятия, так как в артикуляции и звучании нет резких границ между отдельными звуками и переходы от фонемы к фонеме осуществляются плавно.

³Речь идет не о языковых, а чисто фонетических ударениях. В языках со слабой функциональностью словесного ударения такты часто возникают как автоматический результат ритмической инерции, тем не менее маркируя течение фонетического времени, структуру фразовой организации, однообразность или изменчивость этой структуры. См. также § 4.

преобразует ритмико-временной план высказывания, можно сравнить любые короткие предложения с более или менее закрепленным просодическим контуром — хорошим примером для этого служат пословицы:

õnnetus ei | hõõa | tülles.

(Беда припела, наперед не сказалась).

hõoletus | ées, | õnnetus | tága.

(Авоська веревку вьет, небоська петлю накидывает).

В первом случае третий слог предложения получает побочное ударение (в общем ритме произношения слово *õnnetus* разделяется между двумя тактами), зато во втором примере слова с той же слоговой структурой (*hõoletus* и *õnnetus*) произносятся с одним ударением (один такт). Реальность фонетического времени видна, если сравнить слова *hõoletus* и *ees*: ни количество слогов (3 и 1), ни реальное время звучания не совпадают, в нормальном произношении нет также пауз — тем не менее в ритме явно фиксирована известная равномерность (изохронность) этих неравных сегментов.

Так как слоговое деление и временная соотношенность (если не ударная выделенность) слогов представляются универсальными признаками человеческой речи, можно постулировать актуальность двух измерений — фонетического пространства и фонетического времени — во всех языках мира.

Фонетистам предстоит выяснить, каково влияние разных звуковых факторов на восприятие фонетического времени: в каких отношениях находятся тут слоговое и музыкальное ударение, долгота и количество слогов, пауза и т.д. Уже сейчас можно уверенно сказать, что наряду с реальной длительностью решающую роль играет тяготение слога, т.е. слоговое ударение⁴.

⁴Надо учесть, что далеко не во всех языках длительность слога зависит от ударности (как напр. в русском и итальянском). В других языках (финский, латышский, чешский и др.) долгота слога имеет смыслоразличительную функцию, причем эстонский ударный слог имеет три фонологические ступени долготы. Неточно, однако, утверждение М. Лотмана, будто "создатели эстонского квантитативного гексаметра вынуждены были /.../ условно сводить три ступени долготы к двум" /4, с. 50/. Фонологическая система количественных оппозиций эстонского языка двухступенчатая: 1) Q1 — Q2,3; 2) Q2 — Q3. И в древнем фольклорном стихе, и в современном квантитативном долгими слогами естественно считают и Q2 и Q3.

Как известно из физики, тяготение — это по сути дела то же, что и инерция (принцип эквивалентности). И действительно: роль инерции при образовании ритмической структуры речи чрезвычайно значительна. Она проявляется не только в чередовании ударных и безударных слогов (весьма вероятно, что это чередование влияет на выбор слов не только в стилевом оформлении прозы или риторики, но и в обыкновенном речевом процессе). В определенных случаях (главным образом в стихе) инерция выражается в появлении метрических пауз — это когда кратковременное отсутствие деятельности речевых органов (так сказать, пустота в фонетическом пространстве) не означает прерывания этого пространства — течение фонетического времени, а, следовательно, и непрерывность фонетического пространства, продолжаются⁵.

В обыкновенной речи временная структура образуется стихийно — мы не думаем о ней и даже не замечаем ее, хотя она имеет огромное значение в речевом моделировании: характер темпо-ритма и изменения в нем очень тонко выражают эмоциональное состояние говорящего. Именно поэтому стилистические характеристики письменной прозы и находятся в отношении к фонетико-временной организации текста. Но особенно важное место принадлежит этим параметрам в стихе.

3. Наблюдения над тонико-силлабическими⁶ стихами дали основание утверждать, что метр в данном случае не выражается в регулярности расположения действительно ударных и безударных слогов, а в регулярности так называемых потенциально ударных позиций — иктов, и потенциально безударных позиций — неиктов /3, с. 165/. В самом стихе эти потенци-

⁵ Вопреки бесчисленным возражениям надо подчеркнуть, что пауза при определенных условиях воспринимается как отдельный такт:

Как ныне собирается вещий Олег
Отмстить неразумным хозарам, ♪
Их селы и нивы за буйный набег
Обрек он мечам и пожарам... ♪

(А. Пушкин, "Песнь о вещем Олеге"). Знак ♪ обозначает паузный такт.

⁶ Автор пользуется этим термином вместо общепринятого "силлабо-тонического", так как считает определенность количества слогов между иктами первичным признаком этой системы стихосложения. (См. общее изложение § 3).

эльные позиции (далее будем называть их метрическими позициями) могут быть заполнены по-разному — как свидетельствует хотя бы следующий ямб Марии Ундер:

Ja öösiti nüüd ei ma enam mäga:
mu süda õhetab kui hõõguv häs —
ah, sirelite õitseag on khes!
Kuis võiks ükskõikne olla ma ja väga!

В примере подчеркнуты все икты, знаки / и \ обозначают фонологические (языковые) ударения — первый на икте, второй на неикте —, возможные, но необязательные ударения заключены в скобки.

Существует три возможных случая для ударности метрических позиций: 1) совпадение языкового и метрического ударения — конгруэнция (лат. congruentia, напр. öösiti; mäga); 2) отсутствие языкового ударения на икте — абсценция (лат. absentia, напр. öösiti; õhetab); 3) попадание языкового ударения на неикт — аддиция (лат. additio, напр. ah; kuia).

Таким образом, действительный ритм стиха образуется действием двух ритмических систем: языковых ударений и метрических ударений, причем "вершины" обеих систем могут или усиливать, или нейтрализовать друг друга — это явление мы назовем ритмической интерференцией (далее РИ).

4. Среди стиховедов распространено мнение, согласно которому метр — это лишь воображаемая схема ритма стиха⁷, некий идеальный каркас, который полностью реален только при совершенном совпадении языковых ударений с иктами — но так

⁷ Мы опираемся на метрическую концепцию стихотворного ритма, выработанную крупнейшими авторитетами советского стиховедения, такими как Томашевский, Жирмунский, Тиньянов и др., и распространенную в большинстве современных исследований. Имеются, правда, и попытки объяснить стиховой ритм на других основах /5; 6/. Совершенно верно утверждает С. Бонди, что ритм — это "закономерность чередования различающихся между собой элементов процесса" /6, с. II7/ — однако господствующее (упрощенное) представление о ритме как неполном, частичном осуществлении метра заставляет его отказаться не только от такой трактовки ритма, но и от метра как основы ритма вообще. Таким образом, неосознание РИ, на наш взгляд, уводит автора в сторону от правильного понимания стихового ритма, и вместе с тем является источником упрощенного подхода к вопросу диалектики тождества и различия во всяком ритме, в том числе языковом.

как большинство стихов представляется разными ритмическими вариантами общей воображаемой схемы (с существенными отклонениями ударности слогов), то метр, по этому соображению, обнаруживается только на фоне массы стихов, а не в отдельном стихе. Это верно — но только лишь в отношении к письму. В правильном звучании отдельного стиха метр не разрушается /7/ — и это закономерно при любой степени несовпадения языковых и метрических ударений. Тут как раз мы и встречаемся с явлением РИ.

Сначала отметим, что в любом тексте под языковыми ударениями нельзя понимать главные ударения изолированных слов, так как в речи ударения выступают совместно, влияя друг на друга. Совокупность всех ударных и безударных слогов представляет собой систему, где сила побочных ударений может иногда даже превышать главные ударения отдельных слов — с точки зрения фонологии текота важны, таким образом, не только ударения отдельных слов, но прежде всего ударные отношения между словами, то есть ударный контур всего высказывания, в том числе иногда и относительная сила и место второстепенных ударений. В эстонском языке, например, в словосочетаниях и сложных словах слово часто лишается ударения — таким образом, слоги с главным ударением могут получать побочное ударение, или вообще оставаться без ударения: *tée* (дорога); *räudtee* ~ *räudtee* (железная дорога); *räudteerong* ~ *räudteerong* (поезд).

Языковой ритм является в настоящее время одной из самых малоизученных сторон в фонологии и фонетике любого языка, тем не менее ясно, что он важен не только в стихотворной речи. Наоборот, именно ритмические законы и тенденции обычного языка служат естественной основой для стихотворного ритма, в частности, для формирования метра как строгой ритмической предопределенности.

В эстонском языке, где главное ударение слова (за исключением некоторых иностранных слов) постоянно на первом слоге и побочные ударения чаще всего попадают на нечетные слоги, самый типичный ритм выражается в регулярном колебании интенсивности тона от слога к слогу, что хорошо соответствует двусложным метрическим рядам (хорей и ямб). И в самом деле, среди тонико-силлабических стихов эстонской по-

эзии чистые трехсложные размеры встречаются исключительно редко /8/.

Предложение с двусложным ритмом *airslite bitseaeeg on kEes*, взятое из стихотворения М. Ундер, представляется весьма нормальным в обиходной речи. Но в стихотворении есть метр — и роль и назначение метра прежде всего в подчеркивании (а иногда и в осуществлении) определенных ритмических повторяемостей в речевом потоке, которые без этого оставались бы незаметными, незначительными. Поэтому поддактовому слогу (хотя и малоударному) в стихе всегда овойственна некоторая выдержанность в фонетико-временном (ритмическом) плане — и это опутимо и без скандовки, при совсем нормальном чтении стихов. Еще более ярко эта выдержанность поддактовых слогов проявляется в русских двусложных размерах, так как русской речи регулярное колебание интенсивности от слога к слогу несвойственно⁸ — тем не менее в стихах оно ощущается.

Шаг держи революционный!

Близок враг неутомонный!

(А. Блок "Двенадцать").

Так становится понятным, почему выделение словесных (а также фразовых) ударений в стихе далеко не может раскрыть всю сложность и богатство стихотворного ритма — и это в любом языке.

Однако не только метр в стихотворной речи действует на естественный языковый ритм, но и наоборот, в речевом осуществлении метра в виде стихотворного ритма находят выражение и все языковые функции ударений, а, следовательно, и сами эти ударения (иначе чтение превращалось бы в скандовку) — и это может вызывать в ритме некоторые отклонения от строгой и равномерной метрической схемы.

Если абсенция или адция выступают изолированно друг от друга, эти отклонения не бывают слишком заметными. В случае абсенции в эстонском стихе, как уже было показано, в

⁸Зато усиленное произношение в русском языке предударного слога служит благоприятной основой для использования трехсложных размеров и тонической (акцентной) системы стихосложения.

икте обычно находится второстепенное ударение. Рядом с аддициями же в тонико-силлабическом стихе в большинстве случаев стоят полноударные икты — конгруэнции (ah, aīrelite; kuis vāiks), сила которых подчеркивает "правильный" ритм и тем самым как бы нейтрализует действие сверхсхемных ударений. Иное дело, если языковое ударение попадает рядом с абсценцией — то есть ударность слога в неикте превышает нормальную ударность слова в ближайшем икте (ūkakkāikne) — это явление мы назовем синкопой (лат. *syncope*)⁹. Отношением количества конгруэнций и синкоп можно определить общую акцентную детерминированность стиха.

Синкопированность ритма — весьма распространенное явление в тонико-силлабическом стихе самых разных языков:

Nood kirjatundjad hindajad
 täevast kae tähedki tšid alla
 hinge on sõlme kembelnud
 vōib-olla peabki nii vōib-olla

(P.-E. Rummo)

Wretched in this alone, that thou mayst take
 All this away and me most wretched make.

(W. Shakespeare)

on bude dāl zahřivat svými řadry
 paláci schody a portály chrámů

(J. Vrchlický)

⁹ В русском стиховедении синкопа известна под разными названиями: "переакцентуация" (В. Жирмунский), "ритмическая инверсия" (А. Княтковский), "сдвиг ударений" (Р. Якобсон) — все эти термины исходят из предположения, что имеет место реальная перестановка ударения. (См. напр. "запрет переакцентуации" у М. Гаспарова /9/. Термины с подобными значениями (rhythmihutus, rhylibitus) употребляются и в эстонском стиховедении. Слово *syncope* из эстонских стиховедов первым использовал К. Петерсон /10/. В нашей статье употребляется интернациональная терминология на греко-латинской основе как наиболее нейтральная и точная для передачи смысла. Разумеется, что для удобства и наглядности практического употребления целесообразно создавать также термины на национальных языках. В качестве эстонских и русских соответствий мы предлагаем следующие: liit (liitrõhk) — союз — конгруэнция; tühitus — пропуск — абсценция; liisa (liisarõhk) — прилог — аддация; mürd — прибой — синкопа.

Šo dōmāja, to dōmāja,
Svešu laudis daudz dōmāja.

(M. Kaudzīte)

Прибежали той порою
Ямщик и вожатый

(Н. Некрасов.)

Чаще всего синкопы встречаются в первой стопе строки и это вполне понятно: в таком случае синкопа не разрушает порядка метрического ряда, а наоборот — служит особым сигналом новой строки. Но в каком бы месте синкопа ни стояла — она не должна и не может (или это неумелое чтение стихов!) устранивать метр.

Метр действует как обязательный структурный фон ритма /П/ и поэтому синкопированное слово или словосочетание звучит всегда несколько иначе, чем в обыкновенной речи. В чтении это обычно достигается комбинированием двух приемов: во-первых, требуется (как и в случае одной лишь абсенции) ритмико-временная выдержанность подыктового слога, во-вторых, ударение на неикте (сверхсхемное ударение) произносится не столько посредством интенсивности, сколько изменением тона.

Итак, РИ представляет собой более чем одну лишь теоретическую абстракцию — она является вполне действительным фактором звучания стиха, так как обе ритмические системы — языковая и метрическая — выступают реально и фонетически весьма наблюдаемо, хотя совпадают очень редко.

5. Это несовпадение отчетливо выражено в квантитативной системе стихосложения. Знакомая каждому филологу скандовка античного стиха — это варварское насилие над языковой формой — является типичным примером нарушения РИ; хотя она может быть оправдана в педагогических целях, тем не менее известно, что в древности античный стих читался с естественными ударениями /I2/. Но при этом обязательно должны были ощущаться и икты /I3; I4/:

Ὅς πάτο γαῖκείῳ Ἀγαμέμνονα, πομπὴν λαῶν,
Θερσίτης τῇ δ' ὦκα παρ' ὅτατο διὸς Ὀδυσσεύς
(*"Iliad"*)

Sed circumsiliens modo hūc, modo illuc

Ad solam dōminam usque pipiabat.

(Catullus "Iugete, o Veneres...")

Действительно; учитывая общую звучность античного стиха, невероятно было бы предположить, что долгота слогов интересовала поэтов только в применении к графике — или же представить (как это чаще всего делают), что ритм античного стиха заключался в точной соизмеряемости отрезков времени звучания (подобно музыке). В речи (даже в поэтической) такая метрономическая точность бессмысленна, в ней не может выражаться ритм стиха. Этому противоречат и факты. Во-первых, принцип квантитативности в античной поэзии не выдерживался до конца: во многих размерах долгота неиктов была свободной. Во-вторых, два равномерных слога в стопе (напр., в спондее) не были метрически равноправными, один из них был обязательно маркирован. Следовательно, утверждения типа: "...античное стихосложение основано на количестве времени"/15, с. 380/ — надо воспринимать с определенной осторожностью. Кажется, не в долготе выражался метр, хотя долгота служила нормальным условием для икта.

Решение проблемы кроется в интерференции. При РИ учитываются и метрический ритм (икты), и языковые ударения. Появляющаяся при таком чтении сильная синкопированность ритма представляется действительно характерным признаком античных размеров, по сравнению с их тонико-силлабическими соответствиями в современных языках.

Разумеется, квантитативная система возможна в таких только языках, в которых долгота слога не обуславливается автоматически его ударностью (см. сноску 4). Эстонская поэзия удачно пользуется этими возможностями. Можно сказать, что в нашу стиховую культуру уже прочно внедрилась традиция перевода античной поэзии только в квантитативной системе/16/. Однако, не всегда поэты-переводчики обращают внимание на типичный античному стиху характер РИ:

*küples sīna ja tāna, rōõmsalt āina
sūtus vēetleva kēskijāna rōõmuks.*

(Catullus "Lugete, o Veneres" — пер. А. Санга)

Хотя формальные условия квантитативности здесь соблюдены, нельзя не заметить монотонность звучания, по сравнению с оригиналом. В ритмическом смысле такой стих гораздо однообразнее обыкновенного тонико-силлабического стиха — фооло-

гическая долгота, которой пытается следовать А. Санг, в эстонском языке требует ударения.¹⁰

Основоположники современной системы квантитативного стиха А. Аннист и А. Каалеп, несмотря на некоторые различия в теоретических принципах /18; 19/, в своей творческой практике правы в основном: ударения и икты не должны совпадать:

Raevutsee nüüd Agamemnon. Kuid juba tõusis ka Nestor,
see sulasuu kõneserr, pärit Pylöest, kaikuva hääle —
meestri veel maitsevamaid sõnu voolata võis tema hultelt.

(Tlias" — пер. А. Анниста)

Vaata — jüelt viis jän üheainsa õge
lõunatuul ning nüüd vesi rõkkab laulda,
jõestes, kütkeist prii, mere peele, nii et
järgi ei jäua.

(А. Каалеп "Viis oodi" 2)

Основа эстонской квантитативной системы — фонетические свойства языка, определяющие также принципы древнего эстонско-финского стихосложения — квантитативного 4-стопного хоря:

Nüüd ilus vilulla vērda
Kaunis laulda kaste'ella
Vilu vērretab sõnuda

Роль долготы в этом строго выработанном фольклорном размере совсем немалая, так как краткие слоги могут выступать в иктах только в начале строки (vilu), или же в случае, когда на них не падает словесное ударение (sõnuda — долгота таких слогов не определена фонологически).

Но учитывая, что в древних стихосложениях как греков и римлян, так и прибалтийско-финских народов обязательным свойством икта была не столько фонологическая долгота слога, сколько чисто фонетическая длительность (и в том и в другом случае сюда относится закрытость слога!) II — остает-

¹⁰ Видимо, это причина, почему современный эстонский квантитативный стих квалифицируется иногда "акцентно-квантитативным" и "квантитативно-акцентно-силлабическим"/17/. Последний термин М. Лотман /4, с. 52/ приписывает эстонскому гексаметру, хотя Я. Пылдымаэ, на которого он ссылается, в этом случае говорит об "акцентно-квантитативной" системе.

II Syllabae longae positione соответствуют условиям РИ также в системе аруз (см./20, с. 42/). К сожалению, эстонский аруз пока еще ждет своих создателей!

ся предположить, что принцип количественности действует: не в качестве метрообразующего определителя в строгом смысле, а скорее как самое естественное условие в данном языке для ощущения РИ.

6. В еще более остром виде вопрос о действительной сущности метрических ударений встает в силлабическом стихе — вплоть до такой степени, что большинство литературоведов вообще не признает возможности существования иктов или стоп в этой системе стихосложения, и единственным признаком силлабики объявляют равное количество слогов в стихе — см. /21/. Однако, как уже отметил Жирмунский /22/, при силлабике могут иметь место и колебания в количестве слогов, более того — колебания могут быть даже совсем неурегулированными:

Je voula ¹ is désunir la vie	8
Je voula ¹ is partager la mort avec la mort	12
Rendre mon cœur au vide et le vide à la vie	13
Tout effacer qu'il n'y ait rien ni vitre ni buée	14
Ni rien devant ni rien derrière rien entier	12
J'avais éliminé le glaçon des mains jointes	12
J'avais éliminé l'hivernale ossature	13
Du vœu de vivre qui s'annule.	9

(P. Eluard "La mort l'amour la vie")¹²

С другой стороны, пересчитывать слоги может поэт, зато читатель или слушатель должен ощущать метрическую упорядоченность без всякой математики¹³. По указанным причинам следует согласиться с теми стиховедами, которые, подобно Квятковскому, видят основу силлабики в "наличии определенного метрического каркаса" /25/ — по сути дела в чередовании иктов с неиктами (см. "силлабо-тоническое" с.-с. в терминологии Поливанова /26/). И это далеко не вызывает обязанности "речитативного исполнения" /25/ или чтения "по слогам" /27/ — это означает лишь признание РИ как главного фактора в возникновении гибкости и плавности в стихотворном ритме¹⁴.

Tēravneelne don Quijōte
veel kais oma maiseid matku,
kui talgi nõrkusehatki
mõnikord olema sattus.

(A. Kaalep, "Romansid don Quijotest" 3)

В свете сказанного можем силлабическую систему стихосложения дефинировать как метрический принцип, при котором вся звуковая материя, без учета ударности и других суперсегментных факторов, подчиняется волнообразному чередованию сильных и слабых слоговых позиций — соизмеримость метрических рядов при этом, как и в тонико-силлабической системе, не требуется.

В действительности нет резкой границы между силлабической системой и бинарными размерами тонико-силлабической системы /24, с. 183—198/ — переход от последних к первой реализуется постепенным увеличением количества синкоп. Тот

¹²Счет слогов, а также распределение ударений в данном примере следует авторскому исполнению — см. /23/. В западноевропейской науке часто встречается упрощенное понимание иктов как обязательно сильных ударений (об этом см. /24, с. 5—6/) — объясняется это игнорированием РИ. Французский исследователь М. Фор (Faure), автор книги "Colloque sur le vers français au Xe siècle", пишет: "... l'idée même d'ictus semblait difficilement compatible avec la solide articulation de notre langue qui rend nos syllabes pratiquement incompressibles." /23, p. 65/. Б. Фламан, приводя эту цитату, продолжает: "Cette remarque, valable essentiellement pour la versification, l'est également pour la prose et la langage courant. D'ailleurs, le rythme provient de la succession des syllabes" /там же/. Автор не уточняет, в чем именно выражается эта ритмичность при "последовательности слогов" и какой порядок она имеет в стихе (качественное различие между стихотворным и языковым ритмами отрицается вообще). Мы все-таки сможем ответить на вопрос, когда суммируем силу произношения всех слогов, имеющих одинаковые места в строках. В стихотворении П. Элюара "La mort l'amour la vie" имеется 49 строк и, хотя ударения расположены на самых разных местах, вертикальное суммирование интенсивностей, измеряемых Фламаном, дает следующий, совершенно регулярно изменяющийся ряд: 43,15 — 52,75 — 50,35 — 53,05 — 51,65 — 54,2 — 48,65 — 52,4 — 37,65 — 38,8 — 38,8 — 39,5.

¹³Утверждение, что "развитие письменности было необходимым условием для возникновения силлабического стихосложения" /15, с. 381/, неверно — у многих народов силлабический стих в самом типичном своем виде существует именно в фольклоре.

¹⁴Неплодотворность спора о декламационных нормах русского силлабического стиха (см. /28; 29/ объясняется как раз игнорированием РИ. Безусловно, прав был Брюсов, когда в силлабике видел надежный резерв развития русского стиха /37/.

факт, что действительно немногие икты определены фонологическими ударениями (низкий уровень детерминированности), является характерным признаком силлабической системы.

Тем не менее существенно, что в большинстве языков силлабический стих имеет свои (определяемые языковыми ударениями) метрические константы — обязательные конгруэнции, которые в свою очередь диктуют постановку остальных метрических позиций в целом стихе: во французском языке такое обязательное ударение находится на последнем нормально произносимом слоге перед границей стиха или цезурой, в польском на предпоследнем слоге и т.д. Не показательно ли, что при довольно свободном колебании количества слогов в приведенных нами строках Элюара, последние ударные слоги находятся постоянно на четных местах, а в 3-ей строке, где вследствие отмены элизии между словами *vide* и *et* оказывается пауза и появляется один лишний слог, все говорит в пользу необходимости рассмотреть эту строку как последовательность двух метрических рядов.

Чтобы убедиться в неслучайном характере такой упорядоченности, стоит обратиться, в смысле сравнения, к маленькому отрывку из известного стихотворения Ж. Превьера "Familiale":

Sa femme fait du tricot
Son fils la guerre
Lui des affaires
Il trouve ça tout naturel le père
Et le fils et le fils
Qu'est-ce qu'il trouve le fils?
Il ne trouve rien absolument rien le fils

Но тут мы оказываемся уже за пределами силлабической системы.

7. Действие РИ можно наблюдать и в тонической системе стихосложения: метрическими ударениями здесь являются далеко не все языковые ударения /22/, с другой стороны, очень часто в качестве иктов воспринимаются слоги с второстепенным ударением /30/. Даже синкопы не исключены:

Ölen ehk tūlnud juba kīvigjast
sītkete līhastega, sūdamega ōrnaga,

tüivustajaks — ärmastus, nälg.
Toonud olen kaasa esivanemate majast,
küuldud mis mõeldunud äegade kõrva,
laubal — ürgmõtete säilinud jälg.

(J. Barbarus "Avavärss")

Но никто барабанов не слышит,
Никто света в церкви божьей не видит,
Лишь король то слышал и видел,
Из палат своих он выходит
И идет один в божью церковь.

(А. Пушкин "Песни западных славян").

Выходит, система эта не так уж "акцентна", как кажется на первый взгляд! Разумеется, как в тонико-силлабической системе (особенно на раннем этапе ее развития) можно найти метрические ряды, полностью детерминированные ударениями, так и в тонической системе встречается такая полная детерминированность. Но довольно часто икты с ударениями не совпадают и распределение так называемых акцентов возникает в восприятии читателя благодаря инерции, выступая как закономерное проявление РИ.

8. Просодические особенности тонического стиха с полной закономерностью можно перенести на свободный стих¹⁵. Учитывая только что сказанное, последний должен рассматриваться как разновидность тонического стиха с неравномерными или неравно заполненными (при наличии метрических пауз) метрическими рядами. Метрическую основу свободного стиха мотивировал уже Тынянов /31/. Только некомпетентному чтецу свободный стих может казаться метрически аморфным — на самом деле, благодаря стиховому членению образующиеся отрезки речевого потока¹⁶ обязательно организуются по метрическому принципу: появляются икты, метр — а, следовательно, и РИ, которая в конечном счете определяет реальный ритм:

¹⁵ Мы сознательно избегаем названия *vers libre*, так как французские исследователи этим словосочетанием обозначают прежде всего иррегулярные разновидности силлабической системы /23/, хотя во французской версификации наличествует и другой тип стиха (ср. примеры Элюара и Превьера в § 6).

¹⁶ См. определение "первичного ритма" у Тимофеева /15/.

Arevalt ⁽¹⁾tuiklevast hõmmikust
 hõmaralt ⁽¹⁾puiklevasse õhtusse
 ländas ⁽¹⁾süikele valguse lüik.
 (N) Algab sülgeda ⁽¹⁾sädu, mis matab kirsitute kirsede
 lõhutamatud leetseljakud.
 Kas kõik laulud peavad kord pooleli jääma?
 Miks su kutse on ⁽¹⁾ühtlasi keeld?

(A. Alliksaar "Nostalgia")

(Хорошим доказательством принадлежности свободного стиха к тонической системе выступают также строки Превзара в § 6).

К указанному выводу можно прийти и дедуктивным способом. В силлабически определенных системах (в силлабической и тонико-силлабической) наряду с изометрией (равнотопностью строк) встречается довольно часто и гетерометрия урегулированная или же неурегулированная (*korrasstatud ja korrasstatamata heteromeetria*) — см. /17, с. 78—79/ — при последней количество иктов изменяется свободно, как, напр., в приведенном нами стихотворении Элвара. По всей вероятности, неурегулированная гетерометрия должна наличествовать и в силлабически неопределенной (тонической) системе — предполагаемым свойствам отвечает как раз свободный стих.

Разумеется, метрическая интерпретация свободного стиха в известной мере свободнее, чем остальных систем, в том числе и тонического стиха, метрически регулярного (последний является в метрическом смысле уже довольно свободным, в сравнении, напр., с системами, силлабически или квантитативно определенными /32/). В свободном стихе расположение иктов довольно сильно может зависеть от читателя. Тем не менее они в ходе чтения непременно возникают как результат инерционной упорядоченности и влияют на ритм в любом случае.

9. Выше было указано на условность границ между так называемыми системами стихосложения: силлабическим и тонико-силлабическим, тоническим и свободным стихом. К тому же многие стиховеды уже давно обратили внимание на сходство между тонико-силлабическим и тоническим стихом (в частности, дольник) /33, с. 328/. Наконец, можно включать в одно стихотворение даже квантитативные и неквантитатив-

ные стихи, как это делает, например, Я. Кросс в стихотворении "Island" — в конце, после тонико-силлабических строк неожиданно появляется латинский стих с явно количественными признаками:

see looja tähte küldsein raamen
on seatud nii, et Tema rahu
peab õnnistama hoid ning rahu.
O, rah tescum! (Mesumque!) Amen!¹⁷

Следовательно, имеется нечто общее во всех системах стихосложения. Это общее — метр.

Предполагая, что метр строится при помощи известной предсмотренности в повторении просодически равновесных фонетических единиц — тактов (в центре тяжести которых стоят икты¹⁸), и учитывая, что соблюдение чувства метра достигается в любых системах стихосложения внутренне тонко измеряемой протяженностью, — можно утверждать, что основой метра является фонетическое время¹⁹ — точнее: структурная упорядоченность речи в этом измерении фонетической материи.

Ничем не обосновано резкое разделение стихосложных систем на "музыкальные" и "речевые" (см. /33, с. 300/), ибо песня так или иначе является источником любой системы стиха, а для стиховедческого изучения текста уже не имеет значения когда-то существовавший напев, а только общее всем стиховым

¹⁷ Явную роль количественных признаков можно наблюдать и в приведенных в § 4 чешских и латышских примерах.

¹⁸ Универсальным показателем такта является как раз икт — можно найти стихи, в которых отсутствуют междуйктовые интервалы:

Riist külm. Kuul
lukkub ise rauda.
Järsk ilil — tuul
puhub elu hauda.
(J. Barbarus "Elust tüdinenu kiri")

Умей подражать ты ему!
Лей свет в тьму!
(Державин — цитировано по устному сообщению В.В. Иванова).

¹⁹ "Time is the medium through which rhythm flows and is necessarily a "component" of meter," утверждает Четмен /34/ — и мы также согласны с ним, когда он отрицает возможность объективного изохронизма при чтении стихов.

системам (и в то же время соединяющее их с музыкой) — метр²⁰.

Экспериментальная проверка на материале самых разных языков должна дать нам точный ответ, но уже сейчас можно сказать, что в речевом соблюдении метрического ритма принимают участие главным образом два фактора: чувство длительности звучания и выделенность метрически ударного слога (икта) неким, пусть даже малозаметным силовым ударением. Опыт показывает, что в синкопах последнему обычно противодействует музыкальное ударение на фонологически ударном слоге — это объясняет, почему сильно синкопирующие системы (квантитативную и силлабическую) найдем прежде всего в языках, где ударение не имеет столько силовой, сколько музыкальный характер. Тут хочется предупредить фонетистов: в чтении про себя синкопированный ритм может ощущать каждый читатель — зато в реальном звуковом исполнении синкопы доступны только искусному чтецу (и то после специальной подготовки). Владение синкопирующим ритмом, как правило, является свидетельством наивысшего мастерства и настоящей чтецкой культуры.

Интерференцией объясняется довольно стабильный характер стихового ритма, с одной стороны, и его неподчиняемость строгой фиксации, с другой. Любые попытки исчерпать многообразность стиха (и ритмическую, и интонационную) какими-

²⁰ После сдачи рукописи автор у музыковеда Теплова нашел меткое определение музыкальной синкопы через понятие интерференции: "В основе характерного впечатления синкопы лежит интерференция, столкновение двух акцентов: одного, падающего на сильную долю такта, и другого, падающего на слабую долю. Первый является "внутренним толчком", которому не соответствует никакой объективный акцент: при синкопе на сильную долю такта приходится слабое, неакцентированное звучание, или отсутствие звучания. Второй является "объективным акцентом" /35/. На фоне данной цитаты представляется возможным дополнить и уточнить тезис об обязательной силовой актуальности абсений (см. § 4). Действительно, как показывает опыт, безударность икта может быть компенсирована прямо временной протяженностью без наименьшего силового ударения — главным же во всех случаях является именно соблюдение временной структуры. Не стоит, однако, упускать из виду и то обстоятельство, что в музыке структура эта обычно маркируется при помощи специальной партии ритма (одновременно с синкопой одного голоса остальные произносят "нормальный" ритм), чего нет и не может быть при монофоническом чтении стихов.

либо жесткими моделями не могут дать результатов. В распоряжении чтеца — реализатора ритмической структуры — имеется практически вся шкала ритмических возможностей: от скандовки до простого разговорного ритма. Даже эти две крайности, при которых один из факторов РИ фактически сводится к нулю (но не исчезает!) — хотя и являются крайностями, тем не менее возможны при чтении (в определенных случаях они художественно оправдываются). Но самое важное — это видеть метрический и языковой ритмы в их диалектическом единстве, во взаимных движениях и столкновениях.

Только учитывая РИ можно понять и задачу стиховой интонации: никакими автономными формами, ни заданными тональными или просодическими контурами нельзя определить и раскрыть эту столь важную сторону поэтического звучания (эту важность верно отметили некоторые авторы — см. /5/). Функция интонации — это осуществление и совмещение двух разных, порой противоречивых ритмических слоев. Исследование ее может дать плоды только на основе этого соображения.

10. Подведем итоги.

Ритмическая интерференция (РИ) — взаимодействие языкового и метрического ритма — представляет собой определяющий и универсальный признак стихотворной речи. Формальной основой стихотворного ритма обязательно является метр — димENSIONАЛЬНЫЙ строй в расположении фонетической материи текста. Зато языковое строение текста опирается на другие формальные основы: на фонологическую, грамматическую и семантическую структуру, которые совместно предсказывают расположение ударений в данном тексте. Живой ритм стиха определяется сложным взаимоотношением между метром и языковыми показателями.

Отсюда ведет путь к формулированию общей теории метра. Фонетические признаки, используемые в разных системах стихосложения (количество слогов, ударение, долгота слога) не столько образуют метр, сколько служат более или менее необходимыми условиями для манифестации метра в рамках данного языка или инструментационной системы.

Основа же самого метра — это выделение отрезков фонетического времени в речи с помощью периодического повторе-

ния иктов — чисто фонетического феномена, который, будучи связан с языковым строем, тем не менее обладает и определенной независимостью.

Неуловимое обилие выразительности поэтической речи обосновывается (кстати, не только на уровне ритма) именно интерференцией — диалектическим взаимодействием двух формообразующих начал: литературно-языковой и стихотворной формы. Однако подробное определение обеих является уже темой самостоятельного рассмотрения.

х х х

Заключая, автор выражает дружескую благодарность Я. Пылдыме — не только его огромнейший труд при предварительной разработке и систематизировании эстонского стихосложения (см. /36/), но и непрерывная моральная поддержка и практические советы служили важными условиями для возникновения данной работы.

Л и т е р а т у р а

1. Павлова В.И. Исследование стиха методами экспериментальной фонетики. — Теория стиха. Л., 1968, с. 212.
2. Колмогоров А.Н., Прохоров А.В. К основам русской классической метрики. — Содружество наук и тайны творчества. М., 1968, с. 397—398.
3. Põldmäe, J. Eesti silbilis-rõhulise värsisüsteemi uurimise meetod ja Betti Alveri poeemide rütm. — Keele modelleerimise probleemid, 5. TRÜ Toimetised, v.363. Tartu, 1975.
4. Лотман М.Ю. Гексаметр. — *Studia metrica et poetica* I. Tartu, 1976.
5. Гончаров Б.П. Звуковая организация стиха и проблемы рифмы. М., 1973.
6. Бонди С.М. О ритме. — Контекст 1976. М., 1977.
7. Маймин Е. Стих и метр. — "Русская литература", 1964, № 3, с. 110—111.
8. Põldmäe, J. Silbilis-rõhulisest värsisüsteemist eesti kirjanduses aastail 1930 — 1940. — *Studia metrica et poetica* I. Tartu, 1976.
9. Гаспаров М.Л. Современный русский стих. Метрика и ритмика. М., 1974, с. 14.

10. Peterson, K. Eesti rahvalaulude Antoloogia. Tallinn, 1918, lk. 10.
11. Лотман Ю.М. Анализ поэтического текста. Структура стиха. Л., 1972, с. 46—59.
12. Kabell, A. Antiker Form sich nähernd. — Metrische Studien II. Uppsala, 1960.
13. Wilamowitz-Moellendorff, U.v. Griechische Verskunst. B., 1921, S. 7.
14. Crusius, Fr. Römische Metrik. München, 1929, S. 39—40.
15. Тимофеев Л. Стихосложение. — Словарь литературоведческих терминов. М., 1974.
16. Казлен А. Опыт эквиритмического перевода поэзии на эстонский язык. — Мастерство перевода 1969. М., 1970, с. 78—88.
17. Põldmäe, J. Eesti värsisüsteemid ja silbilis-rõhuline värsisüsteemi arengujooni XX sajandil. Väitekirj filoloogiakandidaadi kraadi taotlemiseks. Tartu, 1971, lk. 121—138.
18. Annis, A. Antiikeeposte eestikeelseist tõlkeist ja nende värsiprobleemidest. — "Keel ja Kirjandus" 1958, nr. 2, lk. 75—89.
19. Kaaler, A. Eesti keele fonoloogilise struktuuri ja eesti värsiõpetuse suhetest. — Emakeele Seltsi aastaraamat IV. Tallinn, 1959.
20. Бакиров М.Х. Закономерности тюркского и татарского стихосложения в свете экспериментальных исследований. Автореферат канд. дисс. Казань, 1972.
21. Холшевников В. Силлабическое стихосложение. — Словарь литературоведческих терминов. М., 1974, с. 346—347.
22. Жирмунский В. Стихосложение Маяковского. — "Русская литература", 1964, № 4, с. 3—26.
23. Flament, B. Structures rythmiques et signification dans un poème de Paul Eluard "La mort l'amour la vie" d'après la lecture de l'auteur. — Travaux de l'Institut de Phonétique de Strasbourg 1976. Strasbourg, 1977.
24. Tarlinkaja, M. English Verse. Theory and History. The Hague - Paris, 1976.
25. Квятковский А. Поэтический словарь. М., 1966, с. 260.
26. Поливанов Е.Д. О приеме аллитерации в киргизской поэзии в связи с поэтической техникой и языковыми фактами других "алтайских" народностей. — Проблемы восточного стихосложения. М., 1973, с. 105.
27. Томашевский Б.В. Стих и язык. М.—Л., 1959, с. 100.
28. Панченко А.М. О рифме и декламационных нормах силлабической поэзии XVII в. — Теория стиха. Л., 1968, с. 280—293.

29. Берков П.Н. К спорам о принципах чтения силлабических стихов XVII — начала XVIII в. — Теория стиха. Л., 1968, с. 294—316.
30. Колмогоров А.Н., Прохоров А.В. О долънике современной русской поэзии. — "Вопросы языкознания", 1964, № 1, с. 75—94.
31. Тиньянов Ю. Проблема стихотворного языка. М., 1965, с. 55—58.
32. Гаспаров М.Л. Акцентный стих раннего Маяковского. — Труды по знаковым системам III. Тарту, 1967, с. 326.
33. Тимофеев Л.И. Основы теории литературы. М., 1966.
34. Chatman, S. A Theory of Meter. London-The Hague-Paris, 1965, p. 42.
35. Теплов Б. Проблемы индивидуальных различий. М., 1961, с. 209—210.
36. Põldmäe, J. Eesti värsilõpetus. Monograafia. Tallinn, 1978.
37. Борисов В.Я. Очерк истории русского стиха и рифмы. Публикации и примеч. С.И. Гиндина. — "Вопросы языкознания" 1970, № 2, с. 105.*

*Статья режиссера Эстонского радио Э.Краута является обобщением многолетнего опыта работы со звучащим стихом и носит дискуссионный характер. Вопросы, поднятые в статье, несомненно нуждаются в дальнейшем обсуждении. Несмотря на спорность многих положений автора, статья в целом отражает возросший интерес к звучащей (устной) речи, в том числе и стихотворной. (Отв. ред.)

EESTI REGILAULU VÄRSIPARALLEELISMI LINGVISTILISE UURIMISE LÄNTEKOHTI

H. Metslang

1. Mis on paralleelism?

Vastuse leidmiseks pöördume eesti folkloristika poole.

Paralleelism on konstitutiivne võte eesti regilaulus, mis grupeerib järjestikused värsid kompleksseks tervikuks - paralleeliamirühmaks. Paralleeliamirühma kuuluvad värsid on omavahel seotud seeläbi, et ühe värsi sisu (mõte, kujutluspilt) ja selle vahendina ka vorm osalt kordub, osalt varieerub teistes, paralleelvärssides. Nii kujuneb komplekssena terviklik mõte, poetiline pilt. Paralleel- e. järelvärsid¹ võivad pea-värsi sisu korrata, sarnasuse-, naabruse-, kontrastiassotsiatsioonide alusel nüansseerida, täiendada, analüüsida, laiendada. Avarama käsitluse korral võib paralleelismi anda ka näiteks loetelu või gradatsioon. Üksiktäheenduste reastamisega antakse neid ühendav üldistus, rääkides kas sama objekti, fakti eri tahkudest (sünonümiaparalleelism) või sisult lähedastest, ka kontrastsetest nähtustest (analoogiaparalleelism), nii, et iga värs annab "mõtteliselt midagi uut, annab uue tundevarjundi või sündmustiku detaili" /22:134/. Värsside vormilisel seostamisel on oluline nende süntaktiline sarnasus, millega kaasneb tihti ka sama sõnajärjestus. Paralleelism ühendab värse (enamasti 2 - 4, kuid ka kuni 10), aga samuti värsipooli, -paare, -kolmikuid, laiemalt võttes ka tekstiosi /9: 45, 10: 195-196, 11: 160-162, 22: 134-140/. Näiteid:

sünonümiaparalleelism:

- (1) paha on maksada Manalla,
kuri on kosta Tuonelassa,
hale on hauassa tasuda.

(T 113 Lüg)²

analoogiaparalleelism:

- (2) siäd minä siidije siuksin,
karja kataks kangastejä,
emakitsed kettitejä,
lambad laiuja linuja,
vasikad vana vööjä. (T 177 Jõh)

¹ Edaspidi nimetame paralleel-värssideks paralleelseid värse üldse, nii pea- kui järelvärse.

² Näidete järele märgime allika (T= Eesti rahvalaulud 1969, 1971 puhul), teksti numברי kogu ja üleskirjutamise koha.

värsipoolte parallelism: (3) sis ma nõuas pailu palka,
pailu palka, hulga hinda.

(T 284 Pst)

värsipaaride parallelism: (4) tooge mulle kottu raudasärki
ümber mu ihu ilusa,
tooge mulle kilbised käised
ümber armsate abude;
tooge mulle armas harju tanu
ümber juuste ruugijate,

(T 67 Rid)

Artiklis püüame selgitada momente, mida parallelismi lingvistilisel analüüsil tuleks arvestada. Et esiteks pole tegemist tavalise keelelise struktuuriga (nagu näiteks lause Mina pesin, vend kuivatasin puhul), vaid poeetilise, ja teiseks on seda ja üldse regilaulu keelt kujundanud kasutamistingimused (levik suulises traditsioonis, sünkretism jm.), tuleb parallelismi vaadelda viimaste taustal, stiililingvistiliselt.

2. Stiililingvistilised lähtekohad.

Keel pole midagi ühtset, ühesugust ja püsivat, temas on küllalt võimalusi kohanemiseks kasutamise olukorra ja otstarbega. Peale keele lokaalsete, sotsiaalsete, temporaalsete varieerumiste on ka konsituatsioonilisi. Vastavalt konsituatsioonile (keele varieerumist tingivate tegurite kompleksile tekstilisest ja situatsioonilisest ümbrusest) elab keel arvukais alltüüpides: kirjutatud ja kõneldud keel; folkloori, ilu- ja ajakirjanduse keel; nende eri žanride, autorite, teoste keel; teaduse, asjaajamise, igapäevase suhtlemise keel jne. Üht või teist laadi variantidele tunnuslikud keelenähtused võivad vahel ositi kokku langeda, ainult et ajalooline, geograafiline, sotsio- ja stiililingvistika uurivad neid eri aspektidest ja eri termineis.

Stiililingvistika uurib keele alltüüpe, mis kujunevad sõltuvalt konsituatsioonitegureist, vastavusi nende tegurite ja keele alltüübi tunnusjoonte vahel /3/. Keele alltüübi tunnusjoonte süsteemi nimetame stiiliks, seda tinginud konsituatsioonitegureid stiilistiimuleiks. Stiili mõiste on suhteline. Stiili eripära on muutuja teksti ja konsituatsiooniliselt vastava normi vahel, see, mille poolest vaadeldav tekst erineb normtekstist ja mille poolest erinevad neis tekstides realiseeruvad süsteemid. Stiilistiimulite mõju ilmneb kõige selgemalt mingite keelenähtuste haruldasemas või sagedasemas esi-

nemises antud stiili tekstides. Jooned, mille sagedused tekstis ja normtekstis, mille tähtsus vaadeldava allkeele ja normi süsteemis oluliselt erinevad, on uuritava stiili tähiste selle normi suhtes. Ühtlasi tehakse kindlaks ka stiili ja normi ühisjooned.

Normi võib valida mitmeti ja nii stiiligi näha mitmeti. Üks võimalus on võtta normiks oletatavasti teiste stiilide tekstid (resp. sama teksti osad) või neile aluseks olev grammatika. Norm valitakse mingis suhtes sarnasest, teises erinevast ümbrusest, nii et saaks jälgida ainult uuritavaid tekstide mõjutanud oletatavate stiilistiimulite toimet.

Teiseks võib normina kasutada stilistiliselt neutraalset keelt. Sellise lähenemisviisi korral ei anna stiili niivõrd erinemine normist kui lisandus sellele. Norm, mis oleks tõesti stiilielekt, konsituatsioonimõjudeta, peab nähtavasti olema idealisatsioon. Sellist abikonstruktsiooni, millele ükski reaalne allkeel ei vasta, kasutatakse näiteks funktsionaalstiilide uurimisel. Eriti otstarbekas paistab niisugune käsitus aga kirjanduslike tekstide puhul. Stiili määrab siis erinev üldkehtivast baasgrammatikast. Selle erinevuse põhjustavad taas mingid stiilistiimulid. Vaatame näiteks, mis tuleb välja kohanimedega kasutamisest parallellismis. Pöides pulmas on pruut kadunud:

- (5) Ta läks murreldes Mohusse,
kõverite läks Kõinaste,
rudjus Ruhnumaa viluse. (T 5284 Põi)

Kuhu siis? Tavalise keelekasutuse puhul oleks nende kolme kohanimega tähistatud konkreetne marsruut. Kui aga meenutada üksiku ja üldise dialektikat parallellismis, siis tuleb arvata, et laulik ei anna ei kolme ega ka mitte ühtainustki kindlat kohta, vaid üldistab nende põhjal n.-ö. määramispiirkonnaga ega tahagi täpne olla. See üldistatud parasjagukauge koht on aga luulelisena antud just oma kolme variandi, kolme varjundi tõttu, ilma nendeta ta seda ei oleks. Niisiis, paralleelselt kasutatud Mohuse, Kõinaste, Ruhnumaa viluse ei tähenda mitte seda, mida tavaliselt, vaid omandavad poeetilises struktuuris lisatähenduse seostest üksteise, neist kujundatud üldtähenduse ja tekstilise ümbrusega.

Siin ilmneb üks olulisi konsituatsioonitegureid: teistlaadi keele mõju. Tavalise (primaarse) keele baasil moodustuvad poeetilise (eelmise suhtes sekundaarse) keele struktuurid.

mille primaarkeele elemendid võivad saada lisaväärtusi ja -tähendusi, konnoteeruda. Näites (6) kunstluulest omandab konnotatsioone sõna kiiv ja sõnapaari kivist-puust konnoteerumist toetab ainemaaruse korduvus, nagu näites (5) kodus kohamaaruse:

(6) Minu priinimi oli Kivi.

Mu maja oli kivist.

Ja süda oli kivist.

Miks siis rist on puust? (MP:5)

Konnoteerumisega kaasneb mõnede keelenähtuste tihedam esinemine tekstis. Nii kajastavad stiilitähised tihti stiiliomast konnoteerimist, konnotatsioon on vahelüli, mis stiilitähised funktsioneerima paneb.

Et lingvistiline eripära on sellistel juhtudel täiesti ilmne ja konnotatiivne keelekasutus üldse iseloomustab vaadeldavat stiili, mitte aga normi, siis ei tarvitse stiili võrdlemisel normiga toetuda konkreetsetele kvantitatiivsetele andmetele.

Üritame nüüd hästi üldiselt grupeerida keeleüksuse (teksti, tekstiosa vm.) ümbruse olulisemaid parameetreid, millest võib tuleneda stiilile relevantseid konstituatsioonitegureid - stiilistiimuleid.

Tekstisisised parameetrid:

keeleline struktuur (foneemiline, morfoloogiline, süntaktiline, semantiline, intonatsiooniline, infostruktuur jne.);

sekundaarkeelte struktuurid vaadeldavais tekstides (kirjanduslikud, poetilised, mütoloogilised, ideoloogilised jne.);

ümbruse stiil.

Situatiivsed parameetrid:

kommunikatsioonisfäär (määrab funktsionaalse allkeele koos vastava stiiliga);

kommunikatsioonikatti parameetrid (kõneleja, kuulaja, nende hulk, mälu, teade, kood, kanal, kontakt, takistus, informatsioon, müra, nende ja nendevaheliste seoste erijooned; kommunikatsioonitüüp: vahetu, kontaktne või vahendatud, tehniline);

keel, dialekt;

muud kaasnevad märgisüsteemid (näit. ideoloogilised, esteetilised, kirjanduslikud, muusikalised, kineetilised, ritu-

hai, teadussümbolika);

paralingvistilised faktorid (näit. miimika ja žestidega suhtlemine);

keele jm. märgisüsteemi arenguperiood;

koht, aeg

jne. Näiteks asetsõnade suurt esinemissagedust kõnekeeles tingivad nähtavasti sellised stiimulid nagu kommunikatsiooni kontaktus (kõneleja ja kuulaja jaoks ühisest ümbrusest ilmselgeid asju ei tarvitse täpsemalt nimetada, piisab deiksisest), akustiline kanal (tekst, mis ei saa kuulajal korraga käes olla, peab paremaks mõistmiseks olema veidi liiane) jne.

Konsituatsiooni parameetrid ja neist tulenevad mõjurid toimivad komplekselt ja seostuvad hierarhiliselt. Parallelsmi puhul peaksid järjestuma mitmesugused sõnakunsti, folkloori, regilaulu, antud struktuuri, laululiigi mõjurid.

Rahvaluuletekst on ühteaegu nii primaarkeele kui kirjan-
dusliku ja poetilise sekundaarkeele tekst. Stiilitähised ka-
jastavad siin sageli konnoteerimist. Folkloorne tekst levib
ja elab suulises traditsioonis, temas kajastub rahva maail-
mavaade. See tingib näiteks mitmesuguseid kindlaid ja stereo-
tüüpseid kompositsioonilisi ja poetilisi võtteid, kujuneva-
te sekundaarsete tähendusosade teatud ühelaadilisust, vas-
tavust kollektiivi poetilisele maailmanägemisele. Regilau-
lu puhul kaasneb folkloorse sõnakunstiga sünkreetset muu-
sika, mistõttu nimetatud tunnustega tekst peab liigenduma vas-
tavalt muusikalisele vormile. Kui tekstis värsse ühendab pa-
rallelsim, lisanduvad sellises tekstiosas poetilist struk-
tuuri kujundavad reeglid, kusjuures kehtivad ka kõik eelmis-
te stiilistiimulite nõuded. Jne. Seejuures töötavad konteks-
tiparameetrite hierarkhias ilmselt mõnedki liiasusreeglid, nii
et ühete parameetrite teatud väärtused tingivad teiste vää-
rtusi.

Et stiili kui süsteemi igakülgselt mõista, tuleb stiili-
lingvistikal kõigepealt kontrollida stiilistiimulite ja tä-
histe korrelatsiooni.

3. Olulised konsituatsioonitegurid.

Parallelsimis kui poetilise sekundaarkeele struktuuris
on elementide vahel kehtestatud arvukad tähendusosad, tekst
on tihedam ja informatiivsem kui tavalise keelekasutuse kor-
ral. Uurides primaarkeele kasutamist parallelsimis, tuleb

viimast käsitada sekundaarkeele struktuurina ja kontrollida, millised stiilitähised sellest tulenevad. Võtame arvesse ka muid konsituatsioonitegureid, tingimusi, milles vaadeldav poeetiline struktuur funktsioneerib ja mis tulenevad eelkõige rahvalaule ja -laulu eripärast.

3.1. Keele kasutamine poeetilistes struktuurides. Inimesele on omane võime luua ja mõista sisukaid tekste oma emakeeles, selle keele pädevus. Peale selle võib ta rohkem või vähem mõista ja luua näiteks hispaaniakeelseid, neetumistlikke, matemaatilisi, folkloorseid, muusikalisi, filmikunstivõi anekdooditekste, olla pädev neilki keeltes. Toetudes J. Lotmanile, käsitame niisid keelena peale loomuliku keele muidki kommunikatsiooniks kasutatavaid märgisüsteeme: esiteks kunstlikke keeli, mis on loodud kasutamiseks kitsalt spetsialiseeritud tegevussfäärides (liiklusemärgide keel); teiseks sekundaarseid modelleerimissüsteeme, mis on ehitatud loomuliku, primaarse keele materjalist, on keeruka struktuuriga ja loomuliku keele tüüpi (rituaal, ideoloogia, kunst) ja mis kokku annavad ühtse semiootilise terviku - kultuuri [31:21]. Loomulik keel on antud, stabiilne süsteem, võrreldes selle baasil kujundatud loogiliselt sekundaarse kirjanduse, folkloori, regilaulu, üksikkujundi keelega.

Sekundaarkeel kujuneb primaarsest konnotatsiooniprotsessis. Üldjoontes seisneb viimane primaarkeele nii sisu- kui vormielementide sihipärasel korrapärastatud kasutamises, nii et mingite ühistunnustega elemendid ja üksused seostuvad ja nende tähendused ühenduvad uueks, sekundaarseks tähenduseks. See uus tähendus sisaldab endas lähtetähendusi nende väga mitmesugustes samasus- ja erinevusvahetõlkes ja on ühtlasi ka üldistum nendest. Seda kogesime näite (5) puhul paralleelselt samas lausepositsioonis kasutatud kohanimede puhul. Seal ilmnes ka, et sellist sekundaartähendust nagu paralleelsõnade real Mohuse - Kõinaste - Ruhmumaa viluse väljaspool teksti neil sõnadel pole. See tähendus tekib tekstis ja seda vormivad primaarkeele nii vormi- kui tähenduselemendid ja üksused. Toodud näites annab nii lausepositsioonide ja morfoloogilise kuju kui ka leksikaalsete tähenduste kõrvutamine vormi, mis kajastab tähenduste sekundaarset kõrvutamist, on kujuneva sekundaartähenduse malliks. Selline sekundaarse sisu modelleerimine primaarkeele vahenditega on toetunud

līdzset tendentsi eraldada keele kirjanduslik, eriti aga luu-
 levariānt ūlējānust, igapāevaselt ja puhtteabeliselt kasu-
 tatavast. Kirjanduslikud tekstid moodustavad just sēdalaadi
 nn. ikoonilistest mārķidest, mille vāljendusplāan model-
 leerib sisu. Primaarkeelele pole āga omāne selline immanent-
 ne, motiveeritud suhe mārģi kahe kūlģe vāhel. Tekstis vōivad
 sēejuures kujumēda kūllālt ulatuslikud ja keerukād vormi- ja
 sīsuseosēd. Parallelismirūhma vōib pidāda lihtsāma ehitusegā
 ikooniliseks mārģiks, mille vormiks on kindlāte vormitumnus-
 te ābil ūhendatud osā regilaulutēkstist, kōrvutatavāte tāhen-
 dustegā vārēsid. Sellest korrāstatud vormist tulēneb paralle-
 lismirūhma eriomāne tāhendus - sekundaarne sīsū ja vorm n.-ō.
 sulavād kokku, on teineteisēst lahutamātud.

Niisīs taasluuakē ja kategorisēeritakē tegelikkust
 kūll loomuliku keelē vāhenditēgā, kuid uuel tasemēl ja uuel
 viisil, erinevālt primāarkeelest, autori (kollektiivi) maai-
 manāģemist kajastāvālt /21; 31:23/.

Vāatlēme nūūd konnotātsiōoniprotēsēsi vēidi lāhemālt.

Keelesūstēem realisēerub tekstis. Teksti ūksused on sūn-
 tagmaatilisēd kombinātsiōonid paradigmaatiliselt (vāliku)tel-
 jelt vālitud sīsū- ja vāljendusēlēmētēdēst (morfeem, silp -
 foneemēdēst, sōnā - morfeemēdēst, silpidēst, lāuse - lēkse-
 mēdēst, sūntāktilisēst positsiōonēdēst jne.). Paradigmaati-
 kas koonduvād mīngi ūhīsē tunnusegā ja sēetōttu ēkvālent-
 sēd ēlēmēdēd, teksti vālitakē nēistāternātiivēdēst parā-
 jagu sōbiv. Lāulik āgā tālītāb tēisiti. Kūi mīngi ābstrākt-
 sēn tāhendus kas tēmā mōtlēmisē vōi keelesūstēemis āvāldub
 konkrētēsemālt mītēs āternātiivēs lēkseemis, sīs tā kā
 tārvītāb mītū lēkseemi. Lāulik ūtlēb, ēt prunt sōitis Mohu-
gē-Kōināstē-Ruhnumāā vīluse, jā kūi tā jālģē mōrāģā kōhtā mī-
 dāģi māhlakāt ōēldā tāhāb, sīs pole sēē mītģē lihtsālt jā
 āinult tātininā vōi mōni muu sōnā, vāid mītū sāmāsugust:

- (7) Jātāme sītā sīāpāikā,
 ēnģē kūi sītā sīlītāme,
 jātāme tūhģā tūdrukusē,
 ēnģē kūi nārā nāisēks tēēmē,
 tātininā tānūtāme,
 tūhģā-pāļģāst pōļģētāme. (T 5263 PJģ)

Siin āvāldub keelē poēētīlisēlē kasutāmīsēlē omānē ēkvī-
 vālēntsisūhtē prōģitēēērimīnē sēlēktsiōonitēljelt kombinā-
 siōonitēljēlē, paradigmaatiliselt ēkvālēntēstē ēlēmētēdē

süntagmaatiline kombineerimine. Nimetame seda R.Jakobsoni /5 :358/ sõnastatud põhimõtet ekvivalentsiprintsipi.

Kombineeritakse ekvivalentseid elemente ja üksusi häälikutest kuni tekstiosadeni välja. Ekvivalentis võib siis olla a) fonoloogiline, nagu eri sõnade alg- või lõpphäälikute sarnasus (tatinina tanutame, puu - kuu), b) leksikaalne, nagu sama sõna eri vormide vahel (sinuga ja sinuta, kivi- kivist); c) morfoloogiline, nagu eri sõnade samade vormide vahel (kivist - puust); d) süntaktiline, nagu sarnase ehitusega lausete vahel seni toodud näidetes; e) referentsiaalne, nagu sama objekti eri viisidel nimetamine (teekäija - maademarsja, eit - hauduja - kandja); f) tekstiosade vaheline nagu korduslauludes; g) prosoodiline nagu meetrumi puhul jne. Ekvivalentsi jaoks parasjagu olulised jooned üksustes tulevad esile, vähem olulised jäävad tahaplaanile, sõltumata nende primaarkeelelisest tähtsusest. Nende suhete põhjal kujunevad vahe- tult primaarkeelest juba esimesed sekundaarkeele struktuurid, kütkendid (coupling, сцепление, kytkentä), mida S.R. Levin /13/ iseloomustab kui positsioonilise ja loomuliku (foneetilise, semantilise) ekvivalentsi ühtimist. Täenduslikult ekvivalentseid - identseid või analoogilisi - elemente kasutatakse ekvivalentsetes kontekstides; elemente, mida laulik, luuletaja, kirjanik kasutab sama järku üksustes samades või sarnastes positsioonides, käsitatakse tähenduslikult kokkukuvuluvaina ja kõlalt sarnastena. Sellega kujunevad suures osas ainukordsed, vaid selles tekstis kehtivad semantilised seosed, süntagmaatikaga antakse semantiliselt ekvivalentsete elementide paradigmat. Nii näiteks vanasõna Mida Juku ei õpi, seda Juhan ei tea kujundab paradigmat vähemalt järgmistena: Juku - Juhan; ei õpi - ei tea; mida Juku ei õpi - seda Juhan ei tea. Näites (7) on neid juba rohkesti, näiteks 1) sitta - tühja - nara - tatinina - tühja-paljast; 2) jätame siipaika - jätame tüdrukuse; 3) silitame - naiseks teeme - tanutame - põlletame; 4) 2. ja 3. paradigma, mis on teineteisele vastandatud; 5) esimene ja kolmas värss (jätame sitta siipaika - jätame tühja tüdrukuse); 6) teine, neljas viies ja kuues värss; 7) 5. ja 6. paradigma, mis jällegi on omavahel vastandatud. Täendusseosed neis paradigmatades kuuluvad juba sekundaarkeelde. Midagi ühist peab nii ühendatavatel elementidel olema, kuid nendevahelise seose, kui see primaarkeeles

on, toob esile vormiekvivalents; olulisemad, väärtuslikumad ning põhilised on aga seosed, mis luuakse tekstis ega ole primaarkeelelega antud - nad kas on olemas sekundaarkeeles või neid luuakse üheaegselt tekstiga. Nähtavasti puht-sekundaarkeelelised on toodud vanasõnanäite paradigmad. Kirjanduslikes tekstides põimuvad ühtaegu kütkendid mitmel tasandil, keel pakub nende loomiseks mitmekesiseid võimalusi. Idiasusest tulenevalt säilib ka ümberkujundatud primaarkeele tekstide mõistetavus. Suures osas kütkendite tõttu oleneb kirjanduslikes tekstides tähendus palju rohkem struktuurist kui primaarkeeles; vorm ei automatiseeru ja nõuab tähelepanu. Teksti keerukas vorm kannab keerukat tähendust, eriti luuletekstis. Nii leksikaalsed kui grammatilised, isegi foneetilised elemendid selles võivad olla semantiliselt koormatud tekstisestest ja -väliste seoste tõttu. Erinevalt puht-primaarkeelsetest ei saa kirjandusliku teksti tähendust teises vormis edasi anda; parafraseerimisel saaks ehk säilitada primaar-, kuid mitte sekundaarkeelelist tähendust, mis sõltub keelelisest vormistusest /30:194; 21:231; 32:73/. Kui me ka püüaksime kõik sekundaarseosed kas või kolmevärsilisest parallelismirühmast (1. näide) välja otsida ja primaarkeele vahenditega kirja panna, saaksime pika, õige kohmaka ja efektiivase teksti.

Lingvisti jaoks on kirjanduslik tekst huvitav kui paradigmade süsteem, mis näitab, kuidas ja milliseid ekvivalentse primaarkeeles tunnetatakse ja kasutatakse kunstilise, kujundilise mõtte vormimiseks /13:19-20; 6:24/. Seepärast võtame sekundaarkeelest arvesse selle kõige konkreetsemat, primaarkeelelise substantsi lähedasemat osa, ja jätame kõrvale nii abstraktsema paradigmaatika kui süntagmaatika.

Ekvivalentsus sisaldab identsust, kuid ei piirdu sellega. Juba teksti lineaarsuse tõttu ei ole isegi kordus puhas identsus, sest üksus, küll üks ja sama, esineb eri ümbrustes. Kodeerimise ja dekodeerimise teeb nauditavaks just nii ühtse nägemine erinevas kui erineva nägemine ühtses, loov mäng keele, mõttega, kujutlusega. Mingite üksuste vahel mingis suhtes avaldub ekvivalents laiemalt võttes kahel põhilisel kujul: identsusena ja analoogia, lähedusena. Nii on 7. näite 4. ja 5. värsse enne kui nara naiseks teeme, /tatinina tanutame referentsiaalselt identsed (jutt on ühest ja samast tegelikkuse faktist), süntaktiliselt vormilt analoogilised. Ek-

vivalentssisuhete laadi määrab folklooris eelkõige esteetika-tüüp, mida allpool lähemalt selgitame.

Niisiis kujunevad poeetilisele sekundaarkeelele omased vormid ja tähendusseosed tavalise, primaarse keele korrastatud kasutamisel tekstis. Tavaliselt ainult paradigmaatilisele omane ekvivalentssuhe on seal viidud süntagmaatikasse. Seejuures kujunevad sageli kütkendid - struktuurid, mille punul loomulikult (semantiliselt, foneetiliselt) ekvivalentseid keelelemente on kasutatud ekvivalentsetes positsioonides, ekvivalentsetes positsioonides olevate elementide vahel kehtestub aga loomulik ekvivalents. Sellised elemendid kuuluvad sekundaarsete konnotatiivsete tähendusseoste tõttu kokku. Ka eesti regilaulu värsiparallelism on kütkend, kus primaarkeelelise ekvivalentsi suhted paralleelsõnade ja -värside vahel annavad vormi poeetilistele, sekundaarparadigmaatilistele tähendusseostele.

3.2. Põhilised esteetikatüübid on samasus- ja vastandus-esteetika. Esimesel põhineb folkloorne, keskaegne ja klassitsistlik kunst, teisel barokk, romantism ja realism. Samasus-esteetika puhul sarnaneb kommunikatsioon kunstikeeles mänguga, mille reeglid on antud. Need reeglid määravad teose struktureerituse alates leksika valikust ja metafooride ehitusest kuni süžee ja kompositsioonini, ja nende rikkumine on viga. Ent siingi sekundaarkeel ei automatiseeru nagu primaarkeel, valikuvõimalused on siiski suuremad. Kõneleja ja kuulaja reeglid pole mitte ühe ja sama nähtuse kaks külge, vaid kaks ekvivalentset nähtust. Ühelt poolt niisiis ühelaadilisus, teiselt poolt aga ootamatu mitmekesisus, mis jätab küllalt palju ruumi improviseerimiseks. Samasusesteetika olemus on üldistamises, üldise ja üksiku dialektikas, maailma nähtuste mudelite ja stampide alla viimises. Klassifitseerimine on ökonoomsemad informatsiooni kodeerimise viise. Sellega väljendab kodeerija oma käsitust objektide kokku- ja lahkukuluvusest, neid ühendavaist ühistest ja eraldavaist eritumustest. Tekstiga saadav klassifikatsioon annab siis informatsiooni kodeerija poeetilisest maailmanägemisest, tema mõttestruktuuridest, sellest, mis üldist ja mida erilist ta asjades, nähtustes jne. leiab, ja nimelt millistes. Seda mõjutavad ka muud sekundaarkeeled, nagu mütooloogia, religioon ja rituaal. "Puutudes kokku nähtustega A', A'', A''', A''', ..., Aⁿ, ei väsi

see /kunst - H.M./ kordamast : A' on A, A'' on A, A''' on A, ..., Aⁿ on A" /30: 174/. Ekvivalentsisuhe ühendab mõttelised objektid ekvivalentsiklassidesse, mis on sisult juba abstraktsioonid neist objektidest mingite ühiste tunnuste põhjal. Sedalaadi jäigad stambid ühendatakse paljutahulise elava materjaliga. Efekti, mitmekesisuse annab see, et kodeerija võib A alla klassifitseerida ka kõige ootamatuid A', A'', ..., Aⁿ. Selle vahendeiks on refräänid, muinasjutualgused, kordused, tüüp-karakterid, tüüpsüžeed, igasugune stereotüüpsus ja ka parallelism. (Meenutame eeltoodud paradigmasid.) Folkloor järgib samasusesteeetika põhimõtteid eriti põhjalikult, mitmetasandiliselt ja järjekindlalt, kunsti suulisus, kollektiivsus, traditsioonilisus jne. nõuavad süsteemi, reeglite piiritlemist. Nii kõneleja kui kuulaja teavad, millised valikud on kunstiteose igal tasandil võimalikud ja millised võimatud.

Vastandusesteeetika korral on teksti loomine ja vastuvõtmine analoogiline mängule, kus reeglid tekivad mängu käigus. Sekundaarkeel pole vastuvõtjale eelnevalt päris selge. Süsteemuse printsiip säilib, kuid harjumud süsteemi rikutakse. Autor vastandab lugeja tavapärasele tegelikkuse modelleerimise viisile oma, originaalsema, subjektiivselt õigemaks peetava /30: 172-183/. Tunnetus ei püüa üldistada, lihtsustada, vaid keerustada. Ka sekundaarkeele pädevuse aparaat on keerukam. Sellise esteetika domineerimine kunstis on võimalik nähtavasti ainult siis, kui sekundaarkeele tekste saab fikseerida vähem koormatud ja kindlamas materjalis kui inimaju.

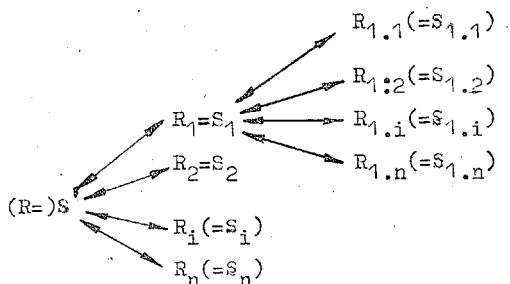
Kui eristame esiteks keelt kui tähenduslike vastavuste süsteemi kõneleja mõtte ja selle keelelise vormistuse ning viimase ja kuulaja mõtte vahel, teiseks süsteemi realisatsiooni ja eesmärgi - teksti, järjendit, mis tähistab mingit kõneleja mõtet ning on ette nähtud eelkõige informatsiooni edastamiseks kuulajale /18/, võib primaarse ja sekundaarsete keelte kohta täheldada järgmist.

Primaarkeele puhul on süsteem määratud. Määratud on mitmesuguste tähenduste ja tähenduskategooriate alternatiivsed paradigmaatilised seosed ja vormistamise reeglid; süsteemi elementide süntagmaatilised seosed ja nende tekstis realiseerumise reeglid jne. Tekst annab eelkõige informatsiooni maailma asjadest nii, nagu kõnelejaaju neid peegeldab ja/või edasi anda tahab, kehtestab vastavusi keeleüksuste ja objektide, näh-

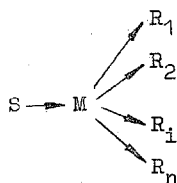
tuste jne. vahel.

Kirjanduskeele paradigmaatilised ekvivalentsid ei ole määratud, vaid kujunevad teksti süntagmaatikas. Seega annab tekst lisaks n.-ö. primaarsele süntagmaatilisele informatsioonile ka sekundaarset paradigmaatilist ja viimase põhjal sekundaarset süntagmaatilist informatsiooni (moodustades üksusi uue väärtuse saanud elementidest). Tekstis määratakse süsteemi paradigmaatilisi seoseid, kategoriseeritakse, klassifitseeritakse, seostatakse mõttelisi objekte, nähtusi jne. Samasusesteetika puhul on süsteemiga määratud küll paradigmaatiliste seoste kehtestamise põhimõtted, kuid need seosed ise antakse tekstiga. (Mitmeid stereotüüpseid seoseid tuleb küll pidada süsteemiga antuks - tekstis neid aktualiseeritakse, kuid see pole siin primaarne.) Vastandusesteetika korral on süsteem mingis olulisemas osas enne teksti määramata, tekst annab informatsiooni ka autori sekundaarkeelest.

3.3. Kommunikatsioonitüüp. Parallellismi puhul olulistest kommunikatsiooniakti parameetritest oleme stiilistiimulitena täheldanud koodi, informatsiooni ja mälu. Elukõige kontakti, kanali, mälu ja kõneleja ning kuulaja eripära ja seosed kujundavad aga parameetrite püsiva kompleksi, kommunikatsioonitüübi, ja mõjutavad selles ülejäänudki parameetreid. Folkloole on erimane loomulik, kontaktne kommunikatsioonitüüp, muu kirjandus funktsioneerib tehnilises, vahendatud kommunikatsioonis. Neid kaht tüüpi võib skemaatiliselt kujutada nii:

loomulik

tehniline

S - kõneleja
R - kuulaja
M - materiaalne vahend
teksti fikseerimiseks

Loomulikus kommunikatsioonis on kõneleja ja kuulaja kontakt vahetu. Fikseerimata tekst tuleb mööda akustilist kanalit kuulajani, kes peab seda kohe mõistma, tihti ka enam-vähem samasugusena oma sisemälu säilitama ja järgmistele kuulajatele edasi andma. Vahetu kontakt võimaldab tagasisidet, kõnelejal on mõnesugune kontroll selle üle, kuidas teade vastu võeti. Tehnilises kommunikatsioonis fikseerib kõneleja teate esimest ja viimast korda mingis materjalis (paberil, lindil jne.). Kuulaja võtab selle fikseeritud teate vastu; kuulaja ja kõneleja vahel otsest kontakti pole. Kiri võimaldab optilises kanalis tervet teksti korraga edasi anda. See ei kao kuulajal käest ära nagu kuulatud tekst, sellest on korraga ülevaade olemas. Teksti materiaalne kandja on ühtlasi välismälu kandja. Kõneleja ja kuulaja rollid on jaotunud eri inimeste vahel. See võimaldab spetsialiseerumist mõttekujundite, sekundaarkeelte ja tekstide loomisele. Kuulaja ülesanne on vastu võtta, mitte aga enam meeles pidada ja taasluua. (Tegelikkuses võivad need kaks kommunikatsioonitüüpi muidugi seguneda.) Kõige selle tõttu võib tehnilises kommunikatsioonis nii keel kui tekst olla küllalt keerukas ja individuaalne.

Loomuliku kommunikatsiooni ahel koosneb diskreetselt seotud lülidest, milles rahvaluuleteos elab, muutub kollektiivseks, kui ta on eluvõimeline, või siis hävib, ja milles kollektiivi liikmed on ühtaegu nii tarbijad kui kaasautorid. Need lülid on tsükliliselt seotud esitamine, vastuvõtmine, meelepidamine ja taasesitamine. Sekundaarkeel peab olema suures osas määratud, range ja selge, ning ka tekstid ei tohi olla keerukad /34/. Sellepärast ta samasusestetikal rajanebki. Primaar- ja sekundaarkeele suhted automatiseeruvad mõneti, nagu alliteratsiooni ja parallelismi puhul. Tähtsal ja järjekindlal moel avalduv ekvivalentsiprintsiip soodustab teksti püsimist loomulikus kommunikatsioonis. See on siis ka üks kütkeid ja eriti parallelismi ülesandeid.

3.4. Sünkretism seob rahvalauluteksti muusikaga, vahel ka kineetilise keelega, mis funktsioneerivad samas kommunikatsioonitüübis ja alluvad samuti samasusestetika nõudeile. Kommunikatsioonitsükli operatiivsus nõuab võimalikult selgeid, markeerimata kanoonilisi žanrimärgiseid vastavusi kasutatavate märgisüsteemide vahel (primaarkeel, kirjanduslik--poetiline

sekundaarkeel, muusika, liikumine). Ka ekvivalentsiprintsiibi rakendamisel säilib see vastavus. Nii kaasnevad tekstis üksteisega samas positsioonis olevate paralleelsete lekseemide read ja sekundaarparadigmad; prototseugna-kujuline liitlause, paralleelismirühm ja tihti ka kahest viisireast koosnev tervik kahevärsilise paralleelismi puhul; viisirida, lause ning värss /14/ jne. Samasusesteetikale tumbuslik stereotüüpsus esineb kõigi keelte mitmesuguste üksuste nii väljendus- kui sisuplaanil, väga sageli mõlemas korraga. Mida rohkem keeli sünkreetiliselt kasutatakse, seda napimad, lihtsamad on nende väljendusvahendid ja tekstid, seda rangem on struktureeritus ja seda ökonoomsemalt seda kõike kasutatakse. Samal ajal on mitut keelt ühendavaid reegleid siiski küllalt palju, ja sellest tuleneva liiasusega tagatakse teate püsivust ja edasikandumist kontaktsetes kommunikatsioonides.

Tekst on muusika suhtes primaarne, muusika n.-ö. saadab teksti. Laulik kujundab eelkõige teksti, kasutades väikeste variatsioonidega laulu jooksul korduvalt 1-2 viisirida /14/.

Folkloori sõltuvust konsituatsioonist kinnitab näiteks see, et tehnilises kommunikatsioonis või sellele üleminekul sünkretismiga ja sekundaarkeele pädevuseta tekkinud rahva- või kunstiregilaulud ei ole ehtsaga võrdsed, nagu "Kalevipojagi" puhul teame. Kirjandusteosed võtavad omakorda folkloriseerudes omaks stereotüüpsuse, variantsuse jm, loomulikust kommunikatsioonist ja samasusesteetikast põhjustatud jooned /30:81/.

Peame siin oluliseks just folkloorile eriomast kollektiivsust ja traditsioonilisust; nendega sekundaarsena seostuva individuaalsuse ja improvisatsioonilisuse jätmise teadlikult kõrvale. Paralleelismi lingvistilisel analüüsimisel tuleb siis arvesse võtta järgmisi omavahel tihedasti seotud stiilistiimuleid:

1) värsiparalleelismi puhul üldse:

- a) uurimisobjekt on sekundaarse, poetilise keele struktuur - kütkend;
- b) sekundaarkeel allub samasusesteetika nõudele;
- c) uurimisobjekt on hästi kohanenud loomulku kommunikatsiooni tingimustega;
- d) sünkreetiliselt ja samades konsituatsioonitingimustes rea-

liseerub koos primaarse ja poeetilise keelega muusika;

2) eesti regilaulu parallelismi puhul on olulised veel:

- a) primaarkeeleline materjal - eesti keel;
- b) regilaulude vanus ja pikaeealisus, millega seostuvad kaks järgmist stiilistiimulit;
- c) regilaulude sekundaarkeel on fikseeritud väljakujunenuna, hilisel, taandarengule loogiliselt eelneval, ajalisel sellega kaasneval etapil;
- d) primaarkeeles on säilinud kihistusi mitmetest varasematest arenguetappidest, mille baasil parallelism välja kujunes. (See võimaldab näiteks säilitada või vajadust mööda kasutadaammu lühenenud sõnu arhailisemal, enamasilbilisel kujul.)

4. Parallelismi tunnused.

4.1. Parallelism üldse kui lingvistiline ja poeetiline struktuur.

3. osas toime välja rea konsituatsioonitegureid, mille mõju tuleb arvestada parallelismi lingvistilisel analüüsimisel. Parallelismi iseloomustame antud juhul eelkõige peamisest, primaar- ja sekundaarkeele suhte aspektist.

Parallelism selle sõna laias mõttes on nähtus, mis ühendab tekstis sarnaseid üksusi kas puhtlingvistiliselt või poeetiliselt. (Veel laiemalt üldistades võib parallelismis näha üsna universaalset ajaliste ja ruumiliste seoste kujundamise viisi paljudes sekundaarkeeltes.) Vähemalt kaks denotatiivse tähendusega üksust (s.t. üksused, millega tähistatavale psüühilisele kujundile vastavad reaalsuses mingid objektid, nähtused, omadused jne.) seostatakse süntagmaatilisel uueks, mahuhierarhias kõrgemaks üksuseks seeläbi, et nad on positsioonilt ekvivalentsed ja sisestruktuurilt isomorfsed. Järgnevalt vaatleme olulisi momente parallelismi ülesehituses /6:24; 7; 8; 13; 17; 23:113; 26; 27; 29:12-15; 30:88/.

1. Elemendid:

a) 1. järku element - tekiv ühend (näiteks parallelismirühm);

b) 2. järku elemendid - selleks ühendatavad üksused (näiteks paralleelvärsid);

c) 3. järku elemendid, milleks liigenduvad 2. järku elemendid ja mille paradigmaatilisi ekvivalentsuhteid kasuta-

takse isomorfismi kujundamiseks. 3. järku elemendid võivad omavahel hierarhiaseostes olla. Valdavale osale ühe paralleelüksuse elementidest vastavad teises paralleelüksuses ekvivalentsed elemendid. (Värsiparallelismis lauseliikmed, lekseemid.) Vähemalt mingi osa ekvivalentsi kandvaid elemente omab tähendust. Sellega erineb parallelism, kui ta seostub kütkendiks, riimist, mille puhul on 3. järku üksused foneetilised.

2. Seosed:

a) 2. järku elementide vahel on positsiooniline ekvivalents kas samas kõrgema tasandi üksuses (esinevad koos, kõrvuti, nagu paralleelvärsid) või eri üksustes (näiteks eri tekstiosade alguslaused) ja sisestruktuuri isomorfism, kütkendi korral kaasnevad konnotatiivseosed;

b) ühelaadsete 3. järku elementide vahel, mis kuuluvad eri 2. järku elementidesse. Sellised on näiteks omavahel paralleelsed sõnad eri värssides. Nendevaheline ekvivalents on parallelismi põhiline seostamisvahend;

c) erinevate 3. järku elementide vahel, mis kuuluvad samasse 2. järku elementi (näiteks ühe värsi lauseliikmete vahelised seosed);

d) 1. ja 2. järku elementide vahel (näiteks parallelismirühma kui terviku suhe teda moodustavate paralleelvärssidega);

e) 2. ja 3. järku elementide vahel (näiteks suhe värsi kui lauseterviku ja ta elementide vahel);

f) seostevahelised seosed (näiteks lauseliikmeliste seoste vahel eri värssides).

3. Seoste laad:

a) süntagmaatilisel ühendamisel: lineaarne järgnevus või struktuurne seos. Esimesel põhimõttel ühenduvad tavaliselt paralleelvärsid, teisel näiteks ühe värsi lauseliikmed või omavahel paralleelsed parallelismirühmad teksti eri osades;

b) süntagmaatikas kajastuv ühendav (või mitteühendav) paradigmaatiline ekvivalents (või mitteekvivalents). Ekvivalentsus on kas loomulik (denotatiivsemantiline nagu paralleelsõnade vahel või foneetiline) või positsiooniline (näiteks paralleelvärsside süntaktiliste struktuuride vahel);

c) primaar- või sekundaarkeeleline. Konnotatiivsuhete korral vähemalt 1. ja 2. järgus kujundab parallelism kütkendi.

4. Seoste hulk. Kõik eeltoodud seosed on parallelismis obligatoorsed, kuid nende tihedused varieeruvad.

5. Eri aspektide, elementide erikaal. Näiteks võib parallelism erineda kordusest kas sellega, et ühes paralleelüksuses on mõni sõna rohkem kui teises, või et üks on eitav ja teine jaatav, või tähenduse analoogia tõttu.

Parallelism ühendab analoogilisi üksusi, mitte identseid nagu kordus. Siin analüüsitud üldstruktuuri annab rakendada mitmesuguste elementide ja seoste puhul, mistõttu ka parallelsimi liike on palju ja mitmelaadseid. Nimetame neist tuntumaid.

Elementidest, eriti 2. järku elementidest lähtudes saab eristada järgmisi liike.

1. Mitmesuguste semantiliselt terviklike tekstiosade semantiliste struktuuride isomorfism. Kaasned võib ka positsiooniline isomorfism 3. järku elementide ja nende 2. järku üksuste siseste seoste ekvivalentsuse kaudu. Parallelistlikult saab üles ehitada ka puhtprimaarkeelelist teksti. Näiteks võib kirjeldada mitut objekti sama tunnustekompleksi põhjal. Dialoogiparallelismis püsib repliikides osa sisust, muutub näiteks kommunikatiivne funktsioon. ("Lähem ära." - "Ära?") Kompositsiooniline, poetiline parallelism ühendab eelkõige sekundaarkeele üksusi (motive, kujundeid), nii et 1. ja 2. järgus kehtestuvad konnotatiivsed analoogiaseosed. Ühe, näiteks loodusest pärit nähtust tähistava üksuse sisu võidakse käsitada teise, näiteks inimesega seotu mudelina. Seostest lähtudes on siin tegemist psühholoogilise parallelismiga (vt. allpool). Nii on üles ehitatud järgnev regilaulutekst:

- (8) Enne lõpeb lepametsa,
enne kaub kasemetsa,
enne kaub kari külasta,
veereb vesi allikasta,
enne kui laulud minusta,
sõnad sõgeda suusta,
lood kui hullu uretesta. (T 191 HJn)

2. Tekstiosade, lausete grammatiliste struktuuride isomorfism. Levinum sellest on süntaktiline parallelism. "If two or more sentences have identical or very similar structure, this connects the sentences, the connection being re-

inforced by lexical equivalents and implications of semantic relationships" /17:715/. See võib olla siis lihtsalt primaarkoodiline üksuste ühendamise viis ilma oluliste konnotatsioonideta (näiteks: Mari läks loengule, Jüri tööle). Sekundaarsete ekvivalentside kaasnemisel tekib kütkend (Isa loodab jumala, poeg raha peale).

3. Sõnaparallelism ühendab enamasti eelkõige semantiliselt, aga ka morfoloogilise või fonoloogilise ehituse poolest ekvivalentseid sõnu. Erinevalt eelmistest pole 2. järku elemendid reeglina terviklikud kommunikatsiooniüksused. Sõnaparallelism on sageli tähenduste konnotatiivse sünteesi vahendiks, kujundades sekundaarparadigma. Süntagmaatilisel ühendav positsiooniline ekvivalents on taas kas kõrva paiknemine (isakene, taadikene; tare-tareke) või sama positsioon eri suurimates üksustes, näiteks paralleelvärssides. Sõnast väiksemate üksuste vahel pole paralleelismi, sest siit edasi ei oma 3. järku elemendid tähendust ega 2. järku elemendid denotatiivset tähendust. (Viimane asjaolu on eriti oluline konnotatiivse tähenduste sünteesi jaoks.)

Erijuhtudel seostab parallelism kütkendina sekundaarseid konventsionaalseid vormiüksusi: stroofe või värse. Sellega kaasneb nii- või teistsugune isomorfism 2. järku elementide vahel, sageli ka grammatiliste struktuuride vahel.

4. Stroofiparallelism kujuneb stroofide vahel nende elementide eelkõige positsioonilise, seejuures ka semantilise ekvivalentsuse tõttu. Stroofiparallelismil põhineb A. Perviku luuletuse "Murelik" kompositsioon:

- (9) Kas seal minu nime hüütakse
kus kiile ja siugusid püütakse
kas seal mind omaseks peetakse
kuhu tuulelapsi siit veetakse
kas seal mind kutsuda teatakse
kus ubade idusid seatakse /AP:7/

5. Värsiparallelism ühendab sekundaarkeele teksti n.-ö. lauseid. Kunstluules võib ta kujundada stroofe:

- (10) ohvriks lepituseks urianniks
maksuks meeleheaks ja mängukanniks
iga penning hingehädas toodud
iga mündi sisse lootus loodud /AP:34/

Värsiparallelismi alla mõeldakse eelkõige vastavust värsside süntaktilise, semantilise, leksikaalse ehituse vahel; on võimalik ära kasutada paljusid keelekategooriaid, ka konventsionaalseid ekvivalentse (näit. meetrum). 2. järku üksuste arvu ja mahu järgi saab eristada tervikvärsside, poolvärsside, värsipaaride jm. parallelismi.

Seostest lähtudes eralduvad kõigepealt primaarkeeleline ja sekundaarkeeleline parallelism. Esimese ülesanne on puhtkopulatiivne, ta lihtsalt ühendab teksti üksusi, tavaliselt konjunktiivselt. Poeetilise keelekasutusega kaasneb semantiline, tihti ka kõleline efekt. Parallelismi arvukate liikide eristamisel võib aluseks võtta a) semantilis-loogilised seosed 2. või 3. järku elementide vahel (disjunktsioon, konjunktsioon; sünonüümia, analoogia, kontrast jne.); b) madalamat järku elementide positsioonid kõrgemate sees, näiteks stroofi alguses või lõpus; c) nende struktuurse või positsioonilise vastavuse laadi: sarnasus (identsus, analoogia või erinevus); d) lineaarse järjestuse sarnasuse või erinevuse (kiasm); e) semantilise ja struktuurse identsuse suhte kuni ühelt poolt ainult semantiliste ekvivalentside kasutamiseni ja teiselt poolt referentsiaalse³ ja leksikaal-semantilise identsuse puudumiseni. Üks levinud alaliik on kindlate tähendussuhetega psühholoogiline parallelism /8/, mis süntaktilise parallelismi vormis on tüüpiline vene rahvalaulule:

- (11) Цвели, цвели цветики да поблели,
любили, любили мудрый друг да покинул.

Eitavas parallelismis eitatakse modelleeriva semantilise üksuse identsust võrreldavaga, tuues sellega aga esile nende sarnasuse:

- (12) "Ei õle mieste metsa suitsu
ega naeste Narva suitsu,
poiste Poolamua põleva.
See one laisa laalu suitsu,
vedeliku viere suitsu." (T 315 Kod)

Eitavat parallelismi vastandatakse ülejäänud, otsesele parallelismile.

Kõige järjekindlamalt struktureeritud keelekasutusala on luule. Ühtaegu võib esineda mitmesugust parallelismi, eriti kui see on kujunenud struktureerimise põhimõtteks na-

³ Samade objektide tähistamine.

gu folkloorses luules. Seda n.-ö. läbivat parallelismi demonstreerib R. Jakobson vene rahvalaulutekstide põhjal. /7/. Aktiviseeritud on kõik keele tasandid. Paralleelsed võivad olla üksused alates värsipooltest kuni tekstiosadeni. Kuidas ja milliste 3. järgu elementide läbi parallelism teostub, võib olla teatud piirides valitav, erinevalt näiteks obligatoorselt foneetikale toetuvast riimist või metafoori semantilisest seostatusest. Parallelismiks kasutatakse fonoloogilist, morfoloogilist, positsioonilist, süntaktilist sarnasust jm., nendega võib kaasneda ka kõlaline sümmeetria (foneetiline, meetriline, muusikaline). Ühed võtted võivad olla strukturealsed, teised okasionaalsed (vrd. näiteks süntaktilist ja morfoloogilist ekvivalentsi eesti regilaulus) ja üldse on neil erinev tähtsus. Eesti regilauludest jääb mulje, et ka neid organiseerib läbiv parallelism, mis kombineerub tihti puhta kordusega (näiteks korduslauludes).

Parallelism realiseerub mitmesuguste stiilivõtetenägu, nagu loetlemine, gradatsioon, jätkuvärsid, kiasm, kontrast, antitees, (retoorilised) küsimused koos vastustega jne. Tema peamiseks vormiks on eesti regilaulu puhul ilmselt tähendusanalooget fikseeriv süntaktiline värsiparallelism. Paralleelstliku ühenduse piirid ei pruugi olla ranged, sest nii selle elemente kui seoseid võib tekst mitmeti sisaldada. Kui selles on näiteks järgmised üksused järgmiste tunnustega: X/x, y, z/; Y/y, z/; Z/x, y, z,u/; U/y, u/; T/u/, oleks neid mõeldav ühendada järgmisteks 1. järku üksusteks: /XY/, /XZ/, /XU/, /YZ/, /YU/, /ZU/, /ZT/, /UT/, /ZUT/, topeltparallelism: //XY//ZU//, //XY//ZUT//, ja konkreetsete üksuste piiritlemine sõltub stiilis väljakujunenud kaanoneist. Tekstis

- (13) (1) Oleks mu heli ennitsesse,
 (2) kurku kulla mullutsesse -
 (3) ära mina petaks pillihääle,
 (4) kandlikõmu kaotaks,
 (5) maha matakas sarvehääle,
 (6) isanda erelihääle,
 (7) piiskopi pillihääle.
 (8a) Ei ole heli, (8b) ei helise,
 (9a) ei ole kurku, (9b) ei kõrise,
 (10) ei või petta pillihäälta,
 (11) maha matta sarvehäälta,
 (12) isanda erelihäälta. (T 205 KJn)

seostuvad paralleelselt järgmised värsid jm. üksused: /1,2/, /3,4,5,6,7/, /3,4,5/, /6,7/, //8a, 8b/ /9a, 9b//, //8a, 9a/ /8b, 9b//, /10,11,12/, //1,2/ /8,9//, //3,4,5,6,7/ /10, 11, 12//, //4,5,6/ /10,11,12//, /1...7, 8...12/.

Ühelt poolt iseloomustab parallelismi kui stiilivõtet siis konvergens, ta tihendub ja põimub tekstis mitmekordseks. Teiselt poolt on talle omane ka irradiatsioon. Mitteparalleelsed üksused saavad paralleelsetest tausta; paralleelsete ja mitteparalleelsete üksuste vaheldumine loob rütmi nagu parallelism isegi; ka mitteparalleelsetel üksustel leidub mingeid vastavusi teistega. Parallelismil põhinevas luuletuses lülitub iga sõna ja värs "into the tenacious array of cohesive grammatical forms and semantic values" /7: 429/.

Niisiis seostub parallelismis vähemalt kaks denotatiivse tähendusega üksust uueks, mahuhierarhias kõrgemaks üksuseks seeläbi, et nad on positsiooniliselt ekvivalentsed ja sisestruktuurilt isomorfsed. Parallelism võib olla ka primaarkeeleline võte lausete vm. seostamiseks, sageli aga kujunevad ühendatavate üksuste vahel konnotatiivseosed ja moodustub kütkend. Parallelism võib avalduda väga mitmel kujul. Ühendada võib sõnu, lauseid, tekstiosi; stroofe, värsse jne. Isomorfism nende vahel võib realiseeruda mitmesuguste keelevahenditega. Seejuures kujunevad üksuste vahel seosed, nagu üht või teist laadi sünonüümia, analoogia, kontrast; konjunktsioon, disjunktsioon jne. Eesti regilaulu värsiparallelism on 1) üks paljudest üldse võimalikest parallelismidest; 2) üks ja ilmselt olulisim lülieesti regilaulu ülesehitust iseloomustavas läbivas parallelismis.

4.2. Eesti regilaulu värsiparallelism ekvivalentsussuhete süsteemina.

Värsiparallelism ühendab järjestikused värsid parallelismirühmaks. 2. järku üksuste positsiooniline ekvivalents avaldub siis sama positsiooni täitmisena samas tekstiosas, mitte aga eri tekstiosades. Isomorfismisuhetest on põhiline värsasidevaheline semantiline vastavus, mida tunneme mõtte kordamise või varieerimise nime all. Parallelismi sisu ongi selle konnoteerunud vastavuse kehtestamises. Värsside kui tervikute semantilist ekvivalentsi vahendab nende sisestruktuuri isomorfism. Paralleelvärsid on nii pind- kui süvastruktuuri

xi poolest ekvivalentseid, seetõttu on paralleelvärssides positsiooniliselt ekvivalentseid sõnu (resp. nende sülvasteid), mis on ühtaegu ka semantiliselt ekvivalentseid ja kujundavad sekundaarparadigma. Nende ekvivalentside baasil määrab ka paralleelismirühm komplekse värsside-sekundaarparadigma. Sama analüüsiga võib minna veelgi süvitsi, analüüsida positsiooniliselt ekvivalentsete paralleelsõnade sisestruktuuris keh-tivaid ekvivalentse. Viimased siiski ainult kaasnevad teiste-ga.

Regilaulukeele kirjeldus peaks paralleelismi jaoks andma kõigi nende ekvivalentside kehtestumise reeglid: mis üksuste ja elementide vahel, mis on konstantne, mis muutub, mis eli-mineeritakse kui ebaoluline, kuidas kombineeritakse ekviva-lentseid üksusi, kuidas kujunevad konnotatiivsed paradigmad, millised on hierarhiasuhted süsteemis ja tekstis. Kõigepealt peab olema aga selgem üldülevaade paralleelismist kui ekvi-valentide süsteemist. Seda üritame järgnevalt anda.

Ekvivalentsiprintsibiil põhinev tekst kujuneb mingite me-talingvistiliste kategooriate raames. Vaatleme, kuidas modi-fitseeruvad paralleelismi sekundaarkeeles primaarkeeles kategoo-riad, millele toetub teksti arendamine.

Paralleelvärsside vahel kehtivad järgmised ekvivalentsi-suhted.

Situatsioonekvivalents. Regilaulus üldse ja paralleelismis eriti kehtib juba mainitud mahuline vastavus primaarkeeles lau-se, värvi ja muusikalise lause vahel, mida on tinginud loomu-lik kommunikatsioon ja sünkretism selle raamides. Seda, et värss on enamasti sisuliselt lausetervik, harva mõni konstrukt-sioon, soodustavad lause mõned erijooned. Lause on standardne ja ühtaegu elementaarneim kommunikatsioonüksus, üksus teks-tis, mis on ette nähtud teatamiseks, informatsiooni edastami-seks. Ta on kompaktne ja lühike, kõneleja kavandab ja kuulaja võtab ta vastu ühekorraga, tervikuna, mida eriti hästi võimal-dab 8 silbi ümber kõikuv normaalpikkus /2:274; 12:67-69/. (Suu-remate üksuste korral hakkab töötlemise järjestus ikka enam sõltuma üksuse osade lineaarsest järjestusest.) Lause säilib kuulaja mälus vähemalt järgmise lause jooksul /2:265/, mistõt-tu on selget ja ranget poeetilist teksti luues õige otstarbe-kas võte järjestada sarnaseid lauseid, kasutada järgnevas lau-ses küllalt tihedasti eelnenuga ekvivalentseid jooni. Vasta-valt teadvuses säilimise mõnesekundilisele kestusele on kõi-

gis keeltes rütmilise rea pikkus 8 - 10 silpi, samasuguseid rütm- ja riimiintervalle kasutab ka kirjandus- (resp. luule)keel, toetudes taas sellelesamale meelespidamisele /28: 291/. Ilmselt samad asjaolud on tinginud ka regivärsi kaheksasilbilisust.

Lause ülesanne ja olemus nominatiivses plaanis seisneb mingi keelevälise situatsiooni tähistamises. Kui elementaarseks ja põhiliseks nominatiivseks keeleüksuseks, mis tähistab objekte, omadusi, nähtusi, protsesse jne., on sõna, siis lause on juba kompleksne ja tähistab objektide, nähtuste jm. seostatust tegevuse (seisundi, protsessi) läbi. Selleks vajab lause verbi, mis märgib tegevust vms. Verb väljendab eelkõige objektide jm. seostumise viisi, sidudes endaga mitmesugusel viisil (näiteks alusena, sihitisena, öeldistaitena) vastavaid lekseeme. Lauses väljendub niisiis kompleksse semantilise üksuse, situatsiooni struktuur. Tegelikult peegeldades kategoriseerib keel seal esinevad suhted situatsioonirollide alla, mida võib tähistada nimetustega agent, objekt, retsipient, aeg, koht, vahend jne.⁴ Sõltuvalt oma tähendusest haagib keelelise situatsiooni struktuuris keskne komponent tegevus (resp. protsess, seisund) enda külge teisi, mida mitmesugustel leksikaalsemantilistel üksustel situatsioonis täita tuleb. Tegelikuses tunnetatavate seoste laad nõuab tähistamiseks vastava semantilise valentsiga tegevust. Tegevus organiseerib situatsiooni struktuuri. Näiteks verbide andma ja saama tähendus nõuab agent'i ja retsipient'i ja mõlemad sobivad sama keelevälise situatsiooni tähistamiseks: Juhan (agent) andis (tegevus) Jaagule (retsipient) apelsini (objekt); Jaak (retsipient) sai (tegevus) Juhanilt (agent) apelsini (objekt). Situatsioon on siis selline mall, mille abil saab pidevast maailmast eraldada ja keeleliselt tähistada diskreetseid, seesiselt seostatud, struktuurseid löike.

Lause tähendab esiteks keelevälist, teiseks keelelist situatsiooni. Keeleväline on kõigepealt referentsituatsioon - tähistatavad tegelikkuse objektid oma füüsilises reaalsuses ja seostes, millest kõneleja teadvus vajalikud kompleksid välja eraldab. Referentsituatsiooni psüühiline, mõtteline peegeldus, millel lause põhineb, on denotaatsituatsioon. Referentsituatsioon on siis aluseks denotaatsituatsi-

⁴ Neid nn. semantilisi aktante nimetatakse eri käsitlustes süvaksandeiks, nagu agent'iiv, objekt'iiv, daat'iiv, faktitiiv, lokatiiv, instrumentaal /4/; osalisteks, nagu subjekt, objekt, adressaat, instrument /33:6-7/; situatsioonikomponentideks nagu näiteks verba dicendi korral kõneleja kuulaja, tekst, kõnealis /19/.

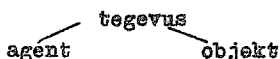
oonile, see aga juba keelelisele, signifikaatsituatsioonile. Signifikaatsituatsioon, (mida edaspidi lihtsalt situatsiooniks nimetame), on keelekateegooriatesse üldistatud peegeldus keelevälisest situatsioonist.

Sisult lähedased tegevused võivad ühesuguse semantilise valentsi abil kujundada ühesuguseid situatsioone (millele võivad siis ka vastata ühesuguse süntaktilise valentsiga verbid ja ühesuguse ehitusega laused), mispuhul võib rääkida vastavate lausete ühisest üldsituatsioonist (mida pindstruktuuris märgib süntaktiline struktuur) ja erinevatest individaalsituatsioonidest (pindstruktuuris vastavad neile süntaktilised struktuurid koos konkreetsete lekseemidega). Nii vastavad kahele järgnevale paralleelvärsile kaks individuaalsituatsiooni:

(14) Õmbli ma hõbekibarta,

piluti ma pelusärki. (T 89 Hls),

üldsituatsioon on aga ühine, seda võib kujutada näiteks nii:

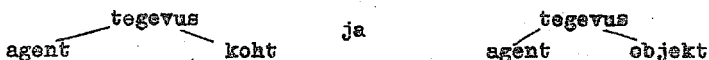

Mitteparalleelsetel värssidel ei tarvitse ka üldsituatsiooneid sarnaneda:

(15) Lähme suurele mäele,

valistame valjaeida. (T 88 Põl)

Üldsituatsioon kummalgi juhul oleks järgmine:

Paralleelvärsid tähistavadki üldjuhul igaüks üht individuaalset situatsiooni, kusjuures üldsituatsioon on kogu paralleelismirühma jooksul üks ja sama. Peavärsiga antud situatsiooni-struktuur kehtib kogu rühmas. Seda võimaldab tegevuse leksikaalse tähenduse ekvivalentsus paralleelvärsides: see on eri värssides kas analoogiline (14. näide) või koguni identne (13. näide, 1. ja 2. värss). Viimasel juhul on järelevärsid sageli elliptilised, tegevust seal enam ei mainita. See teeb pindstruktuuris ruumi (meenutame, et sünkretism nõuab värsimöödu ja -mahu püsivust) mitmesugustele laienditele, võimaldades värssi sisukamaks ja kujundlikumaks muuta. Ainus võimalik erinevus paralleelvärside üldsituatsioonide vahel

ongi see, et järelvärssides täiendavad komponente sageli atribuudid (2. näide):

- (2) siäd minä siidije siuksin,
karja kataks kangastejä, /---/
lambad laiuja linuja. (T 177 Jõh)

Süntaktilise pindstruktuuri ekvivalents. Seda soodustab taas loomulikust kommunikatsioonist ja sünkretismist tulenev tendents markeerimata vastavusele. Üldsituatsioonisamasus ja verbi leksikaalse tähenduse ekvivalentsus paralleelvärssides võimaldab reeglina säilitada sama lauseehitust, ainult sõnajärg võib varieeruda. Näites (14) koosnevad mõlemad värssid öeldisest, alusest ja sihitisest. Seda püsivat struktuuri võib ka muudiski terminites kirjeldada. Võib minna küllaltki detailseks ja kirjeldada verbi rektisioonist sõltuvat ja koos sellega säilivat lausemalli vormiklasside abil (vt. /19/): N+nom V N+part., näite (16) puhul N+nom. V N+part. Di.

- (16) Sinne'p ma sineta külvan,
sinne'p ma punada põimin,
sinne'p heidan hernesida,
sinne'p katkun kaerasida,
sinne'p nikistan nisuda. (T 111 Kuu)

Et nii süva- kui pindstruktuur paralleelvärssides kordub, võib öeldise või ka mõne muu lauseelemendi mõnes värssis niimetamata jätta. Sisuliselt ei jää tema asemele tühi koht, vaid eelnenud värssi vastav lauseliige, ning värssi tähenduslikkus ja terviklikkus ei kao:

- (17) Luod ma võtsin lutsu sunsta,
sõnad kiisa keele pealta,
laulud latika ninasta. (T 152 Vai)

Paralleelsed värssielemendid on siis üldiselt identsed ka sõnaliigilt ja morfoloogiliselt muitevormilt või substitutsiooniklassilt (vt. /19:41-52/; näiteks arule - kesale - lepikusse). Analoogia kujul esineb ekvivalents siin peamiselt laiendite lisamise korral (2. näites laiuja - vana, 13. näites 6. ja 7. värss: isanda - piiskopi.): "Sehr beliebt ist die parallele Gegenüberstellung eines einfachen Wortes mit einem Kompositum oder einer attributiven Verbindung /.../ Derartige Parallelwortpaare treten vor allem bei den Nomina auf /.../" /20:218/. W. Steinitz märgib veel, et peavärssi elementidel pole sageli teiste värsside pindstruktuuris paralleel-

le ; on ka täiesti sama koostisega paralleelvärsse, harva aga sisaldab järelvärss mitteparalleelseid elemente. Sõna parallelismilembesuse sõltub suuresti ta liigilisest kuuluvusest: paralleelsed on eriti nimi- ja arv sõnad, harvem tegu- ja määrsõnad, valdavalt mitteparalleelsed on ase-, side-, hüüdsõnad, abiverbid /20:193, 217/. Paralleelsõnade ridu moodustavad siis eelkõige mahukamatesse sõnaliikidesse kuuluvad täistähenduslikud sõnad, mis tähistavad situatsioonikomponente, samuti nende atribuute. Nende leksikaalsete tähenduste ekvivalentsi, mis peab paralleelismis reeglina kehtima, toetab põhjalik positsiooniline ekvivalentsus nii pind- kui süvastruktuuri suhtes. Referentsiaalselt tähistavad paralleelsõnad resp. sõnaühendid üht referenti (sünontüümi) või referentide klassi (analooia). Denotatiivselt on need klassiloendid elementidest, millel laulik (kollektiiv) näeb mingit tähenduslikku ühisosa (arhiseemi). Nende olemus on üldistamises, samas aga ka iga üksikelemendi erijoonte nägemises, kokkukuuluvuste otsimises erilise taustal. Klassifitseerimise laadi piiravad samasuse esteetika, loomuliku kommunikatsiooni ja sageli ka teiste sekundaarkeelte nõuded: rahva maailmavaade, mütoloogia (näiteks Kalevipoeg - Sulevipoeg, Mana - Toonela - haud), uskumused (Kuu - päev - püharist - Maarja-ema - pilvekesed - taevaisa - tähekesed, susi - pisuhänd - laikapp), poeetiline maailmanägemine (kukkuma - helkima - kaagutama - laulma), tihti aktiveeritakse primaarkeele seoseid, millega üks üldisem tähendus võib konkretiseeruda (söök - jook, madal - kitsas - lühike, laud - pink). Klassiloend kas käsitleb mitut moodi üht referenti või konkretiseerib mitmel kujul üht üldmõistet; see loend koosneb elementidest, mis pole seotud konjunktiivselt (ja-seosega), vaid üldjuhul disjunktiivselt (või-seosega). Mõnest neist elementidest tegelikult tähistatakse, pole oluline, jääb määramata, nagu nägime 5. näite puhul. Nende mõtteseoste tähistamisega on siis kujundatud sekundaarkeele konnotatiivsed paradigmad. Lihtsaimal juhul võib arhiseemiks olla primaarkeelega antud ühine tähendusjoon, nagu ühesuguse (maketa - tasuda, neiu - kaba - piiga) või sama liiki referentsi võimalus (õlu - viin, kündma - külvama). Samale referendile või referentide klassile võib viidata ka mõni kõrvaline tunnusjoon. Sellised seosed on peamiselt sekundaarkeelelised,

konnotatiivsed mis suhestavad referendiga mitmesuguseid tähendusjooni, võrdlevad teda teiste referentidega, loovad metonüümseid seoseid jne. Osa selliseid sekundaarkeele suhteid on antud folkloori või regilaulu sekundaarkeele (ema - kandja, laulma - laskma), osa võib kujuneda kontekstis (kotitais - matitais - kirstutais - vaibatais - palakatais - karbitais - karbikaanetais). Sünonüümia on tavaliselt metafoorne, ka metonüümne, referendile viitav lekseem paradigmas kuulub folkloorsele kirjeldustasandile, tema paralleellekseen võrdlustasandile: mõis - kullipesa, tütar - siidipõll - kaalipõll - uamisking. Analooogia avaldub varieerimisenä (odrad - kaerad - linnad), metonüümiana (sõda - Rootsi koer), kontrastina (kodona - elotussa - Manalla - Tuonella - hauassa), gradatsioonina (meie vastu - meie meeste vastu - Hiiumaa isanda vastu - Kuuramua kuninga vastu) jne. (Sekundaarparadigmaatilistest tähendussuhetest paralleelsõnade puhul vt. /1; 8; 15; 16:202; 20: 216; 22:137-141; 24; 25:114-116/; olen järginud ka H.Rajandi mõtteavaldusi; troopide puhul, troobi ja grammatilise figuuri, nagu parallelismi, piiri suhtelisusest vt. /6:25; 31; 8; 25/).

Paralleelvärsside verbide semantilise ekvivalentsi baasil kujuneb identseks jääv üldsituatsioon. Eri värssidele vastavate individuaalsituatsioonide samade komponentide leksikaalsed tähendused on omavahel ekvivalentsed. Nii kujuneb tihe semantiline ekvivalents ka individuaalsituatsioonide vahel. (Milliseid kvalitatiivseid iseärasusi võib leida üleminekul sekundaarsest paradigmaatikast süntagmaatikasse, nagu elementidelt situatsioonile: paled laineta lasevad, me siin ei vaatle.) Positsiooniliselt ja semantiliselt ekvivalentsetest paralleelvärssidest moodustub kõrgema tasandi sekundaarparadigma - individuaalsituatsiooniparadigma. See on siis taas variantidest koosnev klass. Kõigi paralleelvärsside individuaalsituatsioonides on püsiv, invariantne üldsituatsioon koos selle komponentide leksikaaltähenduste invariantsete osadega (arhiseemidega). Individuaalsituatsioonid on seotud disjunktiiivselt. Küsimus, kas tähistatakse ühte, teist või mitut referentsituatsiooni, on parallelismi põhiolemuse seisukohalt mõttetu. Maailm, mida regilauludes tähistatakse, on küll reaalsega paljuski ekvivalentne, kuid mitte identne, ja selles irrealsees maailmas ei tarvitse kehtida (siin kujundlikkuse jaoks ebaoluline) välistatud kolmanda seadus. Muidugi võivad värssid tähistada identseid referente, nagu näites (1) sünonüümiaparallelismi kohta:

- (1) paha on maksada Manalla,
 kuri on kosta Tuonelassa,
 hale on hauassa tasuda." (T 113 Lüg)

Samuti võib ka kõigi värsside sisu korraga kehtimine tunduda kahtlane, nagu näites (5):

- (5) Ta läks murreldes Mohuse,
 kõverite läks Kõinaste,
 rudjus Ruhnumaa viluse. (T5284 Põi)

(Disjunktiivsest parallelismist vt. /8/).

Parallelismi kujundavad niisiis järgmised põhilised primaarkeelelised ekvivalentsisuhted: 1) signifikatiivse situatsiooni, 2) süntaktilise struktuuri, 3) ekvivalentsetes positsioonides olevate sõnade (sõnaühendite) a) leksikaaltähenduste, b) sõnaliigilise kuuluvuse, c) muutevormide ekvivalents. Süntaktiline seos värsside vahel on seejuures tavaliselt rinnastav, nii et rühm tervikuna moodustab prototseugma. Peale eelnenu seob värse üldse ka meetriline ekvivalents.

5. Kokkuvõtteks.

Regilaulu värsiparallelismi lingvistiline uurimine eeldab keeleliste erijoonte (vaadeldava stiili tähiste) seostamist neid tinginud konsituatsiooniteguritega (stiilistiimulitega), nagu:

1) keelekasutuse poeetilisus. Parallelism on kütkend - tavalise, primaarse keele suhtes sekundaarse, poeetilise keele struktuur;

2) folkloorseid sekundaarkeeled alluvad samasusesteetika nõudeile;

3) folkloor on kohanenud loomuliku kommunikatsiooni tingimustega;

4) sünkreetiliselt ja samades konsituatsioonitingimustes kaasneb primaarse ja poeetilise keele tekstiga muusikatekst;

5) primaarkeelelise materjali, eesti keele iseärasused.

Värsiparallelismi keelestiil on kõigi nendega kohanenud, ülesehituse määrab aga esimesena nimetatud tegur. Seetõttu tuleb lingvistilisel analüüsil eelkõige arvestada poeetilise sekundaarkeele kokkupuutepunkte primaarkeeleaga.

Igasugune parallelism kujundab tekstis tihedate ekvivalentsiseostega osa. Vähemalt kaks denotatiivse tähendusega üksust seostatakse süntagmaatilisel uueks, mahuhierarhias kõrgemaks üksuseks seeläbi, et nad on positsioonilt ekvivalentsed ja sisestruktuurilt isomorfsed. Keel oma üksuste,

kategooriate, seoste mitmekesisuses pakub selleks arvukalt võimalusi. Nende baasil saab omakorda kujundada ka sekundaarkeelelise vormi ja sisu poolest mitmelaadseid poeetilisi struktuure. Eesti regilaulu värsiparallelism on 1) üks võimalikest paralleelismidest; 2) konstitutiivse stiilivõttena olulisim lüli eesti regilaulule omases nn. läbivas paralleelismis. Oma põhilisel kujul ühendab ta lihtlausekujulised värsid rinnastava seosega lihtlauseks prototseugmaks. Värsaside vahel kehtivad järgmised primaarkeelelised ekvivalentsuhted: 1) signifikatiivsituatsiooni; 2) süntaktilise struktuuri, 3) positsiooniliselt ekvivalentsete lauseelementide a) leksikaaltähenduste, b) sõnaliigilise kuuluvuse, c) muutevormide ekvivalents. Nende abil kujunevad sekundaarsed konnotatiivsed sõna- ja värsiparadigmad. Sekundaarparadigmade elementide vahel kehtestuvad disjunktiiivse analoogia suhted, mille sisu ja laadi määrab samasuseestetika, kollektiivi ja lauliku maailmanägemine jm. Paralleelismi peamist ülesannet näeme sekundaarse individuaalsituatsiooniparadigma kujundamises, milles seisnebki paralleelismile tunnuslik nn. mõtte kordamine või varieerimine.

KIRJANDUS

1. Austerlitz, R. Semantische Fragen des ob-ugrischen Parallelismus. - Congressus quartus internationalis fennougristarum. Tézisek. Budapest, 1975, lk. 91.
2. Chafe, W.L. Language and memory. - Language, vol. 49, 1973, lk. 261-281.
3. Enkvist, N.E. Linguistic Stylistics. (Janua Linguarum, Series Critica 5). The Hague - Paris, 1973.
4. Fillmore, Ch. The Case for Case. - Universals in Linguistic Theory. Eds.: E. Bach, R.T. Harms. New York, 1968, lk. 1-88.
5. Jakobson, R. Linguistics and poetics. - Style in Language. Ed.: Th. A. Sebeok. Cambridge, Massachusetts, 1960, lk. 350-377.
6. Jakobson, R. Poesie der Grammatik und Grammatik der Poesie. - Mathematik und Dichtung. Versuche zur Frage einer exakten Literaturwissenschaft. Hrg.: H. Kreutzer, R. Gunzenhäuser. München, 1965, lk. 22-28.
7. Jakobson, R. Grammatical parallelism and its Russian facet. - Language, vol. 42, no. 2, 1966, lk. 399-429.

8. Kaplinski, J. Parallelismist lingvisti pilguga. — Keel ja Kirjandus, 1972, nr. 3, lk. 132-145.
9. Koemets, A. Mõningaid tähelepanekuid parallelismi kohta Kreutzwaldi "Kalevipojas". — "Kalevipoja" küsimusi II. TRÜ Toimetised, v. 138. Tartu, 1963, lk. 45-52.
10. Kubjas, E. Parallelism J. Hurda rahvalaulude kogus "Vana Kannel" I. — "Kalevipoja" küsimusi. TRÜ Toimetised, v. 53. Tartu, 1957, lk. 195-219.
11. Laugaste, E. Eesti rahvaluule. Tallinn, 1975.
12. Laver, J. The production of speech. — New Horizons in Linguistics. Harmondsworth, 1970, lk. 53-75.
13. Levin S.R. Linguistic Structures in Poetry. (Janua Linguarum, Series Minor 23.) The Hague, 1962.
14. Lippus U. Mõningatest eesti regiviiside struktuuri omadustest ning võimalustest nende kasutamiseks viiside süstematiseerimisel. (Käikiri KKI arvutuslingvistika sektoris. Tallinn, 1977.)
15. Peegel, J. Regivärsilise rahvalaulu keelest. — Eesti rahvalaulud IV. Toim.: Ü. Tedre. Tallinn, 1974, lk. 45-76.
16. Pope, N. Der Parallelismus in der epischen Dichtung der Mongolen. — Ural-altaische Jahrbücher, Bd. XXX, Heft 3-4, Wiesbaden, 1958, lk. 195-228.
17. Quirk, R. Greenbaum, S., Leech, G., Svartvik, J. A Grammar of Contemporary English. London, 1972.
18. Rajandi, H. Keel: protsess ja süsteem. — Keel ja Kirjandus, 1977, nr. 2, lk. 75-87; nr. 3, lk. 133-141.
19. Rätsep H. Eesti keele lihtlausemallide uurimise metoodikast. — Keel ja struktuur 6. Tartu, 1972, lk. 25-87.
20. Steinitz, W. Der Parallelismus in der finnisch-karelischen Volksdichtung. — FFC, 115. Helsinki, 1934.
21. Turenus, K. Konnotatiivinen menetelmä. — Kirjallisuuden tutkimus Seuran vuosikirja 28. Helsinki, 1974, lk. 217-236.
22. Viidalepp, R. Eesti rahvalaulude poeetika ja keel. — Eesti rahvaluule ülevaade. Toim.: R. Viidalepp. Tallinn, 1959, lk. 116-177.
23. Альтман, И.В. Применение поливановского принципа к некоторым особенностям поэтики аруза. — Проблемы восточного стихосложения. Сборник статей. М., 1973, с. III-III4.
24. Верещагин, Е.М. Прием параллелизма в псалтыри и выяв-

ление смысловых связей между словами первого литературного языка славян. - Советское славяноведение, 1974, № 2. с.60-72.

25. Видмов, Ю.Ф. Некоторые наблюдения над лексической синонимией чувашских пословиц и поговорок. - Чувашский язык, литература и фольклор 4. Чебоксары, 1974, с. 109-118.

26. Иванов, И.С. Поэтические особенности марийских свадебных песен. - Вопросы советского финноугроведения. Петрозаводск, 1974, с. 102-104.

27. Куторов, Н.И. Синтаксическая ритмичность в марийских песнях. - Там же, с. 108-110.

28. Левый, И. Теория информации и литературный процесс. - Структурализм: "за" и "против". Сборник статей. М., 1975, с. 280-305.

29. Лигере, М. Длинные песни в циклах сватовства и свадебной латышской народной поэзии. Автореферат диссертации на соискание ученой степени кандидата филологических наук. Рига, 1975.

30. Дотман, Ю.М. Лекции по структуральной поэтике I. /Введение, теория стиха./ - Труды по знаковым системам. Ученые записки ТТУ, вып. 160. Тарту, 1964.

31. Дотман, Ю.М. Анализ поэтического текста. Структура стиха. Л., 1972.

32. Степанов, Г.В. Цельность художественного образа и лингвистическое единство текста. - Лингвистика текста II. Материалы научной конференции. М., 1974, с. 72-76.

33. Храковский, В.С. Пассивные конструкции. Типология каузативных конструкций. Диатезы и залоги. Л., 1974, с.5-45.

34. Чистов, К.В. Специфика фольклора в свете теории информации. - Типологические исследования по фольклору. Сборник статей памяти В.Я.Пропша /1895-1970/. /Исследования по фольклору и мифологии Востока./ М., 1975, с. 26-43.

Näitematerjali allikad

T - Eesti rahvalaulud. Antoloogia, Toim.: Ü. Tedre. I kd., 1. vihik, Tallinn, 1969; III kd., 2. vihik. Tallinn, 1971.

AP - Pervik, A. Uimetsades. Tallinn, 1977 ("Loomingu" Raamatukogu", nr. 49).

MT - Traat, M. Harala elulood. Tallinn, 1976.

О ПРЕДПОСЫЛКАХ ЛИНГВИСТИЧЕСКОГО ИЗУЧЕНИЯ СТИХОВОГО ПАРАЛЛЕЛИЗМА В ЭСТОНСКОЙ РУНИЧЕСКОЙ ПЕСНЕ

Х. Метслант

Резюме

Стиховой параллелизм является конститутивным стилевым приемом в эстонской рунической песне. Для его лингвистического анализа недостаточно установления только языковых особенностей /стилевых маркеров/, необходимо учитывать еще их зависимости от конситуационных факторов /стилевых стимулов/. В статье принимаются во внимание и анализируются следующие стилиевые стимулы, обуславливающие языковую форму параллелизма:

1/ параллелизм является не только структурой обыкновенного первичного языка; цель его применения — получить сцепление, структуру вторичного, поэтического языка;

2/ фольклорные вторичные языки подчиняются требованиям эстетики тождества, а также

3/ требованиям эстетической коммуникации;

4/ тексты первичного и поэтического языка сопровождаются синкретически музыкальным текстом;

5/ форма параллелизма зависит и от особенностей первичного /т.е. в данном случае эстонского/ языка.

Исходя из закономерностей поэтического употребления языка — из принципа эквивалентности и коннотации, автор в статье подробнее останавливается на общих принципах языкового построения параллелизма. Учитывается и влияние других стилиевых стимулов, из-за которых в параллелизме объединяются простые по строению элементарные единицы коммуникации — предложения — строго определенными и тесными связями эквивалентности.

Автор считает стиховой параллелизм 1/ одним из многих возможных параллелизмов и 2/ важнейшим компонентом в многообразном параллелизме эстонской рунической песни.

LYDIA KOIDULA MEETRIKAST

J. Põldmäe

Käesolev artikkel taotleb tuua mõnevõrra selgust eesti värsiajaloo uurimata perioodi kohta selle ühe kesksema autori vaatluse kaudu. Käsitlus lähtub terminoloogiast ja kontseptsioonist, mis on esitatud autori raamatus "Eesti värsiõpetus" /4/, seetõttu pole siin termineid seletatud ega kommenteeritud. Materjali esitamise ja süstematiseerimise põhimõtted on välja töötatud "Jaan Kärneri meetrikas" /5/; siiski on vahepealsed aastad toonud uusi termineid ja seisukohti, mille tõttu tabelid ja indeksid on mõnevõrra teisenenud, kuid nende ehitus on ühesugune materjali esitamise poolest, nii et indeksid kordavad värsimõõtude järjestust tabeleis. Materjali põhiosa on ammutatud E. Aaveri koostatud L.Koidula luuletuste tekstikriitilisest väljaandest /2/, arvestades ka luuletuste variante, mis antud juhul küll tulemusi ei muuda. Sisuliselt olulistena tuleks siiski nimetada värsimõõtude vahetumist kahes tekstis: "Eesti laulus" (1866) lüheneb 5T 4T-ks, "Jälle isamaal" (1878) aga, vastupidi, saab 4T-st 5T. 8T teisenemine 4T-ks luuletuses "Lahkudes" on pigem trükipildi küsimus. Seevastu "Hälli ääres" varasem variant selgitab, miks trükiversiooni viimane stroof erineb eelnevalt: jagades kahe esimese rea 77T ühtemoodi 5243T-ks, tuleks viimase salmi algusse häiriv siire höbe /palgila. Autori palvel on A. Undla-Põldmäe otsinud lisa teadaolevale Koidula värsloomingule; leitud variandid, lõpetamata luuletused jne. publitseeritakse artikli lõpus lisa IV, mis muuhulgas taotleb Kirjandusmuuseumis leiduvate Koidula autograafide kogu ammendamist; seni tundmata luuletusi võib muidugi avastada muudest allikatest.

Artikkel koosneb tabelitest, mis fikseerivad eri värsimõõtude osakaalu Koidula loomingus aastate ja perioodide kaupa, selgitustest tabelite juurde, värsimõõtude indekseist (lisa I-III) ja A. Undla-Põldmäe koostatud täiendustest tekstikriitilisele väljaandele (lisa IV). Loomingu perioodiseerimisel on lähtutud akadeemilise kirjandusloo II köitest /1/, s. o. loetud murranguliseks Koidula siirdumist Kroonlinna, vastavalt summeeritud andmed kuni 1872. aastani, eraldi siiski välja toodud "Vainulilled" ja "Enajõe ööbik". Kuna Koidula

laule dateerimisel on aluseks võetud vahel loomis-, vahel ilmumisaeg, dateeringud on sageli relatiivsed, kaudsed jne., järgib tabelite 1, 2 ja 3 kronoloogia üldiselt tekstikriitilist väljaannet, tabel 4 lisa IV dateeringuid, tabel 5 aga nii lisa IV kui ka tekstikriitilist väljaannet. Lahknevused viimatinimetatust tulenevad hilisematest korrigeerivatest dateeringutest /7/, mis paigutavad ümber 11 luuletust: perioodist 1866-1867 "Külm on seal ööes kõik maailm..." 1868. aastasse ja "Mul seisab meeles alati" ajavahemikku 1866-1869; 1867.a. "Künnilind", "Laulud", "Laulupisarad" ja "Õnne heal" ajavahemikku 1867-1868; 1869.a. "Ma sidusin kaks kuinud lehte..." ajavahemikku 1867-1869; 1870.a. "Üürikene" 1869.a. ja "Vägi" 1868-1869, a.; 1871.a. "Kaeba, kaeba, keelekene" ja "Isamaa hiilgava pinnala paistab" 1870.a. Loomisaeg on täpsustunud 9 luuletusel aastast 1867-1872: "Surmuääd" 1867, "Ma sinu laps" 1867-1868, "Mul laulab põues linnuke", "Siis nuta!", "Õnnis" ja "Kaljukiri" 1867-1869, "Isa arm" 1868, "Aeg" 1867-1870 ja "Laps, ära viska õisi vette!" 1870-1871. Dateerimata tekstidest "Ööpik" ("Ööpik, kui sa hakkad hüüdma") on oletatavasti pärit aastast 1866-1867. "Isamaast ikka!" on arvatud lõpetamata luuletuste hulka. Kõik need asjaolud mõjutavad ka tabeleid. Mõnel juhul onkäs-oleva artikli autor üritanud seniseid dateeringuid korrigeerida värsitehnika põhjal, sel korral on vastavad teosed statistikas siiski esitatud tekstikriitilise väljaande dateeringu järgi, et näidata nende vastuolu Koidula vastava perioodi triviaalsüsteemiga. Ümberdateerimisel on lähtutud tähelepanekust, et peale paari universaalse kasutusega põhimõõdu koonduvad teised tavaliselt lähedase loomisajaga kobarateks. Ilmekaks näiteks on siin 5T kolmes pühendusluuletuses isale 1881.a. või kalevipojavärsi ja kalevalavärsi mahtumine aastatesse 1868-1871. Julgem dateerimine meetrika põhjal eeldab värsiajaloo paremat tundmist.

Tabelid 1 ja 2 näitavad eri värsimõõtude osakaalu lõpetatud luuletustes, hõlmates 310 tekstikriitilise väljaande ja 2 juttudesse põimitud luuletust lisa IV osast C. Tabel 3 arvestab lõpetamata luuletusi tekstikriitilisest väljaandest, tabel 4 lisast IV, tabel 5 ühendab mõlema dubia. Aastaarvu (dele järgneb tabeleis kõigepealt luuletuste ja/või värside koguarv, siis silbilis-rõhulise süsteemi mõõdud järjekorras: trohheus - jamb - daktül - logaöödid - polümeetria (tabeleis 1 ja 2 ka silbilis-rõhulise süsteemi kogusumma), edasi tuleb rõhuline süsteem järjekorras: daktülid - amfibrahoid -

Tabel 1. Erinevad värsimöödud Koidula luules (lõpetatud)

Luule- tusi	TROHEUS								JAMB			
	3T	4T	KPV	5T	8T	IT	MT	Kokku	3J	4J	5J	1J
VL	34 % 8,8	3 29,4	10 11,8	4		17 50,0	1 29	18 52,9	5 14,9	4 11,8	1 2,9	10 29,6
EÜ	45 %	11 24,5	2 4,4			13 28,9		13 28,9	7 15,6	10 22,2	3 6,7	20 44,5
1866	12		4	2		6	1	7	1	2	1	4
1866-67	6		2	1		3	1	4				
1866-69	1											
1867	26		12	1	1	14	1	15	2	3	1	6
1867-68	6		4			4		4	1	1		2
1867-69	4		2			2		2		1		1
1867-70	1						1	1				
1867-72	20		9	1		10	2	12	2	2		4
1868	23		9	1	1	11	1	12	3	4		7
1868-69	1											
1869	10		7			7		7				
1870	19		11	1		12	1	13				
1870-71	1									1		1
1871	4		2	1		3		3		1		1
1872	1								1			1
Kokku	214	3	83	2	13	102	9	111	22	29	6	57
		1,4	38,8	0,9	6,1	47,7	4,2	51,9	10,3	13,5	2,8	26,6
1873	8		2			2		2	1	1	1	2
1873-76	2		2			2		2				
1873-82	1		1			1		1				
1873-86	11		6			6	2	8	1			1
1874	2	1	1			2		2				
1875	1		1			1		1				
1878	4		1	1		2	1	3	1			1
1878-79	5		5			5		5				
1879	10		5	1		6	1	7		2		2
1879-81	1						1	1				
1880	13		6		1	7	1	8		2		2
1881	29		13	3		16	4	20			3	3
1882	1		1			1		1				
1883	1										1	1
1885	1										1	1
1886	1		1			1		1				
Kokku	91	1	45	5	1	52	10	62	3	5	6	14
	% 1,1	49,4	5,5	1,1	57,1	11,0	68,1	3,3	5,5	6,6	15,4	
Dateeri- määr	7		3			3	1	4				
KOKKU	312	4	131	2	18	157	20	177	25	34	12	71
	% 1,3	42,0	0,6	5,8	0,6	50,3	6,4	56,7	8,0	11,0	3,8	22,8

luuletused ja protsent nendest)

MJKokku	KOKKU			D	LOG	SR POL	Kok- ku	Rõhuline süsteem						Komb. süst.
								Dd	Ad	MAR	4L	3Jd	ED	Kokku
3	13	31		1	1		33					1		1
8,8	38,4	91,3		2,9	2,9		97,1					2,9		2,9
5	25	38		1	1		40					4	1	5
11,1	55,6	84,5		2,2	2,2		88,9					8,9	2,2	11,1
1	5	12					12							
		4					4		1	1				2
1	1	1					1							
1	7	22	1	3			26							
	2	6					6							
1	2	4					4							
		1					1							
	4	16	1	2			19		1					1
2	9	21		2			23							
				1			1							
		7		3			10							
1	1	14		4			18							1
	1	1					1							
	1	4					4							
	1	1					1							
15	72	183		4	17		204		2	1		5	1	9
7,0	33,6	85,5		1,9	7,9		95,3		0,9	0,5		2,3	0,5	4,2
														0,5
	3	5			1		6	1	1					2
		2					2							
		1					1							
	1	9					9	1		1				2
		2					2							
		1					1							
	1	4					4							
		5					5							
	2	9	1				10							
		1					1							
	2	10			2		12							1
2	5	25			3		28	1						1
		1					1							
	1	1					1							
	1	1					1							
		1					1							
2	16	78	1	6	85	1	2	1	1					5
2,2	17,6	85,7	1,1	6,6	93,4	1,1	2,2	1,1	1,1					5,5
														1,1
1	1	5		2	7									
18	89	266	1	4	25	296	1	2	3	2	5	1	14	2
5,8	28,6	85,3	0,3	1,3	80	94,9	0,3	0,6	1,3	0,6	1,7	0,3	4,5	0,6

- muutava anakruusiga rõkkur - liugur - jambiid - rõhuline eleegiline distihhen; "kombineeritud süsteem" tähistab mitme värsisüsteemi ühitamist ühes teoses. (Mõnes tabelis võib mõni nimetatud mõõtudest ka puududa.) Tabelite 3, 4 ja 5 erinevus tabelleist 1 ja 2 on tingitud tehnilistest põhjustest, puuduvad andmed saab kergesti arvutada. Jambis ja trohheuses on eraldi välja toodud iso- ja heteromeetria, muude mõõtuse puhul oleks see tähendanud tabelle mõttetut paisutamist. Kuna arvutused on tehtud kümnendiku täpsusega, ei saa kõikumist kümnendike ulatuses arvestada. Värsimõõdud on nii tabelites kui ka indeksites reastatud iktuste kasvu suunas, s.o. 4T eelneb 5T-le, 4343J 43443J-le jne.

Dünaamilise kogupildi saamiseks tuleb muidugi üheaegselt silmas pidada kõiki tabelleid, ehkki tabelleis 3 ja 4 on arvud tinglikud, sest lõpetamata luuletustes on sageli raske määrata isegi värsside arvu. Et Koidula ise ei teinud teravat vahet originaal- ja järelluuletuse vahel, on statistikas toimitud samal moel ning tõlke värsimõõdu suhe eeskujuga jäetud kõrvale. Mõnevõrra on seda varem vaadelnud A. Undla-Põldmäe /6, 214-226/. Värsimõõdu määramisel on arvestatud, et Koidula lugemise nn. hilsidiftongi sageli kaheks silbiks, ka siis, kui selle järeldkomponent ϕ on kirja pildis asendatud y-ga: $\phi\phi$ - $\phi\phi$ - $\phi\phi$, $\phi\phi$ - ϕ - $\phi\phi$, $\phi\phi$ - ϕ - $\phi\phi$ jne. "Isa armus" on erandlikult kahe silbiline $\phi\phi$. Veider apostroof värsis "Jä' vait, jä' vait ja kannata" seletub lihtsalt: $\phi\phi$ oleks kahe silbiline ja ei saaks alustada jambi. Kirjapilti aitab neil juhtudel mõtestada naaberstroofide ehitus.

Indeksis üksteisest semikooliniga eraldatud pealkirjad on esitatud tekstikriitilise väljaande järgi. Samanimeliste luuletuste eristamiseks on pealkirjadele sulgudes lisatud algusvärsid. Mõnedes uuemates vene töödes (näiteks /8/) on termineile meetrum ja värsimõõt antud erinev sisu. Käesoleva artikli jaoks pole selline vahetegemine oluline.

2

Et XIX sajandi meetrikat on seni detailsemalt vaadeldud ainult mõnes käsitluses, jääb käesolevas töös esitatud andmestik osalt liiasse ja ootama tõlgendust lisaandmete najal. Siiski saame ka võrdlusematerjalita välja tõsta rea Koidulale tunnuslikke jooni.

1. Meie varasemat värsiõpetust iseloomustab keeleline (resp. sõnastikuline) värsimõõdukäsitlus: nende võimalikkust ja eripära seletatakse lähtudes sõna prosoodilisest ehitu-

sest - pearõhk esisilbil annab eluõiguse trohheusele, teiste mõtude kohta lähivad arvamused lahku ja ega neid peaaegu ei kasutatagi. Vastupidine kontseptsioon, mida võiks nimatada kõneliseks või tekstiliseks, realiseerub loomepraktikas alles XX sajandil, kui trohheus kaotab oma juhtpositsiooni.

Loomingu kogupildilt on Koidula tüüpiline XIX sajandi II poole autor: valdav osa ta luulest kuulub silbilis-rõhulisse süsteemi, selles on esikohal trohheus, seejuures kõige sagedasem 4T. Kuid samal ajal jääb jambi arvele siiski ligi 30% (4J-le üle 11%). Muudest mõtudest väärivad eraldi märkimist eesti luules suhteliselt haruldased 3T, 3J, 5T ja 8T, lõpetamata luuletused lisavad iseseisvate värsimõõtude nimistusse 2J-i ja 3AMF-i. Jambis ja trohheuses kohtame vähe rütmihälbeid, olulisimana rõhulibistust jambilise värsi alguses.

2. Ilmselt esindab Koidula luule perioodi, kus valitseti korralikult kahti silbilis-rõhulist mõõtu - jambi ja trohheusi, kuid veel ei osatud kirjutada daktülit, amfibrahhi ja anapesti. Ainus daktülik loetud luuletus "Igatsus" ei ole "puhas" 4D, vaid oma seitsme rütmihälbega vahevorm daktüli ja daktüloidi vahel. Lõpetamata "Kas kevade ükskord -" pakub sellise oskamatusse kohta kinnituse näiteks värsiga

Kes tööb mul teid, teid tagasé?,
milles värsirõhuliseks osutub kolmas, lühivokaalne, värsirõhutsuks esimene, pearõhuline silp. Kaudselt tunnistab sedasama ka "Ülesse unesti!", mille alguse daktüloidi asendub komandas salmis daktüliga.

Daktül ja amfibrahhi etendavad olulist osa Koidula polümeetrilistes kompositsioonides, kus nad on ambivalentssed, võimaldades end interpreteerida ka logaöödidena; seetõttu ongi nende puhul indeksis sageli esitatud mitu tõlgendusvõimalust. Selle nähtuse psühholoogiliseks aluseks on jambis ja trohheuses XIX sajandil laialt levinud komme riimida kaasarõhulisi või koguni rõhuta kolmanda silpe. Koidula püüab seda jambis ja trohheuses produktiivset moodust rakendada ka daktülis ja amfibrahhis, nende meetrilist erinevust arvestamata.

3. Daktüli ja amfibrahhi ebamäärane rütmistruktuur toob tagajärjena kaasa silbilis-rõhuliste logaöödide mittühese tõlgen datavuse polümeetrilistes kompositsioonides. Koidula on üksnes logaöödile rajanud luuletusi harva. Tema logaööd mingi keerulise stroofi ühe komponendina lubab end sageli tõlgendada mitte küllalt korrektse daktüli või amfibrahhi, luuletuses "Tassa, tassa!" võiks ühte logaöödidest suure tinglikkusega lugeda isegi anapestiks.

Tabel 2. Erinevad värsimöödud Koidula luules (värsside arv

Värsse	TROHHEUS								JAMB				
	3T	4T	KPV	5T	8T	1T	MT	Kokku	3J	4J	5J	1J	
VL	952	84	324		94		502	48	550	152	100	16	268
	% 8,8	34,0			9,8		52,6	5,1	57,7	15,9	10,5	1,7	28,1
EÜ	1075		314		30		344		344	220	236	64	520
	%		29,2		2,8		32,0		32,0	20,4	22,0	6,0	48,4
1866	269		116		48		164	5	169	16	20	16	52
1866-67	112		28		8		36	32	68				
1866-69	20												
1867	595		288		24	68	380	32	412	38	72	8	118
1867-68	103		63				63		63	32	8		40
1867-69	44		28				28		28		4		4
1867-70	36							36	36				
1867-72	483		185		12		197	68	265	76	76		152
1868	594		236	10	40		286	20	306	76	132		208
1868-69	12												
1869	198		140				140		140				
1870	686		278		64		342	40	382				
1870-71	28										28		28
1871	66		32	10			42		42		24		24
1872	16									16			16
Kokku	5289	84	2032	20	320	68	2524	281	2805	626	700	104	1430
	% 1,6	38,2	04	60	13	47,5	5,3	52,8	11,8	13,5	2,0	27,3	
1873	141		40				40		40	20	8	40	68
1873-76	48		48				48		48				
1873-82	12		12				12		12				
1873-86	219		82				82	75	157	24			24
1874	30	18	12				30		30				
1875	18		18				18		18				
1878	138		86		40		126	8	134	4			4
1878-79	144		144				144		144				
1879	232		64		32		96	48	144		68		68
1879-81	8						8		8				
1880	374		222		4		226	18	244		56		56
1881	689		358		36		394	100	494			42	42
1882	24		24				24		24				
1883	14											14	14
1885	20										20		20
1886	32		32				32		32				
Kokku	2143	18	1142		108	4	1272	257	1529	48	132	116	296
	% 0,8	53,3			5,0	02	59,3	120	71,3	2,2	6,2	5,4	13,8
Dateer.	71		25				25	6	31				
KOKKU	7503	102	3199	204	28	72	3821	544	4365	674	832	220	1726
	% 1,4	42,5	03	57	09	50,8	7,2	58,0	9,0	11,3	2,9	23,2	

lõpetatud luuletustes ja protsent)

Kok-		SR		SR		Rohuline süsteem						Komb.			
MJ	Kokku	ku	D	LOG	POL	KOKKU	Dd	Ad	MAR	4L	3Jd	ED	Kokku	süst.	
52	320	870		44		30						8		8	
5,5	33,6	91,6		4,6		3,2						0,9		0,9	
109	629	973		12		16						56	18	74	
10,1	58,5	90,5		1,1		1,5						5,2	1,7	6,9	
48	100	269				269									
		68				68				20	24			44	
20	20	20				20									
11	129	541		8	46	595									
	40	103				103									
12	16	44				44									
		36				36									
	152	417		16	42	475				8				8	
48	256	562				32									
						12									
		140				58									
112	112	494			124	618								68	
	28	28				28									
	24	66				66									
	16	16				16									
412	1842	4647		80	360	5087				28	24	64	18	134	68
7,8	35,1	87,9		1,5	6,8	96,2				0,5	0,5	1,2	0,3	2,5	1,3
	68	108			16	124				9	8				17
		48				48									
		12				12									
	24	181				181				20		18			38
		30				30									
		18				18									
	4	138				138									
		144				144									
	68	212	20			232									
		8				8									
	56	300			58	358									16
61	103	597			64	661	28							28	
		24				24									
	14	14				14									
	20	20				20									
		32				32									
61	357	1886	20		138	2044	28	29	8	18				83	16
2,9	16,7	88,0	0,9		6,5	95,4	1,3	1,3	0,4	0,8				3,8	0,8
32	32	63			8	71									
505	2231	6596	20	80	506	7202	28	29	36	42	64	18	217	84	
6,7	29,9	87,9	0,3	1,1	6,7	96,0	0,4	0,4	0,4	0,6	0,9	0,2	2,9	1,1	

4. Ligi veerandada erinevat heteromeetrilist ja samuti veerandada polümeetrilist luuletust, mis on tabelis kajastatud kokkuvõtlikult ja indekseis üksikasjaliselt, näitavad Koidula stroofika suurt mitmekesisust. Paljusid heteromeetrisi stroofe rakendab Koidula korduvalt, samal ajal kui polümeetrilised jäävad tavaliselt ainukordseiks (erandiks eilegt line distihon). Viimane seik on raskesti seletatav, sest koos stroofiga omandatakse sellele iseloomulik süntaks, nii et on otuspärane üha uus pöördumine juba kätteeõpitu poole. Võimalikke seletusi on siin kaks. Üheks põhjuseks tuleks arvata Koidula liikumine talitsetuma värsitehnika suunas 1870-ndail aastail, kuna enamik polümeetrist jäb 1860-ndate aastate lõppu. Teine hüpotees peab paraku vist jääma alaliseks kontrollimata: teatavasti sattus tulle 1872.aastal "Emajõe ööbiiku" II osa käsikiri. Pole võimalu, et osa kävinud luuletustest oli polümeetriline. Polümeetrilistes stroofides kõlmab sageli enamiku värsidest üks mõõt ja ühte või paari teine.

5. Omaette probleem on Koidula suhe vanema rahvalaaluaga, mille vormi tal soovitasid viljelda Kreutzwald ja Jakobson. Paljud Koidula juttudes esinevatest regivärsidest pole tema enda loodud ning jäävad siinkohal kõrvale. Kalevipojajävrssi esindavad "Hidkene, hollakene..." ja "Mis sa tunnud jarmaks?" (esimest ilmestab ka arhailine keelepruuk), samuti kolm lulkatkendit lisa IV dubja'st. Regivärsi kvantiteedireegleid alluvad kolm katkendit juttudest, mis küllap pärit rahvasuust ja on tabelis ja indekseis arvatud kalevalavärsiks.

6. Daktili ja amfibrahmi meetriline ambivalentsus kinnistab varem esitatud hüpoteesi, et rõhulise süsteemi üheks lähetekohaks on rütmihälbed neis mõtudes. (ja anapestis), eriti intervallilpide vahelejätt. Koidula luulo pakub teiseigi võtmaluse: rütmihälvete sagedamine jambis - küllap Heine eskujul, nagu arvas emal ajal Kreutzwald /3, 4/. Kõige ohtumaks rõhuliseks mõõduks osutub jambid, teised esinevad juhuslikumalt, kuigi siingi on oluline märkida H. Heine mõju tsüklis "Kolm rahva laulu", kus kolmikamfibrahmoidi ja muutuva anaksruusiga rõhkuri säilitamist nõudsid lauluviisid (vrd. /1/) - kuigi ei "Härm kukkus kevade kaunil ööl..." ega "Kalmude kükal lõhnus rüüd liigub..." ei anna originaali rütm edasi asoluntse täpsusega.

7. Vabavärssi selle täpses, tänapäevases tähenduses koh-
tame Koidulal ainult luuletuse "Vesi" ühes osas. Kuid oma aja
normide suhtes, nagu tunnistavad muuhulgas Kreutzwaldi kirjad,
olid luuletused eriti "Emajõe õbbikus" vägagi vabad, ehkki kõr-
valekalletega tekstid paigutuvad tüpoloogiliselt silbilis-rõh-
hulise ja rõhulise süsteemi vahelvormide hulka või siis rõhu-
lisse süsteemi. Vabavärssist võib Koidulal rääkida eeskätt lai-
emas mõttes, tähistades sellega hülbeid ajastule iseloomuli-
kust silbilis-rõhulisest. Need meetrumihülbeist, mis ei põh-
justa teksti üleminekut rõhulisse süsteemi, on indekseis re-
gistreeritud joonealustes märkustes.

8. Antiikmõõtudest on Koidula kasutanud eleegilist distih-
honi, muidugi ajastu vaimule vastavalt, s.o. mittekvantiteeri-
valt. Luuletuses "Haritud eestlane" ja "Pikalisele" on taotle-
tud korrapärasest rõhuvaheldust ning intervallid värsirõhkude
vahel, välja arvatud muidugi tseesuur pentameetris, valdavalt
kahesilbilised. Nii kuuluvad need luuletused väheste rütmihäl-
vetega silbilis-rõhulise polümeetria hulka, neis vaheldub ku-
ikdaktül logaödüilise pentameetriga. Statistilised kriteeriu-
mid viivad aga "Seltsimehe" ("Emajõe õbbik") ja "Hea pereme-
he" (dubia) rõhulisse süsteemi (neis on ülekaalus värsid, mil-
les leidub nii ühe- kui ka kahesilbilisi intervalle). See as-
jaolu ei tohi takistada nägemast kõigile eleegilistele distih-
honidele ühist lähteimpulssi; suurem rütmiline korrapära esi-
mestena nimetatud tekstides võib pärineda J. Bergmannilt, kel-
le ära kirjas nad säilisid ja kes ise oli suurimaid antiikmõõ-
tude rakendajaid XIX sajandi II poolel. Arvestades ka stiili-
list lähedust ("Haritud eestlane", "Seltsimees" ja "Hea pere-
mees" sisaldavad dialoogi) võiksime seni dateerimata anti-
kiseerivad luuletused paigutada ajavahemikku 1866-1868.

3

Koidula meetrika kujunemiskäigu vaatlemine eeldaks taas
taustsüsteemi ja ajaloolise poeetika praegusest paremat tund-
mist, samuti luuletuste loomisaja täpsemat dateerimist: ligi
viieendiku puhul neist pole määratud mitte aasta, vaid periood
või sünniaeg sootuks teadmata. Kui lisame siia "Vainulillede"
ja "Emajõe õbbiku" tekstid, mis samuti jaotuvad mitme varase-
ma aasta vahel, on lootust arengukäigu täpselt fikseerimiseks
üsna vähe. Sellest hoolimata püüame avada teisenemise ja pü-
simise põhitendentsid.

1. Esikkogu "Vainulilled" jääb üldiselt meetrumistruktuurilt XIX sajandi II poole normide piiridesse: ainult üks luuletus ei kuulu silbilis-rõhulisse süsteemi, enam kui poole raamatust hõlmab trohheus, kindel esikoht langeb seejuures 4T-le, teisest trohheustest jääb ruumi 3T-le, 5T-le ja mitteisomeetrilisele. Jambi kaal on tunduvalt väiksem, kuigi esindatud on nii 3J, 4J kui ka 5J, nende kõrval mitteisomeetriline. Logaöödide ja polümeetria osa on tühine, rõhulist süsteemi algatab üks jambiid.

2. Oluliselt muutub pilt "Emajõe ööbikus": esikoha säilitab küll 4T, kuid väiksemas mahus, ja jambe on rohkem kui trohheusi, vastavalt on kasvanud ka iga jambilise mõõdu näitaja. 3T ja mitteisomeetriline trohheus on kadunud, endiselt ebaoluliseks jäänud logaöödid ja polümeetria, seevastu tõusnud rõhulise süsteemi tähtsus.

3. Järgneval Tartu-perioodil jääb trohheus domineerima jambi üle, 4T kõrgseis püsib, seda täiendab sagedamini vaid 5T ja mitteisomeetriline, 1867.a. ilmub süzeelises "Udumäe kuningas" 8T, algatades pikkvärsilise ballaadi traditsiooni. Aastail 1868-1871 täiendab tavalisi trohheusi kalevipojavärss, mis ei arvesta nn. kvantiteedireegleid, ja kalevalavärss, mis neid arvestab. Isomeetrilistest jambidest on pidevamalt käigus 4J, millele vaid 1860-ndate aastate II poolel liitub 5J ning eriti 1866-1868 3J; erandlik 3J 1872.a. "Vastuses" seletub lihtsalt: on säilitatud A. Reinvaldi pöördumise "Ei ole" värsimõõt. Nii võime lõpetamata luuletuste "Ma naeran ju ja laulan..." ja "Paar sõnakest ma tunnen...", kuid ka lõpuleviidud "See on so isamaa!" ja "Kust sa siis aru said?" loomisaega oletamisi piirata aastatega 1867-1868 (kõik neli 3J, 1867-1872). Mitteisomeetriline jamb püsib 1860-ndail aastail ja kaob 1870-ndate aastate algul, erandiks dubia tekst nr. XIV, mille päritolu pole selge. Viimane (Koidula enda poolt) täpselt dateeritud puhtlogaöödilise luuletus on "Laulu allikas" (1867), pärast seda esinevad (ambivalentsed) logaöödid ainult polümeetrilistes kompositsioonides; see lubab logaöödilise "Ei usu ma kedagi" seni kehtinud loomisaega kitsendada 1867. a. peale. Silbilis-rõhuline polümeetria taastuleb alates 1867.a. ja muutub eriti oluliseks aastail 1869-1870, siis kaob ja ilmub uuesti alles 1880-ndail aastail (seni 1873. aastasse paigutatud "Ei silma meid keegi seal" kuulub vist koos "Kolme rahva lauluga", millest juttu edaspidi, Tartu-perioodi). Polümeetrilised "Õhkud" ja "Tasa, tasa!" (E. Aave-

Tabel 3. Erinevaid värsimõõte Koidula lõpetamata luuletustes (tekstikriitilise väljaande põhjal) *

Kokku	4T	5T	T	3J	4J	5J	IJ	MJ	J	AMF	POL	SR	Dd	Komb.
1866	2			1						1				
	44			20						24				
1866-	4	1			2			1						
-67	47	12			21			14						
1867	2			1		1								
	56			40		16								
1867-	8	1		2	4			1						
-72	122	7		48	61			6						
1868	1										1			
	4										4			
1870	2										1			1
	187										91			96
1873-	3	1	1			1								
-86	32	6	18			8								
1880	1	1												
	15	15												
1881	1												1	
	5												5	
Kokku	24	4	1	5	4	7	1	12	2	14	1	2	21	1
	506	40	18	58	108	90	16	214	20	234	24	95	399	5
													96	

Tabel 4. Erinevaid värsimõõte Koidula lõpetamata luuletustes (lisa IV põhjal) **

	Kokku	4T	2J	4J	MJ	POL	MAR	Vaiel.
1867	5(39)			3(29)				2(10)
1867-68	3(16)	1(10)		2(6)				
1867-69	2(46)	1(2)				1(44)		
1868	1(20)			1(20)				
1868-69	2(48)		1(20)			1(28)		
1869-78	2(4)							2(4)
1870	1(22)						1(22)	
1878	1(8)				1(8)			
Kokku	17(203)	2(12)	1(20)	6(55)	1(8)	2(72)	1(22)	4(14)

* Ülemine number luuletuste, alumine värsside arv.

** Esimene number luuletuste, teine (sulgudes) värsside arv.

1867-1872) on ilmselt tekkinud kah enne 1871.a.

Rõhuline süsteem kaob 1868.a. paiku, küllap Kreutzwaldi pa-handamise peale (kirjad jaanuari keskpaigast ja 14. aprillist 1868), ning tagasipöördumine "korraliku" värsitehnika juurde on nii jäagitu, et see aasta osutub piiripostiks, millest hiljem rõhulise värsi kohtamine on üsna ebatõenäoline. Järelikult "Tamme all" (1867-1872) ja Schilleri ballaadi "Der Taucher" lõpetamata tõlge "Kes rüütel julgeb, kes kannupoiss..." kuuluvad samuti aja vahemikku 1867-1868 (vrd. E.Aaveril: "autograaf on lähedane 1867. a. lõpul ilmunud "Udumäe kuninga" autograafile"/2,625/). Kahtlusi tekitab "Vee" dateerimine 1870. aastaga; tekst sisaldab rõhulist ja vabavärsilist lõiku ning ei sobi kuidagi kokku üldisemate taotlustega neil aastail; võib oletada sellegi teksti varasemat (kuni 1868.a.) või siis pikaks veninud valmimist.

4. Kroonlinna-perioodil jätkub värsitehnika stabiliseerumine ja ühel aastal koosesinevate mõõtude valik aheneb veelgi - eriti poetessi elu lõpuaastail. 1873. aastasse arvatakse kuuluvat kaks rõhulise süsteemi näidet tsüklilist "Kolm rahva laulu". Kuna tegemist on Jannsenite perekonnas lauldud lauludega /1/, võiks nendegi loomisaeg langeda Tartu-perioodi, kuid terminus ante quem ei tarvitse antud juhul tingimata olla 1868, sest siin mõjub kaasa laulude viis. Igatahes "Kalmude künkal lõhnus nüüd liigub..." ja lõpetamata luuletus 1870.aastast (lisa IV, nr.12) on värsimöödult samased. Ajavahemikku 1873-1886 eeldatud "Kas jälle haljendad, Eestimaa..." ja "Kaks kuningalast" võiksid oma erandliku tehnika tõttu kuuluda pigem varasemasse kui hilisemasse aega, küllalt tõenäoline on isegi, et "Kaks kuningalast" on loodud enne 1872.a., nii et säilinud autograaf on "varem loodud luuletuse teksti taastamise tulemus" /2, 257/. "Kas jälle haljendad, Eestimaa" kuulub värsitehniliselt kokku luuletusega "Kuldne kuku, kaugelt kuku..." (1866-1867). Vastuolus rõhulise värsi üldise vältimisega hilisloomingus on "Teretus" 1881.aastast, heteromeetriline daktülloid, kuid selle hõimlasteks osutuvad (rütmihälvetega) daktüüline "Igatsus" (1879), "Ülesse unesti!", mis algab daktüüloidi-ga ja laheneb daktüülsse, lõpetamata daktüüloids "Kui sa kuuled koskede ulunat..."; kooskõlas Koidula üldreegliga on siin taas moodustunud lähedase tehnikaga tekstide kobar.

Kogu Kroonlinna-perioodi jooksul pole Koidula loonud ühtegi logaödüülist luuletust, silbilis-rõhuline polümeetriagi kaob ära 1870-ndate aastate algul ("Ei silma meid keegi seal" võiks koos tsükliliga "Kolm rahva laulu" (vrd. eespool, lk.92 ja /2,582/) pai-

Tabel 5. Dubia luuletuste värsimõõt*

	Kokku	4T	KPV	5T	3J	4J	MJ	SR	PO	LE	R	ED	IV	Vaiel.
1864	1 (5)				1 (5)									
1866	1 (6)								1 (6)					
1866-68	1 (12)											1 (12)		
1869	1 (12)		1 (12)											
1870	4 (68)		2 (6)						1 (60)					1 (2)
1871	4 (30)						1 (12)						3 (18)	
1873	2 (24)	1 (20)				1 (4)								
1873-76	1 (4)			1 (4)										
1878	1 (2)	1 (2)												
1880	1 (5)					1 (5)								
1880-84	1 (2)					1 (2)								
Dateer.	1 (7)					1 (7)								
KOKKU	19 (177)	2 (22)	3 (18)	1 (4)	1 (5)	4 (18)	1 (12)	2 (66)	1 (12)	3 (18)	1 (2)			

* Arvestatud nii tekstikriitilise väljaande kui ka käesoleva artikli lisa IV "Dubia". Esimene arv luuletuste, teine (sul-gudes) värsside arv.

gutuda samuti Tartu-perioodi) ja ilmub uuesti alles 1880-1881. Võttes omaks eespooltoodud oletused rõhuliste luuletuste loomisaja kohta, võime väita, et ajavahemikus 1874-1879 ja 1882-1886 (või koguni 1881-1886¹) kasutas Koidula ainult jambi ja trohheust, kusjuures isegi 1873.a. võis trohheus olla ülekaalus, sest mõned ajavahemikuga 1873-1876 ja 1873-1886 dateeritud luuletused on pärit ehk 1873.a. Peamine mõõt, 4T, seega on käigus igal aastal, kuid arvukam (ehkki nende aastate suhteliselt suurema loomingu tõttu protsentides vähem ilmekalt) 1879-1881.a. 3T esineb vaid 1874.a., 5T sageneb 1870-ndate aastate lõpul - 1880-ndate algul, vaieldav 8T näide 1880. aastast on tegelikult kahekordistatud 4T. Mitteisomeetriline trohheus kujuneb taas iseloomulikuks 1870-ndate aastate lõpule - 1880-ndate algusele..

Kõik Koidulale iseloomulikud isomeetrilised jambid ilmuvad kõrvuti 1873.a. 3J näib kaduvat pärast 1878.a., niisiis "Hõisa" on loodud igal juhul enne 1879.a. - või siis koguni enne 1869.a. (vrd./2,587/). 4J muutub taas akuutseks kümnendite vahetusel, 5J alles 1880-ndail aastail, muuhulgas seoses soneti harrastusega. Üllatab varem küllalt olulise mitteisomeetrilise jambi peaaegu täielik vältimine: 2 näidet 1881.a. (neist "Soome sild" võib paigutada ka 1880.a.) ja lõpetamata 8-realine seni avaldamata kild 1878.a. Ainus daktüüline luuletus 1879.a. valmistab ette daktüloide järgneva(i)l aasta(i)l - kui ei kuulu ise samuti 1880. aastasse.

Kõik 1871-1877 ja pärast 1881.a. loodud luuletused on isomeetrilised. Seetõttu lõpetamata "Tee aru oma pöues..." võib pärineda aastaist 1867-1870 (mitte 1867-1872) - nagu ka "Aeg", "Tule!" ja "Vintsutab sind valu vägi", mis kõik heteromeetrilised. Raskem on dateerida "Rüütli mõrsjat" ja "Rõõmu ja muret" II. Eeldades, et esimene neist kuulus 1872.a. tulle sattunud 10 "eepilise laulu" hulka /2,588/ ja on heteromeetriline, saame piirdatakse 1868-1870. Teine (E.Aaver: "Loodud tõenäoliselt 70-ndatel aastatel." /2,587/) võiks kuuluda nii vahemikku 1878-1880 kui ka 1870. aastasse, täpsemat kriteeriumi värsitehnika ei anna.

¹ 7.I 1881.a. avaldatud daktüloidne "Teretus" on loodud küllap 1880.a., ka kolm 1881.aastaga dateeritud polümeetrilist luuletust ("Milla?", "Ma kannan leina" ja "Mis on onn, mis onnetus") võivad kuuluda 1880.aastasse (viimane dateeritud "Tarbe" ilmumise põhjal).

5. Kõrvutades Kroonlinna-perioodi varasema värsstoodanguga paistab kõigepealt silma loomingumahu enam kui kahekordne vähenemine, ehkki hilisem luule jaotub pikemale ajale. Rõhulise süsteemi suurem protsent hilisemas loomingus on petlik, sest viiest siia arvatud luuletusest neli on ilmselt pärit siiski Tartu-perioodist. Dateeringute korrigeerimisega tõuseb silbilis-rõhulise süsteemi osa vähemalt 97,8%-ni luuletuste ja värsaside arvust, rõhulise arvele jääb vastavalt 1,1% ja 0,%. Jambi ja trohheuse kogusumma ulatuks 88,4%-ni luuletustest ja 90,3%-ni värsidest. Sümptomaatiline on jambi osa vähenemine varasemaga võrreldes umbes poole peale, kusjuures mitteisomeetiline kahaneb tunduvalt rohkem kui isomeetiline. Trohheus teeb läbi vastasuunalise muutuse: nii kogusumma kui ka isomeetria ja mitteisomeetria protsent kasvab oluliselt; tähtsaimaks komponendiks on neis teisenemistes 4T osatähtsuse paisumine enam kui 50%-ni (kui jällegi arvestame dateeringute korrigeerimist).

Resümeeerides toonitagem peamistena kahte seika: 1) tunnuslik on jambi ja trohheuse juhtiv osa, nii et teised moodsed kasvavad välja neist kahest läbivast põhimoodust (nagu jambiid jambist) või on ambivalentssed põhimootude tehnika mõjul (amfibrahh, daktül, logaöödid); 2) põhihoovuseks on liikumine "Enamjõe ööbiku" pigem XX sajandisse sobivatelt proportsioonidelt tagasi XIX sajandi lõpu trohheusekesksele tehnikale - J. Bergmani "Luuletuskunsti" (1878) vaimus.

LÜHENDID

Ad - amfibrahhoid	L - liugur
AMF - amfibrahh	LOG - logaööd
ED - eleegiline distihhon	MAR - muutuva anakruusiga rõhkur
EO - "Enamjõe ööbik"	MJ - mitteisomeetiline jamb
D - daktül	MT - mitteisomeetiline trohheus
Dd - daktüloid	POL - polümeetria
IJ - isomeetiline jamb	R - rõhuline (värsisüsteem)
IT - isomeetiline trohheus	RH - rütmihälve
J - jamb	RL - rõhulibistus jambi alguses
Jd - jambiid	SR - silbilis-rõhuline (süsteem)
Komb. - kombineeritud süsteem	T - trohheus
KPV - kalevipojavärss	VL - "Vainulilleg"
KV - kalevalavärss	Vaiel. - värsimoot vaieldav

KIRJANDUS

1. Eesti kirjanduse ajalugu viies köites. II köide. XIX sajandi. II pool. Tallinn, 1966.
2. L. Koidula. Luuletused. Koostanud E. Aaver. Tallinn, 1969.
3. Fr. R. Kreutzwaldi ja L. Koidula kirjavahetus. Tallinn, 1962.
4. J. Poldmäe. Eesti värsiõpetus. Tallinn, 1978.
5. J. Poldmäe. Jaan Käneri meetrika. - Tõid eesti filoloogialaialt III. TRÜ Toimetised, v. 259. Tartu, 1970, lk. 201-272.
6. A. Undla-Poldmäe. L. Koidula "Vainulilillede" algupärast. - "Keel ja Kirjandus" 1968, nr. 3, lk. 159-166, nr. 4, lk. 214-226.
7. A. Undla-Poldmäe. Kronoloogilisi etüüde. - "Keel ja Kirjandus" 1970, nr. 5, lk. 310-315.
8. Русское стихосложение XIX века. М., 1979.

Lisa 1. Lõpetatud luuletuste värsimõõtude indeks

3T: Laened; Lõo ja rohi; Peotäis mulda; Öhtu.

4T: Allik; Annekene; Armasta!; Austatud Senaatori Herra J. S n e l l m a n i 75-aastase sünnipäeva teretuseks (12. mail 1881); Eessõna; Eesti kotkas!; Eesti laul; Eesti muld ja eesti süda; Eesti naine; Eestimaa, so hiilgav rada; Ei ma jõua; Ei üinu!; Ei usu!; Enne surma - Eestimaale!; Enneaeegu; Halasta!; Hella õde ehtis venda; Hic Rhodus, hic salta!; Hoia eest!; Hoia, Looja, oma hõlmas!; Hoia varjul!; Hommiku; Häda meile!; Hällilaul; Igatsus /Ikka täidad minu mõtte/; Ise!; Jeesus, tule minule!; Joon ja täpp; Järelemõtlemiseks; Järv; Jäta järele!; Jütsi, tigidusta täis...; Kaebdus; Kahe sugune püüd; Kaljukiri; Kas sind m i n u pärast pandi...; Kasepuu; Kedrates; Keelepekamine¹; Kevade meilt mööda läinud; Kitsetall; Kosjakased; Kui ei keegi sinu valust...; Kui sa kuulsid; Kui ta teaks; Kulla laps; Kuningas kevade; Kurtes; Kust ma laulu õppinud?; Kuu käib kõrgel tutvat teeda; Kuulutage!; Kõige kibedam; Kõrval; Kätt veel korra - lahkume...; Külma ja soe; Künnilind; Kuisimused; Lahkudes; Laps ja oravas; Lapse hing on taimekene...; Laulikule; Laulu õnnistus; Laulud; Lenda!; Lenda, lõo, üle mere...; Linnu lennuk; Linnupüüdja; Lühapealne lillekene; Maasikas; Maenitsus; Maia põrsakese lugu; Matuse kell; Meie kass; Mets; Miks sa nutad?; Minu armsa taadile F.J. Wiedemann 16^{maks} septembriks 1880; Mis sa ohkad?; Mis veel välja tuleb sest?; Mõtted Toom-mäel; Mälestus; Mälestused /Tsüklist "Soome sild"/; Narrikunimel särgikäisid...; Neiu kanga juures; Neli õit; Nuta, nuta, lesepiisku...; Nõnda nagu puu siin seisab...; Näed kõrged pilved - ; Onupoeg ei ise tulnud...; Palve I; Pitkalt kiigub paadikene - ; Puhtad pihud; Põhjused on sügavad...; Põeva ära ial laida; Pühapäeva kellad; Saeveske; Saladus; See küll vaevab!; Siis nuta!; Siis tuleb kevade; Sinu külge!; Soovid; Surnuad; Suveööse; Sõber; Tamme ladva vahelt vaatab...; Tarve; Teretamine; Teretuse tiivad toovad...; Tulge! (Mälestuseks!); Tõbe voodil; Tõtta!; Tõuse, lindu! Haljat randa...; Tühi pesa; Tütar ilus, hella neiu; Ukse kõrvas; Une nägu /Unes nägin laia oja/ (Tsüklist "Soome sild"); Vanaisa; Veel!; Villi ja umbrohi; Vokilaul; Öhtul; Öilme ilu oma pärast; Õm; Õme heal; Õpetus; Ära nina kõrvetal; Ööpik /Ööpik, kui sa hakkad hüüdma/; Üksmeel; Ülejäanud; Ümber ühe ilma-kera.

¹ RH - III₂.

Kalevipojaveäres: Eidekene, hellakene...; Mis sa tunned paremaks?

5T: Armsale Isale 25-aastase Juubelipäeva Mälestuseks; Armu kaen-
lus; Austatud Kirjameeste-Seltsi Festseisule! Neljandama näärikuu p.
1879; Haud; Jälle isamaal; Kadund; Kalapüüdsel; Koltund lehed; "Kukkrus
tähte taevast"; Linataim²; Looda!; Lõusilmad laulvad sulle täna...;
Minu õele annetuseks 25. hainakuu päävaks 1866; Need kostvad; Noorel
põlvel "Postimehe" sammu...; Surnud laul³; Sügisemõtted; Ühte südant
ei võin rõõmusta;

8T: Ühine kuningas. Lisa IV, C, nr. II.

32323232T: Kallim kingitus⁴; Tule! /Pilved lennul lähvad/.

4343T: Haul; Ilus oled, emapind...; Võidab.

43434343T: Sügise.

434344T: Kuningatel kümme kinki.

4343444T: Vintsutab sind valu vägi.

43443T: Rõõm ja mure II.

44224T: Mõnest muistselt sündind loust...; Rüütl mõrja.

442442T: Ilu; Õige.

443443T: Tõusku! /Tsüklist "Soome sild"/.

444444442T: Aeg.

52434224T: Hälli ääres⁵.

55554455T: Üksi soendab.

555555554444T: Lõokene.

4343T+4T: Ära looda, et sind usun⁶; Sõbrale Piirikivi südamlu-
kus austuses⁷.

3J: Emajõe kaldal⁸; Hõissa!; Igatsus /Kas surnud siis kõik lill-
led?;/ Kindel põhi⁹; Kui Jumal kõik nii säeks -; Kui päeva kära ae-
ga -; Kust sa siis aru said?; Küll peal; Küll tahaks nad!; Laul ja
kevade!; Lõuna poole!¹⁰; Ma sinu laps!; Neid aust!; Neiu mõtted; Oh
võta oma hõlma...; Oota!; Puurilind; See on so isamaal; Siis täna; Sind
surmani!; So oma süda; So priiust olid matnud -; Tulnud!; Unenägu /Ma
olen uues võitlend/¹¹; Vastus.

4J: Ei jäänud!; Emasüda; Halasta ja kannata¹²; Isa arm; Isamaa,
usk, rahvas!; Jää jumalaga!; Jä' vait ja kannata; Kaks selget silma;
Kevade and; Kevade tulik; Koidula õnn!; Kõik muutnud; Külma on seal
õues kõik maailm...; Laps, ära viska õisi vette!; Laulu sisu; Laulu-
pisarad; Lootus¹³; Maailmale ära ütle!; Ma sidusin kaks kuinud lente
...; Mis kutsik puitub hanesse?; Mo isamaa nad olid matnud; Oh põgene
² III₃ - 4T.³ RH - I₁.⁴ RH - II₁.⁵ VI salm 43434224T. ⁶ 3. salm 4T.
⁷ 4T - I₅-8.⁸ RH - I_{1,3}, III₁. VI₁, VII₄, IX₁, X₂, XI₄. RL - XI₃.⁹ RL-II₂
¹⁰ I₃ - RL(?); Ööpik, ööpik - ta toonud. ¹¹ RH - II₃. ¹² RL - VI₂. ¹³ III₅
- RL.

nüüd minuga... /tsüklist "Kolm rahva laulu"/; Puhkama!; Sa piest õnne nõud ka!; So hoole alla teda anna!; Surruasedas; Südamene nõdur; Tee lahti!; "Toivossa aika kuluu!"; Tütarlaps kaebatus; Veel hiilgavad kõrges -; Väriise seal rikkudes; Önturahu¹⁴; Önnis; Ärkamiseks!

5J: Kostus ("Olevikule" ja "Sakalale"); Laulu kohus /sonett/; Mo süda¹⁵; Oh armasta!; Omal teul /sonett/; Palu andeks; Ta aina sirgub usalduse rinnal /sonett/; Teretus! /Kes mulle sugulase seisust märkis/; Tule! /Täis ahastust ja sõda sinu süli (sonett)/; Uus rahu; Venna ja õe armastus; Önn sulle!

33334433J: Üks.

4343J: Armastus¹⁶; Ei eksi!; Kodu; Kui õis, mis õitseb heinamaal -; Idil ja laul; Mul laulab põues linnuke:

4343J+4J: Kuu paistis vaikselt ülevalt...¹⁷

43434343J: Narva neitsi; Vaigistus.

4343442J: Mo isamaa on minu arm!

4343443J: Soome sild /tsüklist "Soome sild"/.

43443J: Mul seisab meeles alati; Oh räägi!

442442J: Sügaval.

443443J: Öis ja villi.

444442J: Mis kaebab sa?

7744J: Head ööd.

4D: Igatsus /Tule, oh kevade, tule ja too mind!/¹⁸.

3LOG: Ei usu ma kedagi!¹⁹; Laulu allikas²⁰; Nooremehe igatsmine²¹.

6LOG: Ise taktid²².

POLÜMETRIA

4T2D4T22D: Anna aega!

44443333T3LOG4T: Kevade on sala tulnud²³.

4444444444T45J: Maailm mitme mehe meelest...

¹⁴ RH - IV₄. ¹⁵ II₄ - RL (?): Ööpiku heale: ära usu sa! ¹⁶ III₄ - RL. ¹⁷ 3. salm - 4J. ¹⁸ RH - II₂, IV_{1,2,3}, V_{2,4}. ¹⁹ RH - I₂, II₃, III₁. "Ei usu ma kedagi" ja "Laulu allikas" värsimõõduskeem ~~xxxxxx~~(x). ²¹ värsimõõduskeem ~~xxxxxx~~. ²² värsimõõduskeem ~~xxxxxx~~/~~xxxxxx~~. Ei saa välistada võimalust, et Koidula jaoks antud värsimõõt on 6J, seega ühtlasi prantsuse aleksandriini vaste (värses moodustub kahest tsesuuriga eraldatud poolvärsist, mis omaette võetuna moodustavad kolmikjambi). ²³ Logaõõdi skeem ~~xxx~~/~~xxx~~. ent võimalikud ka tõlgendused ~~xxx~~/~~xxx~~ (2D) ja ~~xxx~~/~~xxx~~ (4LOG);

6262T44LOG2T: Tasa, tasa;²⁴

3J2D3J2D: Kui vähe;^{24a}

33J3AMF3LOG: Ei silma meid keegi seal.²⁵

4J2T4J1T44J2T3J: Ööpik! /Mis laululaene lahkeste/²⁶

444444J4LOG4LOG: Ma karman leina;²⁷

4224242444D2J4D: Jutt²⁸.

4D4LOG4D4LOG5LOG4D: Isamaa hiilgava pinnala paistab²⁹.

SR ED (6D+6LOG): Haritud eestlane; Pikalisele³⁰.

2AMF2D2AMF2D+2AMF: Mis on änn, mis õnnetus?³¹

2AMF2D2D2222AMF: Millal!

3AMF2J3AMF2J: Vägi!^{31a}

3AMF3J3AMF3J+3AMF3LOG3AMF3LOG: Tõis laulu³².

3LOG2T3LOG2T3LOG3LOG2D: Õnkud;³³

333LOG2D333LOG2J: Oh halasta!³⁴

4LOG444T: Ünapuu³⁵. 4LOG2J4LOG2J: Lisa IV, G, nr.*1.

3LOG4LOG3LOG4LOG+44LOG42D: Üürikene³⁶.

4LOG4444444T4LOG: Isamaa;³⁷

²⁴ Logaõõdide värsimõõduskeemid vastavalt $\dot{x}\dot{x}\dot{x}\dot{x}\dot{x}\dot{x}$ ja $\dot{x}\dot{x}\dot{x}\dot{x}\dot{x}\dot{x}$.

^{24a} I salmi 2. ja 4. värssi võib tõlgendada ka rõhulibistusega kolmikjambiks. ²⁵ RH - I_4, II_3, IV_1 . Logaõõdi värsimõõduskeem antud juhul: $\dot{x}\dot{x}\dot{x}\dot{x}\dot{x}$. Teine võimalik värsimõõdutõlgendus: 33J32AMF.

²⁶ Refraäänina korduv sõna ööpik võimaldab 2., 4. ja 7. värssi tõlgendada ka spondeiliseks (?); sel juhul oleks nimetatud värssides ainult iktused. ²⁷ Logaõõdide värsimõõduskeemid vastavalt $\dot{x}\dot{x}/\dot{x}\dot{x}$ (või $\dot{x}\dot{x}/\dot{x}\dot{x}$ või $\dot{x}\dot{x}/\dot{x}\dot{x}$; viimasel juhul osutub värsimõõduks hoopis 2D) ja $\dot{x}\dot{x}\dot{x}\dot{x}\dot{x}\dot{x}$ (võimalik tõlgendus ka 2AN). ²⁸ RH - I_{12} .

²⁹ Logaõõd $\dot{x}\dot{x}\dot{x}\dot{x}\dot{x}\dot{x}$ võimaldab end tõlgendada ka kui 3D. Refraäni treallitav esivärs võimaldab palju tõlgendusi, millest konteksti arvestades on eelistatav ehk $\dot{x}\dot{x}\dot{x}\dot{x}\dot{x}\dot{x}\dot{x}\dot{x}\dot{x}\dot{x}$. ³⁰ Mõlemas pentameetri skeem $\dot{x}\dot{x}\dot{x}\dot{x}\dot{x}\dot{x}/\dot{x}\dot{x}\dot{x}\dot{x}\dot{x}\dot{x}$. Esimeses RH - I_3 , teises $I_{1,4}$. ³¹ 2AMF - 2. salm. ^{31a} võimalik ka tõlgendus 3131AMF. ³² Logaõõdi $\dot{x}\dot{x}\dot{x}\dot{x}\dot{x}$ võib tõlgendada ka - 2AMF. ³³ RH - II_6, III_7 . Logaõõdi $\dot{x}\dot{x}\dot{x}\dot{x}\dot{x}$ võib tõlgendada ka kui 2D. ³⁴ RH - I_4 . Logaõõdi $\dot{x}\dot{x}\dot{x}\dot{x}\dot{x}$ võimaldab ka tõlgendust 2D. ³⁵ RH - II_3 . Logaõõd $\dot{x}\dot{x}/\dot{x}\dot{x}$ võimaldab ka tõlgendust $\dot{x}\dot{x}/\dot{x}\dot{x}$ või koguni $\dot{x}\dot{x}/\dot{x}\dot{x}$ (?) - tsesuuriga 2D. ³⁶ Värsimõõd

muutub perioodiliselt mitte ühe, vaid kahe salmi vältel. Logaõõdide skeemid vastavalt $\dot{x}\dot{x}/\dot{x}\dot{x}$ (või $\dot{x}\dot{x}/\dot{x}\dot{x}$ või $\dot{x}\dot{x}/\dot{x}\dot{x}$ - viimasel juhul 2D) ja $\dot{x}\dot{x}\dot{x}\dot{x}\dot{x}\dot{x}$ (tõlgendatav ka $\dot{x}\dot{x}\dot{x}\dot{x}\dot{x}\dot{x}\dot{x}$, s.o. 3D).

³⁷ Logaõõd $\dot{x}\dot{x}/\dot{x}\dot{x}$ tõlgendatav ka $\dot{x}\dot{x}/\dot{x}\dot{x}$ või $\dot{x}\dot{x}/\dot{x}\dot{x}$, s.o. 2D.

4444LOG: Üht eesti laulu³⁸.

4LOG5555T: Kaugelt koju tulles³⁹.

77LOG: Kaeba, kaeba, keelekene!⁴⁰

RÕHULINE SÜSTEEM

3jambiid: Ja õues on kevade; Kella helin rindus; Ma olen no armukest näinud⁴¹; Nad on no armukest pannud - ; Rakutu.

R ED: Selttimees.

4444442daktüloid: Teretus /Teid ma teretan, Eestimaa pojad/.

4smfibrahoid: Härm kukkus kevade kaunil õöl... /Tõuklist "Kolm rahva laulu"/.

3rõhkur MA (O-1): Kalmude künkal lõhnus nüüd liigub.../Tõuklist "Kolm rahva laulu"/. 3smfibrahoid: Kaks kummalast.

4343rõhkur MA (1-2): Tamme all; Vanemuise riik.^{41a}

4lingur PA (O): Kulõne kuku, kaugelt kuku...⁴²

4lingur MA (O-1): Kas jälle haljendad, Eestimaa...

LUULETUSE ERI OSAD ERI SÜSTEEMIS

4daktüloid+4D: Ülesse vnest.⁴³

224424T (I,II,VI)+2252235T (III) + 222242224224222D (IV) +vavärses (V) + 44443T (VII) +4433544445T (VIII) + 4T (IX): Vesi.⁴⁴

³⁸ 1. värses ~~xxxxxxx~~ võimaldab ka tõlgendust ~~xxxxxxx~~, seega 3AMF. Ülejäänud värssides üks logaõõd: ~~xxxxxxx~~.³⁹ Siin logaõõd ~~xxx//xxx~~ võimaldab ka tõlgendust ~~xxx//xxx~~ või ~~xxx//xxx~~ = 2D.

⁴⁰ Logaõõdid vastavalt ~~xxxxxxx//xxxxx~~ ja ~~xxxxxxx//xxxxx~~.

⁴¹ RH - V₄ (anakruus 2 silpi). ^{41a} Arvestades seda, et "Vanemuise riik" oli varem tuntud 24-värsilisena, võib värsimõõduks lugeda ka 43434343 rõhkurit. ⁴² RH - V₁. ⁴³ Daktüloid I-II, daktül III-IV salm. ⁴⁴ RH - VII. 2D võimaldab ka tõlgendust ~~xxxxx~~ (3-LOG).

Lisa II. Lõpetamata luuletuste värsimõõtude indeks ⁴⁵

4T: Isamaast ikka!; K u l d s e l t ä h e l i s a m a a . . . ; S i n d m a t e r e t a n , m o v e i k e . . . ; T a l l i n n a s t a k ö r g e d t o r n i d . . . ; n r . V I I , X I V (2) . 5T: Ära karda, eesti rahva pohl...⁴⁶

2J: n r . X I . 3J: Kui pitkalt õnn meil* tuleb...; Ma naeran ju ja laulan...; Nii valju heal seal õues...; Paar sõnakest ma tuncnen... 4J: Kui kallist kivi varja sa...; Kui videvikul vaikus vaub...; Miks tähekesed taeva võlvil...; Mis olid sa siis neile teinud...; Mis sa siis neile teinud olid...; Must tähtis koe ümber õla...; Nii kaua kui veel aud koitvad...; n r . I , I V , V , V I , V I I I , X I V (1) . 5J: Külloli kaua loomusema nutnud...⁴⁷ 333344J: Tee aru oma põues... 4444 4442 4443 43J: Et silm mul läigib selgeste... 54544444J: n r . X I I I .

3AMF: Kas kevade ükskord - .

4444444444T45J+4T: Haljas ilmas kõnnib vaga...⁴⁸ 3J+5T+3J: n r . X . 4D4LOG4D4LOG: Kodumaa õhuke keele pealt puhub...⁴⁹ 5J+5T: n r . I X .

4rõhkur (MA 0-1-2)+434444 MA SR (AN,AMF,D): Kes rüütel julgeb, kes kannupoiss...⁵²

4rõhkur MA (0-1): n r . X I I ⁵⁰; 42442daktüloid: Kui sa kuuled koskede ulumat...⁵¹

Värsimõõt vaieldav: n r . I I ; I I I ; X I V (3) ; X I V (4) .

Lisa III. Dubia värsimõõtude indeks

4T: Kõivu varjul kogemata...; n r . X V . Kalevipojavärss: n r . V I I , V I I I , I X . 5T: n r . I I I .

3J: n r . V I . 4J: n r . I I , I V , V ; X V I . 4343J: n r . X I V .

4444444444T45J: Eesti sõpru leitaks ilmas; 8T8LOG8T8LOG8T8T8LOG: n r . I ⁵³.

Rõhuline ED: Hea peremees.

Kalevalavärss: n r . X I , X I I , X I I I ⁵⁴.

Värsimõõt vaieldav: n r . X .

⁴⁵ Defektsed värsid ei anna mitte alati värsimõõtu välja. ⁴⁶ RH - I₃; II₃ - 4T; III₇ - 6T. ⁴⁷ II₈ - 6J. ⁴⁸ 4T - VIII (noolik) salm. ⁴⁹ Logaõõd ~~xxxxxxx~~. ⁵⁰ 17. värss - kolmikrõhkur. ⁵¹ Teisi tõlgendusi: 52552rõhkur, vabavärss. ⁵² Rõhkur - salmid I-V. ⁵³ Logaõõd ~~xxxxxxx/xxxxxxx~~; tegelik luuletuse värsimõõt pigem siiski 4T, mida on kahekordistatud; sellist tõlgendusvõimalust toetab ka rii-
misüsteem. ⁵⁴ 4. värss ebakorrekne.

Lisa IV. L. Koidula lõpetamata luuletusi ja värsstekste
tema juttudest. Lisandusi teadaolevale koondanud

A. Undla-Põldmäe

Ammendavate uurimuste ja teoreetiliste üldistuste teostamise eelduseks on kirjaniku kogu loomingu (resp. loominguliigi) kättesaadavus. Niisugusele täielikkusele lähenevat materjali Koidula luule osas pakub E. Aaveri koostatud tekstikriitiline väljaanne "Lydia Koidula, Luuletused" (Tallinn, 1969). Peale lõpetatud luuletuste, mis esitatud koos variantidega, on selles ära toodud ka valik lõpetamata luuletustest. Järgnevas on publitseeritud tekstikriitilises väljaandes avaldamata jäetud värsskatkendid, üksiksalmid, viimistluseta visandid, mõnerealistid mõtteväljatused, ka mõni mustandvariant. Koidula luuletusi teiste isikute kirjadelt paikneb "Dubias", samuti neid (osalt rahvaluulest laenatud) värsse, mis ilmunud näit. tema "Eesti Postimehe Kalendri" juttudes. Publikatsiooni sihiks on lisa tuua praegu teadaolevale Koidula mõtte-, rütm-, riimi-, sõna- ja kujundite varale.

Siin avaldatud lõpetamata luuletuste ja mustandvariandi alustekstiks on Koidula autograafid Kirjandusmuuseumi käsikirjade osakonnas (KM KO). Autori kirjavärs - (vana, uus ja üleminekuaja) - on reprodutseeritud muutmata (välja arvatud w ja pikk s). Kõik need autograafid on pealkirjata, siinseid kirjutikke märgistavad rooma numbrid. Üksuste järjestus on enam-vähem kronoloogiline, dateeringud tehtud peamiselt kaudsete andmete alusel (I-V, VII, XIV - asukoht autograafidel; VI, IX - käekiri ja paber; X, XI - märkus, saksa keelse luuletuse pealkiri autograafil; VIII - sisu, Kreutzwaldi käsikirja järel). Täpsemalt dateeritud on "Saaremaa onupoja" alguse värsstõlge (XII). Teksti loendab araabia number ümar-sulgudes. Lahtine araabia number tekstis viitab algsetele vormidele kommentaaris, kus selguse mõttes on kasutatud kooloni, märkriklusi "ees" ja "järel" ning korduvate paranduste puhul ladina tähti. Autori poolt mahatõmmatud ja asendamata jäetud värsid on kommentaarides antud nurksulgudes. Publitseeri ja lisandused on asetatud kaldsulgudesse.

A. Koidula lõpetamata luuletusi (I-XIV).

KM KO. F 59. M 6:1.

1867

L. 43

- I. Kas sinilille imelikult¹
Mull vasta ilusalt²
Kaks sinisilma südamesse
Veel vaatvad imelikumalt

Seals.

- II. Kõik õilmed, mis laulude põhjalt
Sull vasto õhkuvad
Ma kinkin neid sulle, mo elul
Arm³, võtad neid?

- (5) Kõik õhkude healed ja häädsed
Mis toovad tervi⁴

Seals.

- III. Kõik minu südant ja mõtteid⁵,
Ja minu pisaraid
Mis sinust ma nutnud, sul annan;
Kas võtad meid?

L. 44

- IV. Mo laulud /7/ on nago vainulil
Mis kasvab väljas⁶ luhadel
El peenra⁷ peene hääredel
Tal õpetust saand kusagil.

- (5) Mu laul on nagu

Seals.

- V. Jo hmariku⁸ pehmed tiivad⁹
maailma katmas
Und õõsetunnid ilmal' viivad
Ja aset otsib väsimus

- (5) Kõrg¹⁰ taeva telgil¹¹ tähe silma
(Nääd
N/hääd/soovitamas¹² vaikset ilma
Ni ellakeste: head õõd!

- Kõrg taeva telgil¹³ teretades¹⁴
(10) Nääd tähe hiilgvat¹⁵ säddevõõd

- End lautuses veeretades¹⁶
 Sull' tasa hüüdvad¹⁷ "head üüdi!"
 Kõik¹⁸ ümber vait - üks tulukene
 Veel vaatab veike¹⁹ aknasta:
 (15) Seal lapsukesi eidekene
 On heidatamas²⁰ magama²¹.
 Jo²² ristis kättil lõpetanud
 Nad õhtu palve vaga tšüd,
 Ja kinni katab ema käsi
 (20) Neid ellakeste; "head üüdi!"

1867-1868

L. 77

- VI. Meil voolab põues sügavas²³
 Kõl kõigil rohke allikas,
 Kõl elav²⁴ tulelõkkeke
 Meil pantud kõigil südame
 (5) End²⁵ kahte viisi

L. 107

- VII. Kas²⁶ sa ial, inime -
 Vaenu²⁷ hirmsad vaimud²⁸ - põues²⁹
 (Valunut/t/u valand õues³⁰
 (Su/u/res ilmas üksine?
 (5) Pisaraid, mis keski³¹ näind
 Muu, kui³² heal, mis metsas kohkab³³,
 Kuuse ladvast läbi ohkab
 Kui ta³⁴ kõnel tuuled känd³⁵;
 Kui sul veel³⁶ siis ülevalt
 (10) Vaga rahu³⁷ kätte antud;

1868

L. 167

- VIII. Üht nutusõna tunnen ma
 Mis pisaraid ja valu täis;
 Kel uuletest ta ial käis
 Se jõuab hädast ütelda.
 (5) "Jää Jumalaga!" kuuled sa³⁸
 Neid sõnu keelelt langevad³⁹,

- Kui⁴⁰ kella helin matavad
 Nad surnud õne - tea sa!
 Kas⁴¹ tulelõkkeke palav ka⁴²
 (10) Ta tuleb-tuleb⁴³; vesi külm!
 Ja särab õnnes hiilgav silm -
 "JHJ Jumalaga" - kuulata!⁴⁴
 Oh⁴⁵ küll on valus võitlend
 Kes esmalt sõnu sünnitas!⁴⁶
 (15) Laks süda sada türkile⁴⁷
 Ja silmi nuttes kautand
 Ta viimsel tilgal südamest
 Meil jättis sõna järele -
 Ja päranduseks ühtlasi
 (20) Kõik oma valu igavest.

1867-1869

L. 147

- IX. Kas oled õhtu aéal õue astund
 Ja vaatand vaikse taeva võlvile?
 Kas⁴⁸ ka tungis - - -
 Kui sügavasse⁴⁹ mere südame⁵⁰ - - -
 (5) Eks põhjatuma sinivõlvist pais/ta/
 Suur' sätendava tšhehulga koor
 Kui^{50a} ehitades tema põues hiilgavad
 Nii elatand - ja igal õõsel noor!
 Siis⁵¹ vaga värin rinnust läbi läinud
 (10) Sull, kui silm end⁵² taeva läigeli harjutand
 Ja⁵³ rikkamalt sa ikka tšhe hulka
 Ja rohkemalt end näinud⁵⁴ ilmuvad⁵⁵
 Vaat, põhjatuma sinivõlvist särab⁵⁶
 Sul vaikselt vasto tšhehulga paist⁵⁷ -
 (15) Sa pitkalt silms harjutama lähed
 Ja siiski lugeda ei
 * - - -nd?
 - - - /v/võlvile?
 - - - /p/ilvi põue
 (20) - - - e?

* Kõsikiiri kirjastatud.

*

tähekoori

lautust?

- - - ne paiste vagaks
rinna tädimust⁵⁸?

- (25) Mida kauemalt sa⁵⁹ silma sihti
Kinnitasid taeva⁶⁰ kindlamaks
Mida kaugemalt sul vaate⁶¹ vältas
Ikka⁶² läks veel⁶³ läige hiilgvamaks
Tähekesi tõusis tähte kõrva,
(30) Hiilgav, särav, sädendaja koor -
Ehtis hiilgas vaikne üüsetaevast
Sinu ees - nii vana, ikka noor!
Tuhat päikesi⁶⁴ kui seemendatud⁶⁵
Säras⁶⁶ põhjatuma sini seest,
(35) Pidi⁶⁷ kulmu kinni surrutama
Kõige nende iluilme eest -
Ta/as/ sul näitas taeva hiilgav ilu
Põue⁶⁸ vaikset rikkust ilmu'vad:
Kust ka⁶⁹, mida sügavamal tungid
(40) Rikust⁷⁰ seda enam ilmutad.
Ei sull kullalt olnud, teravamalt
Sundsid silma taeval⁷¹ piirama -
Seda veel sul pidi teadustama,
Mis seal tähte pandud varjama?

1868-1869

X.

L. 162

- Seal⁷² päike hiilgas õuel
Kui sa mind⁷³ kaisutand:
Ja muruema põues
Seis⁷⁴ ehtes suve and.
(5) Nüüd tõtab looja läige
Ta/as/ nutul seisad, nurm
Kül⁷⁵ lähemale kõige⁷⁶
So⁷⁷ ilul tõtab surm.
Kui sügisise⁷⁸ vilul'
(10) And ruumi talve⁷⁹ kül⁸⁰

* Käikiri käristatud.

- Kui talvepilve pilul
 Seis leinakandja ilm:
 Kui püike voodi⁸¹ veeris⁸²
 Tõi õset ülesse:
 (15) Et pea und ka pööris:
 Siis mulle, igatsen⁸³!
 Suvest, keda teised kõned sulle
 Silma⁸⁴ ette toonud vaadata;
 Keda kuuldes süda löiget⁸⁵ rõõmu
 (20) Tunnud: sest on kerge lahkuda!
 Aga kui so oma silm ja süda
 Sinu siselikum tundmine
 Suve näinud, keda talve riisub:
 Et siis⁸⁶ unustust saa ialge!
 (25) Seal esiotsa⁸⁷ võlvil
 Mull' paistis silmi kaks,
 Kui toet'es so põlvil
 Mul⁸⁸ tegid targemaks*

L. 162

2

XI.	Maailm, kui ilus,	Tiiv kannab kõrgess ⁹⁰
	Kui ilus sai	Ta laulu healt
	Eks pilve pilus	(10) Kus taevalt ⁹¹ tähed
	Lind tea ka!	Hiilg' vasta sealt
(5)	(Ta tiiva tõstab ⁸⁹)	** /K/ui ilus, ilus
	(Ja lauluhealt)	/O/led ilm! ⁹²
	Kus	/ʔ/s süda-rindus
		(15) /e/i tea ka.
		/ʔ/a eemal' tõtab ^{***}
	^x Kus ⁹³ tähte kaks	
	Tal, sinu silmad ⁹⁴	
	Läind nähtavaks!	
(20)	Kui ilus oled,	

* See salm asetseb käsikirjas I salmi kõrval.

** Käsikiri käristatud.

*** Tärnid 16. värsi lõpus ja 17. alguses Koidulalt salmi-
 de kokkuviimise tähisena.

1870. maikuu

L. 145

- XII. Istusin jälle ta/as/ mõtete paelus
 Eie mul pihusse seisma jäi⁹⁵,
 Ikka veel⁹⁶ rõõmsa⁹⁷ healede helin⁹⁸
 Lahkelt⁹⁹ mo rõõmustud kõrvu¹⁰⁰ läi
 (5) Tema tuli mo¹⁰¹ meele! Kui kall/iks/¹⁰²
 Sõbraiks meil mõtted kül¹⁰³ maa peal on!¹⁰⁴
 Önsat mälestust ärksele hüüda,
 Kül on see ilu ja kül on önn!
 Kui võeraks ma¹⁰⁵ val/l/atu endine
 (10) Nüüd¹⁰⁶ ise endale viimseks saan:
 Kui¹⁰⁷ tunnikaupa siin lausumata istun¹⁰⁸
 Kord kihutes¹⁰⁹ vokit ümber a'an.
 Jah, kõik oleks hea, kui lugu nii¹¹⁰ viibiks,
 Muud takka¹¹¹ ei tuleks, kui kõik seks jaks./
 (15) Nüüd aga teeb armastus sõge mind¹¹²/?/ *
 Kurvaks¹¹³ et homm/e/ ta/as/ rõõmsaks lääks¹¹⁴
 Süh, nüüd ta vurab. Lõng poolil¹¹⁵
 Ja koonalt tühjendab ühtlase -
 Et kangas korda läheb, seda ma tea/n/
 (20) Kas armastus kordab¹¹⁶, tea üksige.
 Sest kui se tõsi, mis rahvas räägi/b/
 Ja vana sana on tõeks teind:

1878.

L. 34

- XIII. Kas jälle oma püha¹¹⁷ hõlma kõisa
 Mo ümber heidad, Eesti¹¹⁸ pind?
 Kas ema/?/ keele kallist (siidi)sõlma¹¹⁹
 Ta/as/¹²⁰ tunnen sõlmitavat mind?
 (5) Kas¹²¹ tõeste kallist kodokeeled
 Ta/as/ minu ümber lukutad?
 Kas kodohile lauljahäälled
 Mo väsinä¹²² kõrvu kukkuvad?

* Käsikiri kätustatud.

XIV.

Varia:

1867-1868

L. 44

Sa tõstad¹²³ jalga - lehe varjus *

1867-1869

L. 107

Eks ei ole lehekest

Igal ühel punde peal¹²⁴

1869-1878

L. 115

Kida ma välja põuest kisun,

Tulgu veri ka järele

Seals.

Kõnnilind, kõnnilind, mis sa murrad

Südame õnne meelega

B. Mustandvariante (XV-XVI).

1866

KM KO. F 59. N 3:6. L. 2

XV.

Keik minno lotust ollen ma pann'd **

Kül süggavass' hauasse

Jo lapsepõlves ma sisse kann'd

Murreta, rõmust meelt

(5) Siis lotusseta

Hauda¹²⁵ ollen üleseehitanud,

Kõrget hauda¹²⁶

Ello kevadel jo¹²⁷ sisse pannud¹²⁸

Rõmust lapsepõlve¹²⁹, lapsemeelt.

(10)

Siis norusspäivi mulla alla matsin,

Ja armastust, kui unnenäggo, ka -

Usk innimeste peale, tedda saatsin

Veel, enne kui ta valmis, järrel ma!

Hauda olled üleseehitanud,

(15) Kõrget hauda elloraddadel¹³⁰,

Varrakultgi rõmo¹³¹ sisse pannud

* Võib kuuluda ka V teksti lõpuu.

** Esitrükk "Eesti Postimehe jututuba" 1866, 28. IX, nr. 39, lk. 156. Pealkiri: "Haud".

- Lapsemeelt ma¹³² ello kevvadel¹³³.
 Noruss'päivi mulda siis sa matsid¹³⁴,
 Armastusse õilmed järrel' saatsid¹³⁵ -
 (20) Tük nad tükkilt mahhalangenud¹³⁶
 Ello tulest kangelt rapputud¹³⁷.
 Usko innimestel kasa tonud
 Ellutele sa - kui lillekest¹³⁸.
 Eene veel, kui õied vilja kannud, -
 (25) Unnenäggo leiad hana seest¹³⁹.
 Vaene südda, ei sa tohhi ka
 Lotust pikkemale¹⁴⁰ piddada;
 Seal, kus hauda leidsid teistele¹⁴¹
 Mattad¹⁴² nuttes¹⁴³ tedda vagguse¹⁴⁴;
 (30) Sovimissed rindus, ei te' lähhä
 Vanemaks, haud¹⁴⁵ süggav, vaggane¹⁴⁶
 Keik on sisse maetud, - vaikne õ,
 Süggav pime, vimaks õitsete
 Rohkeste¹⁴⁷ ja lapseks jälle lähd,
 (35) Vannaks lapseks, hing, - siis - rahho nähd¹⁴⁸;

1878

KM KO, F 59, M 6:1, L. 34

XVI. Siin on üksik päiksel sooja,
 Sojad siin on südamed
 Siin

C. Juttudes ilmunud Koidele luuletekste¹
 (koik pealkirjata)

1869

I. "Eesti Postimehe" õhtukõned". Jutustuses "Tammiste
 külla "vesketondid"; lk. 126. - Teosed II, 1957, lk. 185.

Lehekuul, laululind!

Mis hüäd sa!

Kuule mind, kuule mind!

Ma hõiskan ka!

¹ Juttudes tsiteeritud teiste autorite (J. Hurt, J. V. Jann-
 sen, F. R. Kreutzwald, muuhulgas "Kalevipojast", jt.) luule-
 tusi siin ei arvestata.

1880

II. "Besti Postimees", 10. XII, nr. 50, lk. 208-209 (Jututuba), Laastus "Talvine metsasõit". - Teosed II. 1957, lk. 373.

"Jälle mööda elu joona käivad külma kahunad!
Jälle tarretavad soona kuuma elu lahumad!
Ja sa tõttad ja sa ruttad koske ojaks tungima!
Ja sa leinad ja/sa/nutad - Talve vaibal uinud sa...!"

D. Dubia.

a. Teiste isikute üleskirjutisi (kõik pealkirjata).

1866

J. H. Wirkhausi mälestused. KM KO, Koopiad M 245:3, lk. 3.

- I. 1. Ööpik, kui sa võtad hääda, süda lõhkeda ta'ab pööda
Ööpik üüsi, linnuke, tuhat tervid sinule.
2. Jälle kuulen sinu hääle, sinu laulurika keele,
tule, lind, mind õpeta kuidas pean elama.
(5)3. Ööpik, kus on elu ilus? Krooni all. või tamme vilus
pöesastikus, ehk kus sa kallid võtad pesita.¹

1873

KM KO, F 157, M 6:14. A. Reinvald - A. Kallasele 11. I 1912.

- II. "Su linnukene läheb lendu
Ei tea kuhu tõttab ta,
Ehk vahetab ta praudi pärja
Nüüd kuldse eha pilvega?"²

1873-1876

- III. "Besti leib null' üksi magus maitseid
Besti piir mind üksi kindlast kaitses
Besti maa oh taga kaeban sind -
Siin ma võeras valdas võeras lindi!"³

¹ Tervikuma Koidula "Kogutud luuletused", 1925, lk. 79.
Pealkiri "Ööpik". Koidula poolt koorilauluks antud luuletusest J. H. Wirkhausi osa üles kirjutatud mälu järgi.

² Reinvaldile saadetud Koidula pulma-kutsekaardi tagaküljelt.

³ Reinvaldile saadetud Koidula foto tagaküljelt.

1880-1884

KM KO, F 157, M 6:3, L. 1. J. Bergmann A. Kaldale 13.XI 1911

- IV. Kui tapuõisi ehteks ikkad,
Siis ole ise kange känd!⁴

Daatumita

KM KO, F 173, M 54:7, L.1. Üles kirjutanud dr. E. Jannsen⁵.

- V. Kes sinule on kasku and,
Ja sind maailma toitjaks pand'?
Mis kasu saadab sul maailm
Ja nukker meel ja kade silm.

- (5) Tee tšööd ja palu Jumalat,
Kõik mure jäta temale!
Ta mure aitab üksine.

b. Juttudes ilmunud luuletekste (kõik pealkirjata).

1864

"Besti Postimehe juttotubba", nr. 45. Proosapalas "Ahv-
rika liivamerri ehk Sahara kõrb", lk. 179.

- VI. On pessed lindudel
Ja augud rebbastel;
On maead im'mestel
Ja laudad lojustel, -
(5) Siis hauad - Judidel.

/G.G.Byroni j./

1869

"Besti Postimehe" Öhtuköned". Jutustuses "Tammistu kül-
la "vesketonidid", lk. 111. - Teosed II, 1957, lk. 173.

- VII. "Kes seal lendul lustiteeda,

- Sala suise sammudella
Kivi kaudu kõndimaie,
Lepikussa luusimaie,
(5) Mõõda metsi, mägesida
Rõõmurada rändamaie?
Pelu noori, poisikene,
Sala sõna so/o/bitaja,
Ella õnne ilmutaja,

- (10) Kõrge kannusta kandaja:

⁴ J. Bergmannile meelde jäänud lõpuread temale Koidula poolt saadetud 3-salmilisest luuletusest.

⁵ Eugen Jannseni andmeil olevat Koidula avaldamate luuletus. Tegelikult J.V. Jannseni luuletuse "Murreta süda" ("Besti Lau-
lik", 1865, lk. 83-85) kahest salmist kontamineeritud ja tei-
sele isikule kohandatud variant.

See'ep see lendul lustiteeda,
Kivi kaudu - -"

1870

"Eesti Postimehe Kalender" 1871. a. peale. Tartu, 1870,
lk. 160. Jutustuses "Iimatra kose suus":

VIII. "Sõua kangel", sala surma,
"Võta valget, pea puna,
"Jäta mo veri elusse!"

Seals.

IX. Nõkaneitsid, vesivaimud,
Viha veri, mõru magu,
Küllap kaunimat leiaste!"

Seals. lk. 162

X. "Hüva kasvab kahelta poolta,
Ei ta ülendi ühelta poolta -"

1871

"Eesti Postimehe Kalender" 1872. a. peale. Tartu, 1871,
lk. 144. Jutustuses "Iimatra kose suus" (järg):

II. Ennäh, hõitsa! Kellad kuulda!
Mina kuulsin kosja hääle,
Kuulsin kuljuste kõlina,
Peio piitsa plaksumise!

Seals. lk. 154 *

XII. "Ehi, neido! Eks Sa jõua?
"Sõna,⁶ neido! Saaks minema!
"Ehi meie meeste kaasa,
"Jõua meie saea kaasa,
(5) "Valmista vanema kaasa!

"Jo kipub küü hobune,
"Või⁷ täkku vaevab pähda,
"Heinasõuja rapelakse,
"Kaerasõuja kargeleksa."

Seals. lk. 155 *

XIII. "Peiukene, poisikene!
"Annid aega kasvadela,
"Anna aega ehtidelal
"Ei ole äde hooletamussa;
(5) "Võera kähpad kohmitavad."

⁶ Sõua (?) ⁷ Või (?)

*Pulmalaulude ("Vana Kannel" II, 1886; "Eesti rahvalaulud" III:2, 1976) ja Salme neiu laulu (H.Neus, "Ehstnische Volkslieder" I, 1850; "Eesti rahvalaulud" II, 1932) lähedased (võimalik ka, et Koidula kuulud või kontamineeritud) variandid.

Seals. lk. 159

Lühijutus "Kosja-põll"

XIV.

"Põll ripub õues ukse peal,
Mis ema senna pann'd
Mull süda raske rinna all,
Ei ole himustand."

- (5) "Mo vaene Niklas müüda lüüb -
oh, et ma tohiksin!
Mis teha, vali ema nüüb,
Kui välja lühäksin."

"Seal rikkas Mihkel tulemas -

- (10) Mo ema kões on 'nuut,
Ehk süda mul küll lõhkeb sees,
- Nüüd olen Mihkli pruut!" -

1878

"Eesti Postimehe Kalender" 1879. a. peale, lk. 101. Jutus:
L. K. "Kannusjala pere":

XV.

Vahtimas ja varitsemas,
Seljasooni sirutamas?

1880

"Eesti Postimees", 21. V, nr. 21, lk. 1. M. Laastus "Ke-
vadine looduse ärkamine":

XVI.

Oh Isa Looja kõrges taevas,
Kes sa niisama vette laenes,
Kui laantes legendikus oled,
Las' mind ka nonda puhtaks saada,

- (5) Kui sinu loodus - ja seks jääda!

Kommentaare. I. 1 imelikult 2: Mull murult vasta vaatamas
II. 3 ees: Oh 4 järel: /Ma pidin korra kaebe / kuu paistis
Ülevelt / Ja korra nägi. III. 5 järel: / (a) Mind (b) Ja
veelgi enn/? / Mis ala nõudvad sind? IV. 6 väljal 7 järel:
Härel V. 8 päävvav /? / 9 järel: /End katvat? 10 ette kirjuta-
tud: Kõrg 11 Tähetelgil 12 teretamas 13: Kuid taevatelgilt
14 teretamas 15 hiilgavat 16: End läbi lautuse veeretama 17:
(a) Ja kuuldatasa (b) sull tasa kuulda 18 ees: /Üks tule /? /
19 veikse 20 uinutamas 21 järel: /Ni ellakeste ristis kässil

voddi sõrval / Lask "issameie" paluda / Nad "issameie" koge-
 lenud 7 22 Nüüd VI. 23: Kui voolab kõigil sügaval 24 ees: ta
 25: Ja siis VII. 26 Kui 27 Põues 28 okkad 29 järel: (a) Ju-
 malast ja (b) Maal ja taevas üksine 7 30: (a) Ainuüksi seisid
 õuel (b) valunutul seisid õues 30 järel: (a) Teistest (b)
 Üksi seistes nutsid (c) verehigi nutsid / (a) Teiste keskel
 (b) Puie keskel / Pisaraid, mis (a) metsa kohin (b) Keegi
 muu / Näinud, kõrge kuu / Näind, kui metsa püha kohin 7
 31: muu ei 32 järel: (a) kuuse vaiksed vaimud (b) puie lehe
 läige 33 järel: Tõsiduse kohin ka 7 34 neil 35 järel: Ja kui
 siis ei valu (a) parandanud (b) rahule nuttu / Vaikne rahu
 veel su valu / (a) Oh (b) Siis sa ära hüüa / Pöörnud rindus
 kaebamised 7 36 järel: ei rahu 37: (a) Siis ei (b) Vaga rahu
 VIII. 38 (a) surnohelin (b) surnoheal 38 järel: Mis matab
 õnne hauda 7 39 kõlavad 40: (a) Nad (b) Kui surn /?/ 41: Kui
 palav 42 järel: (a) Kül m (b) Tal leiti siiski 7 43 (a) Oh (b)
 Veel suretas tend 44 hüütakse! 45 ees: Kes kõige esmalt 7 46
 järel: (a) Ta veretilgail kirjutas (b) Tal silm / Neid välja
 oma südamest / Kõik temma / Ta südamest, kus ialge / Ei ennem
 õitsend / Tal lõhkend süda / Silm nutuga tal pimestas / Ja
 elu ilu kadunud 7 47 lõhkes 48 järel: (a) olid sügav kõrge
 (b) olid vaatand (c) sätendava hulgal 49: vaatnud nagu 50
 p/õhja/ 50^a Kas 51 Kui käis kül 52: õpind taeva läigil end
 53 ees: Kui ikka sa 54 järel: il /?/ 55 järel:

Ja kõik need ilmad, kõik see hiilgab

Eks tungind vaga värin rinnust läbi,

Kui taeva läigil harjutatud silm

Sull (a) ilu ikka (b) rikkemalt /ja/ sanud ilmutama ilu

Ja rohkemalt 7

56 hiilgab 57 järel: (a) Kas (b) Nad uhkelt taevapõue ehita-
 vad / Sull siiski tutvad, / Kuis jõuaks 7 58 järel: /?/ ha
 langes silmadest (a) /s/iis sa pidid (b) pidid siis kül üles-
 poole tõstma / Säravamaks silma sundima - / sügavamass' pidi
 ulatama, /Kaugemale sihti kandama /?/?/ a kas ta üle tõe piiri
 //U/latas, kunn' (a) päike valitseb (b) päikse piirini / Ikka
 (a) uue (b) uusi tähevalgust hiilgas / Uusi iluilmasi. / See-
 mendatud (a) oli päik (b) oli seal 7 59: pikemalt sul 60: täh-
 tis taevale 61 vaates 62 Seda 63 tal enam 64 iluilmast

65 järel: /Paistis mullaliku silmi sealt/ 66 Hiilgas 67 järel: /koige eest neid kinni surr/?/ kulmu/ 68 ees: Oma 69 Kuhu 70 ees: Seda 71 taevast X. 72 järel: hiilgas õues (a) /p?/ ilu (b) püike 73 järel: et 74 Meil 75: Ja kaugelt pea 76 järel: /Ma näen tõtab/ 77 järel: lillev /?/ 78 sügisine 79 talvele 80 järel: /Kui riisus'id ilul'/ (a) Riis' (b) Siis eesab (c) Kui tuisu/ 81 vette 82 järel: /Mu püike/ 83 ees: ohk/an/ 84 Teinud 85 kergelt 86 Seda 87: sinu sil/m ?/ 88 Ma tar xxx XI. 89: lendab lauldes 89 järel: /Kus taeva võlv/ 90 kaugele 91: tähtis taevast 92 järel: /Eks tea taevane/ 93 ees:

/Maailm maailm, kui ilus

(a) Kuida (b) Kui kaunis oled sa

Kül linnukesed ka

Sest teadvad /?/ pilve pilgu/

94 silmast XII. 95 järel 96 ta 97: rõõmsa õnnistud 98 järel: /Õnnistud healede kõlil lōi / Magusa/ 99: [(a) Ma (b) Ma/ 100: kõrvade (a) külge (b) lahkel lōi 101 mol 102 armsa/ks/ 102 järel: /Kui kalliks sõbraiks (a) meil (b) mõte meil/ 103 siin 104 järel:

/Õnast mälestust tagasi tuua

Kus meil kasvab veel suurem õn?/

105 ma endale o/n?/ 106 Sain 107: (a) Kurb (b) Vait istun ma 108 järel: paigal 109: Siis kurbalt 110 Seks 111: Kui muud 112: Kord mind (a) tõna ei (b) korra ei 113: (a) Kurva(b) Rõõmsaks, et homme 114 ees: kurvaks 115 koonalt 116 nihkub /?/ XIII. 117: minu õmber 118 ees: Sa heidad, püha 119: jälle hõbesõlma kodokeeale 120: Ma ... sõlmitavad 121 järel: need sinu 122 vässisid XIV. 123 põõsad 124 otsas 125 ees: üht 126 järel: lapse 127: Lapse põlves 128 ollen pannud 129: murreta mo 130: elloteedel ma 131: mo rõmust lap /?/ juba 132: Rõmust lapsepõlve 133 järel: /Püike tõusis kõrgemale - mä/ Norussõilmed matsin hauda ma/ 134: ma matsin 135 saatsin 136: mahhalangesid 137 rohitud 137 järel: /Ja kui unnenäggo, sa/ Lotus, hauda piddid / Pühha usk, et unnenäggo sa / Piddid hauda (a) sa (b) ka siis varra / langema/ 138: ta surri ka 139: /Silmavega vaikselt sa/ 140 kauem jõua 141: teistel haud rahhopaik on 142 Matta 143 matta 144 järel: /Silmad, vet: siis küllalt saite nänha, / Kui te lotust vaikselt matsite/ 145: ja haud on 146 järel: /Hauda, hauda keik / Keik teil /?/ u sees ja nüüd (a) ka (b) ni pime (c) pime, vaikne, süggav/ (a) Pime (b) Pime ö se õmber (a) vallitseb (b) õitseb nüüd. / Hing ja lapsemängi/ 147: (a) Rahhuga (b) ees: Rahhuga 148: saad

МАТЕРИАЛЫ К МЕТРИЧЕСКОМУ СПРАВОЧНИКУ

Л. КОЙДУЛЫ

Я. Пыльдмяз

Резюме

Статья состоит из введения, панхронического и диахронического описания метрического репертуара Л. Койдулы, 4 таблиц и приложений. Приложение № 1 содержит метрический индекс законченных, № 2 незаконченных произведений, № 3 стихотворений dubia. В приложении № 4, составленном А. Ундла-Пыльдмяз, публикуются произведения и отрывки стихотворений, не вошедшие в академическое издание произведений Л. Койдулы.

Метрический репертуар Л. Койдулы — типический для эстонской поэзии II половины XIX в., с преобладанием хорея. Поэтесса полностью овладела только двумя силлабо-тоническими метрами — ямбом и хореем; дактиль и амфибрахий, встречающиеся в основном в полиметрических композициях, часто оказываются амбивалентными и допускают логаздическую переинтерпретацию. Аналогичным образом амбивалентны ее логазды, допускающие в свою очередь амфибрахическую или дактилическую интерпретацию. Редкие примеры несиллабо-тоники относятся в основном к началу Тартуского периода. Общее развитие метрики Л. Койдулы направилось от весьма уравновешенной техники первого сборника ("Полевые цветы") через попытки введения более свободного стиха во втором ("Соловей с берегов Эмайыги") к стабилизации и единообразию в последующем творчестве (в особенности в стихах крошадского периода).

МЕТРИКО-ГРАММАТИЧЕСКАЯ МОДЕЛИРУЕМОСТЬ СТИХА

М.Г. Тарлинская

Как известно, стихи — это такая речевая структура, в построении которой участвуют два типа закономерностей, функционирующих во взаимодействии — общеязыковые и специфически-стиховые. Слова в стихе связываются по законам синтаксиса данного языка. Но на отбор и сочетаемость слов оказывает влияние и метр — общий закон чередования в стихе данного типа фонологически маркированных и немаркированных слогов. Ударные и безударные (или длинные и краткие) слоги заполняют сильные (иктывые) и слабые (неиктывые) позиции метрического ряда с определенной частотой. Складываясь в строки по правилам грамматики, слова должны одновременно реализовывать эту частоту. Последняя — результат взаимодействия общих законов данного метра и структурных особенностей данного языка, но зависит и от канонов эпохи и жанра. Специфика каждого языка во многом определяет национальную форму метра и другие особенности формы стиха на этом языке.

Взаимодействие языка и стиха происходит на разных уровнях, от самого низшего — фонетического — до самого высокого — семантического. Языковые и стиховые единицы существуют в тексте стиха одновременно и коррелируют; например, ударный (безударный) слог — сильная (слабая) метрическая позиция; синтагма или предложение — строка, строфа. Соотнесенность языковых и стиховых единиц в английском стихе на фонетическом уровне уже исследовалась (см. /7/). Разрабатывалась и проблема соотнесенности "макро-синтаксических" структур (синтагм, предложений) со строкой, строфой (см. напр. /2/). Однако, фактически никем еще не исследовалась связь ритмических вариантов строк с "микро-синтаксисом": синтаксисом словосочетаний, заполняющих эти строки, т.е. связь ритмики ударений с типами синтаксических сочетаний слов различных частей речи. Между тем, изучение типичных синтаксических структур, регулярно соотносящихся с определенными ритмическими типами строк, должно углубить и само понятие метра.

Метр — абстрактный ряд чередования сильных и слабых позиций; но степень абстракции при определении метра тем меньше, чем ближе мы подходим к конкретному стиховому материалу.

Так, понятия "метр английского ямба", "метр русского ямба" предполагают учет конкретных особенностей национальных форм этого метра; при этом такие элементы метра как сильная и слабая слоговая позиция наполняются неодинаковым содержанием в каждой из его национальных форм. Е.В.Томашевский /4/ включил в понятие метра каталог акцентно-словораздельных моделей строк, встречающихся в данной национальной форме метра и абстрагированных от конкретных текстов стиха. Дальнейшее углубление понятия "метр", конкретизация его содержания по мере приближения к стиховому материалу предполагает исследование соотносительности акцентно-словораздельных моделей строк с типичными для них грамматическими структурами. Е.В.Томашевский когда-то предположил, что каждая стопа имеет свой ритмический словарь. Если ритмическая структура слов различных частей речи неодинакова, можно ожидать, что каждая стопа имеет свой набор частей речи, а следовательно и свой микро-синтаксис.

Как известно, акцентные формы строк — это их акцентные варианты, содержащие пропуски иктовых ударений в количестве от 0 до $n - 1$ (где n — число стоп) и сверхсхемные ударения в количестве от 0 до n . Словораздельные варианты каждой акцентной формы строк — это модели словесного заполнения данной акцентной формы. Так, шестая форма русского четырехстопного ямба может иметь такие словораздельные варианты:

— — — — — —	(Благодарю; не ожидал);
— — — — — — —	(Не образумлюсь; виноват);
— — — — — — —	(Екатерининских дворцов);
— — — — — — — —	(Незабываемые дни).

Словораздел в первой строке — мужской, во второй — женский, в третьей — дактилический и в четвертой — гипердактилический.

Ритмика словоразделов английского стиха ранее не изучалась. Из-за того, что английские слова коротки, предполагалось, что ритмика их окончаний бедна и большой роли в структуре стиха не играет. Однако, как показало наше исследование, словораздельная ритмика английского стиха все-таки достаточно разнообразна. Забегая вперед, скажем, что словоразделы различных ритмических типов в английском стихе морфологически маркированы. Это значит, что определенные ритмические типы словоразделов создаются словами определенных частей речи. А так как части речи и члены предложения коррелируют, нащупывается связующее звено между формой стиха и синтаксисом стиха; это связующее звено — морфология.

Форма стиха, таким образом, непосредственно связана с синтаксисом словосочетаний. Она, по-видимому, и определяет этот синтаксис, и определяется им. С одной стороны, специфика ритмических форм слов различных частей речи, сочетающихся по законам синтаксиса данного языка, предопределяет частотность различных ритмических типов строк; с другой стороны, избранные, частотные ритмические типы строк предопределяют их словесное наполнение и синтаксический строй. Изучая синтаксис словосочетаний, формируемых требованиями метра и соотносимых с акцентно-словораздельными вариантами строк, мы выявим дополнительные ограничения, накладываемые в стихе на отбор слов и ритмические и грамматические правила их сочетания.

По-видимому, частотные ритмические формы строк связаны не только с вполне определенными синтаксическими структурами, но даже с определенной лексикой. На это обратила внимания Анна Ахматова /3/, которую интересовали причины "самоповторения" у Пушкина, например: Всеви́сией благо́стью Зе́веса - Всеви́сией воле́в Зе́веса; Что, хи́нник, где твоя́ краса? - На́мна, где твоя́ краса? О ты, кото́рый воскреси́л | Ахи́лла при́зрак вели́чайши́й - Там на́ш Ка́тенин воскреси́л | Корне́ля при́зрак вели́чайши́й. Видно, как в рамках одной и той же ритмико-грамматической модели варьируется конкретное словесное наполнение стиха. Многочисленные случаи лексических повторений у елизаветинцев вызвали, как известно, споры об атрибуции целых драм или их фрагментов. Но не менее интересны, хотя и труднее уловимы, случаи ритмико-грамматических повторений. Ср. напр. *To know the secrets of astrology - They put forth questions of astrology* (Марло, "Faust").

О существовании ритмико-грамматических матриц вскользь упоминали Р.Якобсон и Ст.Руды /6/, сравнившие ранний и поздний авторские варианты одного стихотворения Ейтса. Якобсон и Руды показали, как автор варьирует стих, не меняя при этом его ритмико-грамматической матрицы, т.е. ритмико-морфо-синтаксической модели, которая при разном словесном наполнении остается без существенных изменений. Примеры: *The brawling of a sparrow in the eaves - The quarrel of the sparrow in the eaves; The brilliant moon and all the milky sky - The full round moon and the star-laden sky; A girl arose that had red mournful lips - And then you came with those red mournful lips* и т.д.

А если ритмические и синтаксические формы строк коррелируют, значит, в стихе, предположительно, существуют некоторые ряды (модели), абстрагируемые на ритмико-грамматическом (ритмико-морфо-синтаксическом) уровне. Эти ритмико-грамматические модели и являются предметом нашего исследования.

Нас интересует синтаксис сочетаний только смешных слов, который и "оплетает" текст стиха в его взаимодействии со стиховой ритмикой. Синтаксические связи между несменными словами мы во внимание не принимали. Ритмико-синтаксические сочетания смешных слов, по-видимому, неодинаковы в стихах, написанных разными метрами; в стихах одного и того же метра, но разных эпох; даже в строках одного и того же произведения, различающихся своей акцентной структурой. Проблематичные типы ритмико-синтаксических сочетаний слов определяют характер варьирования метра, т.е. ритмику стиха такой-то эпохи или жанра.

Материалом нашего исследования послужил самый разработанный английский метр — пятистопный ямб. Были взяты три автора: Поп (XVIII в.), Байрон и Браунинг (первая четверть и середина XIX в.). Поп взят потому, что XVIII век — эпоха наиболее строгой канонизации английского силлабо-тонического стиха; стих Браунинга сильно деканонизован; Байрон занимает промежуточное положение. Были проанализированы по 1000 строк каждого автора. Для сравнения с пятистопным ямбом взят четырехстопный ямб Байрона, 1000 строк. Для сравнения со стихом составлено несколько моделей пятистопного ямба, построенных по прозе XVIII в. (роман Филдинга "Том Джонс, найденный").

Наша цель — узнать, как взаимодействуют в стихе его метрическая и грамматическая структуры; поэтому за основную единицу анализа мы приняли такую, в которой пересекаются грамматика и метрика: метрическое слово.¹ Это — слово или группа синтаксически связанных или не связанных смежных слов, которые объединены иктовым ударением. Безударные односложные служебные слова на иктах и неиктах, двусложные служебные слова, словесное ударение которых совпадает с иктом, но лишенные фразового ударения, значимые и теоретически ударные односложные слова, стоящие на неикте, а также значимые и служебные многосложные слова, ударный слог кото-

¹ Термин введен М.Л. Гаспаровым /1, с. 137 и сл./.

рых падает на неикт (случай т. наз. "сдвига" ударения или ритмической инверсии) втягиваются в одно метрическое слово с ближайшим сильноударным словом, в котором ударный слог совпадает с иктом. Примеры: On painted|Ceilings|you devoutly|stare|; Make the soul dance|upon a jig|to Heaven|; Only to show|how many|Tastes|he wanted|.

Количество метрических слов в строке — от n (число стоп) до 1; последнее — редчайшее исключение. Ведущим принципом при разбивке строк на метрические слова был семантико-грамматический. Это значит, что мы руководствовались прежде всего смысловыми и синтаксическими, а не фонетическими связями между словами, что делало анализ более объективным. Однако, когда возникала возможность отнести одно и то же безударное служебное слово либо, энклитически, к предыдущему значимому слову, либо, проклитически, к последующему значимому слову, мы, учитывая известную энклитическую тенденцию английской речи², относили эти безударные слова к предыдущему, а не последующему сильноударному слову (For don't you|know... а не For don't|you know...).

Анализ материала производился в такой последовательности.

1) Строки разбивались на метрические слова.

2) Строки группировались по количеству метрических слов на пяти-, четырех-, трех- и двусловные, например:

5: | That sheening|far|celestial|seems|to be|
4: | With little|children|round him|in a row|
3: | He that has sailed|upon the dark blue|sea|
2: | To the wind murmuring|in the damp corpse|

3) Строки классифицировались в зависимости от слогового объема и последовательности составляющих метрических слов. Примеры: тип 31321: |A mournful|glance|Sir Fopling|upwards|cast|; тип 31231: |And mighty|hearts|are held|in slender|chains|; тип 22222: |So spoke|the Dame|but no|applause|ensu'd|. Далее исследовалась ритмика каждого акцентно-слогового типа пятистопного ямба в сравнении с четырехстопным ямбом и прозаической моделью стиха.

² Тенденция к энклитичности проявляется в примыкании служебного слова к предыдущему, а не к последующему значимому слову, с которым это служебное слово грамматически связано. Отсюда редуцированные формы типа I'll, I'd; звуковые ассимиляции в коллоквиальных сращениях типа gonna (got to) do it. Ср. фонетическую разметку Аберкромби /5, с. 25/: The | curfew| tolls the|knell of|parting day.

4) Рассматривались типы ритмических окончаний метрических слов, составляющих строку, и распределение на строке метрических слов с разными ритмическими типами окончаний. Например, в строке типа 22222 (Might hide|her Faults,| if Belles|had Faults|to hide) все окончания метрических слов мужские и падают на все четные позиции строки, подчеркивая ее стопную структуру; в строке типа 31321 (No cheerful|Freeze|this sullen|Region|knows) первое, третье и четвертое метрические слова несут женские окончания, падающие на 3, 7 и 9 (нечетные) позиции, и затушевывают стопную структуру строки, а второе и последнее метрические слова имеют мужские окончания, падающие на 4 и 10 (четные) позиции, и подчеркивают стопную структуру строки.

5) Производился морфологический анализ словоразделов метрических слов: выявлялись части речи, формирующие словоразделы, и разбиралась их морфологическая структура. Так, в строке 5131 (Late, in the louting|sky,|red, fiery|Streaks| женские словоразделы формируются причастием и прилагательным (обе формы - суффиксальные), мужские - двумя существительными.

6) Классифицировались синтаксические типы словосочетаний, заполняющих различные акцентно-слоговые и словораздельные типы строк. Выявлялись морфо-синтаксические модели целой строки или полустипия. Так, в слоговом типе 31231 (And mighty Hearts|are held|in slender|Chains) почти все строки описываются моделью определение + определяемое + глагол (обычно сказуемое) + определение + определяемое. Первое определяемое существительное обычно подлежащее, второе - предложное дополнение или обстоятельство.

7) Анализировалась сила синтаксических связей между смежными метрическими словами и внутри составных (состоящих из двух-трех значимых графических слов) метрических слов. Все степени связи между смежными значимыми словами, в зависимости от типа связи, были условно сведены к четырем: слабая, например на стыке двух независимых предложений (Lord, I'm not angry!| Bid your hangedogs go), средняя, например на стыке главного и придаточного предложения (Know then, | unnumber'd Spirits round thee fly), сильная, например между глаголом и обстоятельством или двумя смежными членами одного и того же предложения, непосредственно не связанными синтаксически (... and hover|round the Ring; Soft yielding Minds|to Water glide

away), связанная, например между определенным и определяемым, глаголом и прямым дополнением (*And decks | the Goddess with the glitt'ring | Spoil*). Сильнейшая связь, между одушевленными и значимыми словами, в расчет не принималась. Выявлялись тенденции распределения синтаксических связей по строке.

Перечислены кратко результаты исследования по пунктам 1-4 и остановились подробнее на пунктах 5-7.

Самые частые в стихе - строки с пропуском одного схемного ударения. На втором месте у Попа и Байрона - полноударные стихи, у Браунинга - с пропусками двух схемных ударений. Для полноударных строк более, чем для неполноударных, характерны: лингвистический словарь графических слов; относительно большое количество мужских окончаний метрических слов, подчеркивающих стопную ритмику словоразделов; ритмико-морфологическая маркированность концов полустопных в строке; они часто заканчиваются односложными существительными на 4 и 10 позициях (*Such Ovid's nose, and "Sir, you have an eye; Her guardian Sylph prolong'd her balm's rest*).

Чем больше пропусков иктовых ударений в строке, тем больше разнообразие ритмических типов графических слов; тем чаще немужские словоразделы, затухающие стопную структуру стиха; тем слабее (и ритмически, и морфологически, и синтаксически) проступает полустопное деление строки; тем сильнее празнизированный стих и слабее оппозиция "стих - проза". Примеры: *Still does he mark it with triumphant boast; To see thee for a moment as thou art.*

Ритмика словоразделов характеризуется регрессивной диссимилиацией: предпоследнее метрическое слово чаще других имеет женское окончание, потому что окончание последнего метрического слова - константно-мужское. В стихе с отчетливо выраженным полустопным делением второе метрическое слово обычно несет мужское окончание, поэтому первое метрическое слово как правило формирует женское окончание. Пример диссимилиации окончаний метрических слов: *Which never | more | its Honours | shall renew.*

Оказалось, что связь ритмики словоразделов с их конкретным языковым наполнением действительно идет через морфологическую принадлежность графических слов, формирующих словоразделы, к различным частям речи. Наречия и осо-

женно глаголы дают, в основном, мужские окончания (*support, become, undo*); для прилагательных и наречий особенно характерны женские окончания (*balmy, triumphant, slender, mighty, purling, determined*); а существительные ритмически амбивалентны: они дают и мужские, и женские окончания (*Ovid, Belinda, sulph, lampoon*).

Выше мы говорили о тенденции к ритмической альтернации окончаний метрических слов. Оказывается, альтернация наблюдается и на уровне морфологии. Так, нечетные метрические слова часто формируют словораздел прилагательными, четные — существительными.

Существительные и глаголы как правило формируют средние по силе синтаксические связи, подчеркивающие "стопослойную" ритмику окончаний слов этих частей речи (*Now move | to war... Descend, and sit...*), прилагательные и причастия — сильные связи, подчеркивающие "стопосвязующую" ритмику окончаний этих слов (*...the furious| foe; ...the pictur'ed| Shape*). Сильные связи концентрируются в середине полуступиц, особенно — ближе к концу второго полуступия, слабые — на стыке полуступий, особенно — на стыке строк. И здесь проявляется закон регрессивной диссимиляции: сильные связи особенно часты ближе к концу строки, перед самой слабой связью на стыке строк (*...become| a Saint; ...its inmost| Rows; ...must die| a Maid; ...a bursting| World*).

Как же ритмические признаки слов разных морфологических категорий связаны с синтаксисом словосочетаний? И если существуют связанные с ритмикой и осуществляемые через морфологию синтаксические модели строк определенной акцентно-слоговой структуры, то что играет главную роль в их формировании?

Женские окончания морфологически более избирательны, чем мужские. Строки, содержащие несколько метрических слов с женскими окончаниями, содержат вполне определенные, обычно атрибутивные, синтаксические структуры и "моделируются" (охватываются единой структурой) почти полностью. Так, в полноударных стихах Попа слогового типа 31312 ведущая модель определение + определяемое + определение + определяемое + глагол охватывает до 70 % материала. В слоговом типе 31231 более 80 % материала охвачено структурой определение + определяемое (обычно подлежащее) + глагол (обычно сказуе-

ное) + определение + определяемое (обычно дополнение или об-
стоятельство). В неполноударных, четырехсловных стихах Попа-
типа 3241 до 80 % всего материала охвачено ведущей симметрич-
ной структурой определение + определяемое/ + определение +
определяемое и 10 % материала - структурой подлежащее + ска-
зуемое/ + подлежащее + сказуемое. В четырехударных строках
2332 моделируется до 70 % материала; ведущая структура - гла-
гол + прямое дополнение/ + глагол + прямое дополнение (или
то же, но в инверсии). Примеры:

31312

Not louder shrieks to pitying Heav'n are cast
But anxious Cares the pensive Nymph oppress'd
Unnumber'd Throngs on every side are seen
A waving glow the bloomy beds display
In various Talks th'instructive hours they past и т.д.

31231

And mighty hearts are held in slender chains
A sudden star, it shot thro' liquid Air
While China's Earth receives the smoking Tyde
A brighter Wash; to curl their waving Hairs и т.д.

3241

- (a) The silver Token and the circled green
Of various Habits and of various Dye
The giddy motion of the whirling Mill
With shining Ringlets the smooth Iv'ry Neck
With hoary Whiskers and a forky Beard и т.д.
(o) When Music softens and when Dancing fires
His Quincunx darkens, his Espaliers meet и т.д.

2332

To rear the Column, or the Arch to bend
They stop the Chariot, and they board the Barge
Assist their Blushes, and inspire their Airs
To swell the Terras, or to sink the Grot
These swell their Prospects, and exalt their Pride и т.д.

Выделившиеся ритмически идентичные структуры не всегда полностью тождественны синтаксически, а синтаксически тождественные конструкции заполняются, разумеется, не всегда тождественными морфологическими формами. Однако, для формы стиха эти структуры эквивалентны и взаимозаменяемы. В таких ритмико-грамматических структурах, не совсем тождественных

синтаксически и морфологически, синтаксис и морфология как бы взаимно компенсируют друг друга. Эти структуры были нами названы ритмико-морфосинтаксическими.

Чем меньше в строке метрических слов с женскими окончаниями, тем больше разнообразие грамматических моделей и меньше число целиком моделируемых строк. В строках, содержащих один мужские окончания, полностью моделируемые строки исчезают, моделируются только полустипии, укладывающиеся не в одну, а в несколько структур. Так, в первом полустипии полносударных "стопобойных" стихов Попа (тип 22222) ведущая структура (а) глагол + существительное (обычно прямое дополнение) охватывает немногим больше 30 % материала. Вторая по частоте структура (б) существительное (местоимение) + глагол охватывает меньше 30 % случаев (это либо подлежащее + сказуемое, либо дополнение + глагол в инверсии, либо элементы сложного дополнения). Остальные структуры еще менее частотны, а 14 % строк обобщения не поддались. Примеры моделируемых первых полустипий:

а) So spoke the Dame ...	б) If she inspire ...
Might hide her Faults ...	That Time would spare...
These set the Head ...	Nay, Poll sate mute ...
Shut shut the Door ...	His Post neglects ...
Persue the Stars ... и т.д.	To that she bends и т.д.

Моделируемость зависит и от симметричного - асимметричного ритмико-синтаксического строя всей строки. Ритмически симметричная строка, содержащая пропуск иктового ударения на III стопе, обычно построена симметрично и на синтаксическом уровне, ритмически асимметричная строка, содержащая пропуски иктовых ударений на II и/или IV стопах обычно и синтаксически асимметрична (ср. The silver Token and the circled green и I am poor brother Lippo, by your leave!). Модели строк первого типа более единообразны, второго типа отличаются большей пестротой.

В четырехстопном ямбе моделируемость гораздо больше, чем в пятистопном. Даже строки типа 2222, не содержащие ни одного женского окончания, моделируются целиком в 60 % случаев. Примеры:

Thrice clapp'd his hands, and call'd his steed,
 And hurl the dart, and curb the steed,
 To list our words, or stint our time,
 I kept no count - I took no note, и т.д.

Как в пятистопном ямбе, строки четырехстопного ямба, со-
 держащие метрические слова с женскими окончаниями, обычно со-
 держат атрибутивные структуры. Женские окончания метрических
 слов составляют в стихе стержень, вокруг которого группиру-
 ются остальные члены структуры. Вследствие ритмических особен-
 ностей прилагательных и причастий, определение в стихе выпол-
 няет особую ритмико-синтаксическую функцию.

Таким образом, моделируемость падает от строк с несколь-
 кими женскими окончаниями метрических слов к строкам с одними
 мужскими окончаниями, от классического, канонизованного, сим-
 метричного стиха - к неклассическому, деканонизованному, асим-
 метричному, и от малостопного - к многостопному.

Для сравнения со стихом были составлены несколько моде-
 лей пятистопного ямба, построенных по прозе XVIII в. (роман Фил-
 динга "Том Джонс, найденный"). Известно, что речевая модель
 стиха - это "текст", составленный из "строк" - сегментов про-
 зы, отвечающих норме стиха данного метра, но возникших в про-
 зе случайно. "Текст" модели анализируется по тем же парамет-
 рам, что и реальный стих. Результаты анализа должны показать,
 какие признаки структуры стиха свойственны только этой рече-
 вой форме, а какие присущи любому речевому произведению на
 данном языке.

Условия составления модели были жесткими. "Строки" моде-
 ли должны были быть максимально синтагматическими, т.е. начи-
 наться и кончаться так, как обычно начинаются и заканчиваются
 строки стиха. Разрывы тесной синтаксической связи не допуска-
 лись. Так, сегменты and this, I am afraid, in either case (is
equally uncurable), the pleasant meditation he enjoyed (when
alone) удовлетворяли нашему условию, а "строки" so rare and
extraordinary, that (I fear it will shock the utmost creduli-
ty) и даже his scholars were divided into two (classes)
 условию не удовлетворяли.

"Строки" модели должны были иметь, как и в стихе XVIII в.,
 только мужские окончания. Это очень ограничило количество при-
 годных "строк": женские окончания английских синтагм, оказы-
 вается, типичнее, чем мужские (следовательно, безусловное пре-
 обладание в английском стихе мужских окончаний строк над жен-

скими — не вследствие влияния языка на форму стиха, а, наоборот, результат влияния ограничений, накладываемых формой стиха, на отбор языкового материала). Были составлены такие модели.

1) Общая речевая модель пятистопного ямба, допускавшая "строки" с 5-1 "иктовыми" ударениями. Из 150 страниц прозаического текста выбирались все возможные "строки", удовлетворявшие условиям пятистопного ямба. Подсчитывалось соотношение разных акцентных типов "строк". Полученные данные сравнивались с данными по реальному стиху.

Примеры разных акцентных типов "строк" модели:

5 икт.уд. | the dear, | sweet, pretty | creature, | well, | I vow, |
4 икт.уд. | which filled | the center | of a pretty | plain, |
3 икт.уд. | a coldness | to his brother | which increased, |
2 икт.уд. | it is with jealousy | as with the gout, |
1 икт.уд. | ... for she must be one of the neighbourhood |

2) Две модели пятистопного ямба, состоящие из "строк" (а) с четырьмя иктовыми ударениями и (б) с тремя иктовыми ударениями. Модель полноударных строк не была составлена из-за того, что такие сегменты в прозе редки.

3) Языковая вероятность модели. Подсчитывалась частота возникновения графических слов четырех ведущих значимых частей речи в прозе. Встречаемость слов такой-то формы такой-то части речи в прозе XVIII в. условно считалась теоретической, языковой вероятностью. Сравнение языковой вероятности с частотой возникновения такой-то формы на таком-то месте стиха дает возможность оценить, какие формы слов, по сравнению с их теоретической вероятностью, стихом предпочитаются, а какие избегаются.

В прозе особенно часто встречаются трехударные "строки", вторые по частоте — четырехударные, затем двухударные, а редчайшие исключения — строки с одним "иктовым" ударением. В реальном стихе Попа — Браунинга, как мы помним, самые частотные — четырехударные строки, на втором месте у Попа и Байрона полноударные, а у Браунинга — трехударные стихи. Браунинг ближе всех к тенденции прозаической модели, стих Попа — дальше всех.

Анализ ритмического словаря стиха и прозы показал, что морфологическая маркированность ритмических типов слов — общеязыковое явление, но в стихе ритмическая оппозиция между

прилагательными и прочими частями речи выражена сильнее, чем в прозе. Стих активно отбирает себе "ямбические" формы глаголов (исключение — причастия) и существительных, и "хорейческие" формы прилагательных. Особенно от прозаического словаря отличается словарь полноударных строк. Жесткость ограничений при отборе языкового материала здесь особенно сильна. Поэтому ритмический словарь классического стиха, содержащего много полноударных строк, наиболее сильно отличается от прозаического, словарь деканонизованного стиха, содержащего много неполноударных строк, ближе к прозаическому.

В прозаических моделях четырехударных и трехударных строк метрические слова несут больше женских окончаний, чем в стихе, но морфологически они менее единообразны, чем в стихе.

Как и в реальном стихе, ритмико-синтаксические клише легче отыскиваются в строках модели, содержащих несколько женских окончаний, но синтаксическая пестрота здесь еще сильнее, чем у Браунинга. Ритмико-морфо-синтаксические модели стиха основаны на общеязыковых свойствах составляющих единиц, но они особенно присущи стиху как специфической речевой структуре.

Сложность первого метрического слова классического стиха не связана с особенностями прозаической синтагмы: в моделях самые сложные и длинные метрические слова — в середине строки. Сложность первого метрического слова — также специфика стиха.

В результате ритмико-грамматического исследования английского ямбического стиха можно сделать такие основные выводы.

Главными звеньями, связывающими ритмику и синтаксис, оказываются а) симметричное — асимметричное строение строки, влияющее на распределение по сильным метрическим позициям служебных и других безударных односложных слов и б) типы окончаний значимых сильноударных слов различных морфологических категорий. С одной стороны, фонетический факт разницы между мужскими, женскими, дактилическими окончаниями графических слов (и, соответственно, место ударения в них) формирует акцентно-словораздельную ритмику стиха, а с другой стороны, тот факт, что разные ритмические типы окончаний свойственны словам различных морфологических категорий, коррелирующих с чле-

нами предложения, формирует синтаксис стиха и влияет на распределение по строке более сильных и более слабых синтаксических сцеплений.

В различных акцентно-словораздельных типах строк выделяются ведущие (частотные) и второстепенные (менее частотные) грамматические модели. Чем больше количество известных окончаний метрических слов, составляющих строку, и чем короче строка, тем больше строк охватывается главной моделью. Выделенные грамматические модели не чисто синтаксические и не чисто морфологические, а морфо-синтаксические, но именно они релевантны для формы стиха. Представляя собой ритмико-грамматические матрицы, заполняющиеся в тексте стиха различными лексическими единицами, эти модели аналогичны метру, но выделяются (абстрагируются) не на фонетическом, а на грамматическом уровне.³

ЛИТЕРАТУРА

1. Гаспаров М.Л. Современный русский стих. М. 1974.
2. Ирмунский В.М. Композиция лирических стихотворений. - В его книге: Теория стиха. Л. 1975.
3. Лукницкий П. Ранние пушкинские этюды Анны Ахматовой. - Вопросы литературы, I, 1978.
4. Томашевский Б.В. О стихе. Статьи. Л. 1929.
5. Abercrombie D. Studies in Phonetics and Linguistics. London, 1965.
6. Jakobson R., Rudy H. Yeats' "Sorrow of Love" through the years. Lisse, 1977.
7. Tarlinkaja M. English Verse. Theory and History. Mouton. The Hague - Paris, 1976.

³ Автор благодарен В.Г.Болотюк, предоставившей результаты подсчетов по стиху Байрона и Браунинга.

БИБЛИОГРАФИЯ СОВЕТСКОЙ СТИХОРУСИСТИКИ ЗА 1976 ГОД

(с дополнениями за 1975 год)

П. А. Руднев

Памяти Глеба Артемьевича Шпеера

В в е д е н и е

При составлении данного указателя автор руководствовался в основном теми же принципами отбора и представления материала, которые легли в основу публикации: Баевский В. С., Руднев П.А. Библиография советской стихорусистики за 1975 год (вып. 2 настоящей серии, Тарту, 1977). Только дискуссионные статьи в соответствии с их тематикой теперь помещены в I разделе. В конце каждого раздела даются "Дополнения за 1975 год". Основной корпус библиографии составлен по данным, бывшим в нашем распоряжении на 1 ноября 1977 г. Корректирующие дополнения за 1975-1976 гг. фиксируют публикации, разысканные после сдачи в печать указателя, без специальной классификации по разделам.

Автор благодарит В.С.Баевского за ценные советы и дополнения.

П р и н я т ы е с о к р а щ е н и я

АК — автореферат диссертации на соискание ученой степени кандидата филологических наук.

АН — "Известия АН СССР, серия литературы и языка". М.

БСЭ, 23 — Большая советская энциклопедия. Том 23. Сафлор — Саон. М., "Советская энциклопедия", 1976, 1902 стлб.

БСЭ, 24 (I) — Большая советская энциклопедия. Том 24 (I). Собаки — Струна. М., "Советская энциклопедия", 1976, 1809 стлб.

БСЭ, 25 — Большая советская энциклопедия. Том 25. Струнино — Тихорецк. М., "Советская энциклопедия", 1976, 1788 стлб.

ВЛ — "Вопросы литературы". М.

ВЛВ — Вопросы литературы. (К 160-летию со дня рождения М. Ю. Лермонтова). Вып. 10. Владимир, 1975 (Владимирский гос. пед. ин-т), 97 с.

XVIII век — Проблемы изучения русской литературы XVIII века. Вып. 2. Л., 1976, (Ленинградский гос. пед. ин-т им. А.И.Герцена), 196 с.

ВР, I — Вопросы русской литературы. Вып. I. (27). Республиканский межведомственный сборник. Львов, 1976. (Львовский

гос. ун-т), 151 с.

ВР, 2 - то же самое, вып. 2 (28), 146 с.

ВС, 4 - Вопросы сюжетосложения. 4. Сюжет и композиция. Рига, изд. "Звайгзне", 1976. (Даугавпилский гос. пед. ин-т), 168 с.

ВЯ - "Вопросы языкознания". М.

ГПИ - государственный педагогический институт.

ГУ - государственный университет.

ИВ - Известия Воронежского педагогического института. Том 180. Проблема целостности литературного произведения. Воронеж, 1976, 159 с.

КН - Культурное наследие Древней Руси. Истоки. Становление. Традиции. М., "Наука", 1976, 460 с.

ЛНС - Литературные направления и стили. Сборник статей, посвященный 75-летию профессора Г.Н. Пospelова. М., 1976. (Московский гос. ун-т), 390 с.

ПС - Проблемы стиховедения. Ереван, 1976, (Ерв. ГУ), 241 с.

ПСИ - Проблемы стилистики и перевода. Смоленск, 1976, (Смоленский ГПИ), 93 с.

РЛ - "Русская литература". Л.

ТС - Тезисы докладов I Студентской конференции по гуманитарным и естественным наукам Прибалтийских республик и Белорусской ССР. Тарту, 1976. (Тарт. ГУ), 127 с.

ТЯ - Сборник научных трудов Ярославского педагогического ин-та. Вып. 43 (3). Ярославль, 1976, 114 с.

ФН - "Научные доклады высшей школы. Филологические науки". М.

СМР - Ученые записки Тартуского ГУ. Вып. 396. *Studia metrica et poetica*. I. Тарту, 1976, 147 с.

И. Работы общего характера

1. Баевский В.С. Фоника стихотворного перевода: анаграммы. - ПСП, с. 41-50.

2. Введение в литературоведение. Под. ред. Г.Н. Пospelова. М., "Высшая школа", 1976, 422 с.

Из содерж.: Ритмичность художественной речи, с. 293-325.

3. Видишев Б.В. Об изучении стихосложения в школе. - "Литература в школе", 1976, № 2, с. 57-65.

4. Гайничеру О.И. О некоторых просчетах в русских переводах М. Бенюка. - ВР, I, с. 109-116.

5. Галунов В. И., Тарасов В.И. Анализ семантической структуры поэтических ритмов. - В кн.: Проблемы мотивированности

языкового знака. Калининград, 1976, с. 89-91.

6. Гаспаров М.Д. Стихovedение. - БСЭ, 24 (I), стлб. 1550-1552.

7. Гаспаров М.Д. Стихосложение. - БСЭ, 24 (I), стлб. 1552-1555.

8. Гаспаров М.Д. Еще раз о соотношении стиха и литературного направления. - ПС, с. 87-93.

Обсуждение работы № 16.

9. Гаспаров М.Д. Метр и смысл. К семантике русского трехстопного хорая. - АН, 1976, № 4, с. 357-366.

Отклик на обзор: Баевский В.С., Руднев П.А. Стихорусистика -73 (АН, 1975, № 5) и статью № 23.

10. Гончаров Б.П. К проблеме литературоведческой поэтики. (Споры о содержательной природе стиха). - ЛНС, с. 140-156.

11. Западов В.А. Проблемы изучения и преподавания русской литературы XVIII века. Статья I. Русский классицизм. - XVIII век, с. 93-120.

§ II - стиховедческие проблемы изучения русского классицизма, с. 116-119.

12. Иванов В.В. Очерки по истории семиотики в СССР. М., "Наука", 1976, 302 с.

Из содерж.: Гл. IV, § 1. "Теория анаграмм в индоевропейском стихе", с. 251-258; § 2. "Реконструкция индоевропейской поэзии и теория анаграмм", с. 258-267.

13. Каргополов Н.А. Из опыта проведения практических занятий по русской литературе XVIII века. - XVIII век, с. 121-131.

О практическом занятии по реформе Тредиаковского-Ломоносова, с. 122-123.

14. Красноперова М.А. Об отношении между степенями контрастности ритмических структур. - "Лингв. проблемы функцион. моделирования речевой деятельности", 1976, вып. 3, с. 145-158.

Построение модели процессов восприятия ритмической структуры стихотворного текста.

15. Лихачев Д.С. О некоторых неотложных задачах специальных филологических дисциплин. - "Вестн. АН СССР", 1976, № 4, с. 64-72.

О значении стиховедения как специальной филологической дисциплины, о необходимости издания материалов по теории и истории русского стиха.

16. Папаян Р.А. Структура стиха и литературное направление

ние. (К постановке проблемы). - ПС, с. 68-86.

Полемику см. № 8.

17. Пыльдяне Я. Об эстонском силлабо-тоническом стихосложении в лирике 1930-1940-ых годов. - SMР, с. 86-121. На эст. яз. Резюме на рус. яз.

Статистическое исследование, имеющее общетеоретический интерес.

18. Руднев П.А. О принципах описания и семантического анализа стихотворного текста на метрическом уровне. - В кн.: Вопросы историзма и художественного мастерства. Л., 1976, вып. I, с. 170-190 (Карельский ГПИ).

§ I. О методологических вопросах описания и анализа структуры стихотворного текста.

19. Сафронова Е.Г. Интонация стиха и прозы. (О влиянии ритмической организации на просодические характеристики речи). АК. Л., 1976, 25 с. (ЛПИ им. А.И. Герцена).

Экспериментально-фонетическое исследование.

20. Сидоренко Г.К. К вопросу о соотношении ритма и смысла в стихотворном тексте. - В кн.: The Structure and Semantics of the Literary Text. Вудапест, 1976, с. 103-111,

21. Тарлинская М.Г. Проблематика английского стихосложения в новом пересмотре. - ПС, с. 34-113.

Работа имеет методологическое и общетеоретическое значение.

22. Тимофеев Л.И. Основы теории литературы. Изд. 5-е, испр. и доп. М., "Просвещение", 1976, 448 с.

Из содерж.: Часть II, гл. V. "Особенности стихотворного языка", с. 262-304; гл. VI. "Системы стихосложения", с. 305-342.

23. Тимофеев Л.И. Об изучении стиха. (Пolemические заметки). - АН, 1976, № 2, с. 173-179.

Отклик на обзор: Баевский В.С., Руднев П.А. Стихорусистика - 73. - АН, 1975, № 5.

24. Федотов О.И. Теория и практика школьного стиховедения. (К вопросу о специфике стихотворной речи). - В кн.: Вопросы теории и преподавания литературы в школе. В помощь учителю-словеснику. Владимир, 1976, с. 36-59. (Владимирский ГПИ).

25. Холшевников В.Е. Силлабо-тоническое стихосложение. - БСЭ, 23, стлб. 1083-1085.

26. Шаламов В.Т. Звуковой повтор. - поиск смысла. (Заме-

тки о стиховой гармонии). - "Семиотика и информатика", 1976, вып. 7, с. 128-144.

Приложение: 1) Шрейдер Ю.А. Соображения о стиховой гармонии, с. 145-147; 2) Гиндин С.И. Послесловие к статье В.Т. Шаламова, с. 147-151.

27. Chołszewnikow W. Zarys wersyfikacji rosyjskiej. Wrocław e.a. 1976, 99 с.

28. Stelleckij V. Zur Frage des altrussischen Versbaus im Schrifttum des 12. und 13. Jahrhunderts. - "Zeitschrift für Slawistik", 1976, Bd. 21, H. 3, S. 282-296.

К вопросу о строении стиха в древнерусской письменности XII-XIII вв.

Дополнения за 1975 г.

29. Скорова А.М. Практикум по курсу "Введение в литературоведение". Для студентов-заочников I курса факультетов русского языка и литературы педагогических институтов. М., "Просвещение", 1975, 32 с.

Из содерж.: Тема IV. "Особенности стихотворных произведений", с. 23-32.

II. О т д е л ь н ы е а с п е к т ы с т и х о т в о р - н о й р е ч и. Р и т м п р о з ы

30. Баевский В.С. Строфика современной лирики в отношении к строфике народной поэзии. - ПС, с. 51-67.

31. Баевский В.С., Сапогов В.А. Свободный стих. - БСЭ, 23, столб. 252-253.

32. Бельская Л.Л. К вопросу о двух концепциях свободного стиха в советском стиховедении. - В кн.: Русская литература. Тематический сборник. Вып. 6. Алма-Ата, 1976, с. 90-98.

О концепциях В.С.Баевского и А.Л.Жовтиса.

33. Вишневский К.Д. Закон ритмического соответствия в разностопных строфах. - ПС, с. 41-50.

34. Гаспаров М.Л. Тактовик. - БСЭ, 25, столб. 666-667.

35. Гаспаров М.Л. Строфика нестрофического ямба в русской поэзии XIX в. - ПС, с. 9-40.

36. Гиршман М.М. Проблема ритмической организации прозаического художественного целого в произведениях Л.Толстого и Ф. Достоевского. - ПС, с. 148-166.

37. Голуб И.Б. Стилистика современного русского языка. Лексика. Фоника. Учеб. пособие для студентов вузов, обучающихся по спец. "Журналистика". М., "Высш. школа", 1976, 208 с.

Из содерж.: Фоника. Звукопись в художественной речи, с.

178-195.

38. Ковтунова И.И. Современный русский язык. Порядок слов и актуальное членение предложения. М., "Просвещение", 1976, 235 с.

Из содерж.: гл. 8. "Порядок слов в стихотворной речи", с. 195-235.

39. Ковтунова И.И. Порядок слов в стихе и прозе. - В кн.: Синтаксис и стилистика. М., "Наука", 1976, с. 43-63.

40. Лихачев Д.С., Панченко А.М. "Смеховой мир" Древней Руси. Л., "Наука", 1976, 204 с.

Рифма в балагурстве, с. 27; рифма в ритмизованных текстах Д. Заточника, с. 31; рифма - "смысловое эхо", с. 53, 56; "рифма смысла", с. 54-55; раешная рифма у Аввакума, с. 87; рифма в речи юродивых, с. 183; о стихопрозаических конструкциях, с. 54; о раешном стихе, с. 64, 66.

41. Лотман М.Ю. Гексаметр. (Общая теория и некоторые аспекты функционирования в новых европейских литературах). Предварительное сообщение. I. - SMP, с. 31-54.

42. Минералов Ю.И. Фонологическое тождество в русском языке и типология русской рифмы. - SMP, с. 55-77.

43. Молдован А.М. Мелодика стиха. (Вопросы терминологии), - ВР, I, с. 117-124.

Под мелодикой стиха понимается "совокупность интонаций" стиха.

44. Письма А. Твардовского. - ВЛ, 1976, № 10, с. 316. Мнение Твардовского о слове русских рифм.

45. Сазонова Л.И. Ритмико-синтаксические элементы в "Изборнике 1076 года". - КН, с. 38-42.

46. Сидоренко Г.К. Свободный стих в его отношении к системам стихосложения. - ПС, с. 114-124.

47. Федотов О.И. Рифма и звуковой повтор. - В кн.: Метод и стиль писателя. Владимир, 1976, с. 102-136 (Владимирский ГПИ).

48. Чурсина Л.К. К эволюции звукового строя русской лирики. (Содержательность фонетики). АК. Л., 1976, 18 с. (ЛГПИ им. А.И. Герцена).

Дополнения за 1975 год

49. Гришман М.М. Ритм і родова природа літературного твору. - В кн.: Теорія родів і жанрів художньої літератури. Одеса, 1975, с. 24-28.

III. Стих отдельных поэтов

50. Баевский В.С. Ритмическая композиция стихотворения. — В кн.: Жанр и композиция лит. произведения. Калининград, 1976, вып. 3, с. 103-108.

Анализ текста стихотворения Д.Самойлова "Дай выстрадать стихотворенье..."

51. Бродавко Р.И. В.А. Жуковский — переводчик О.Голдсмита. ("Опустевшая деревня"). — ВР, I, с. 102-109.

Замечания о фонике, метрике, рифмовке, строфике на протяжении статьи.

52. Васюточкин Г.С. Ритмика "Александрийских песен". — "Литв. проблемы функцион. моделирования речевой деятельности", 1976, вып. 3, с. 158-167.

Статистическое исследование.

53. Гаспаров М.Л. Некрасов в истории русской рифмы. — ТЯ, с. 77-89.

54. Гаспаров М.Л. Брюсов — стиховед и Брюсов — стихотворец. (1910-1920-е годы). — В кн.: Брюсовские чтения. 1973. Ереван, 1976, с. 11-43.

55. Гиршман М.М., Орлова О.А. Четырехстопный ямб Некрасова и Полонского и проблема типологии ямбического ритма в русской поэзии 50-х годов XIX века. — "УЗ Пермского ГУ", 1976, № 304, с. 178-192.

56. Поспелов Н.С. Синтаксический строй Онегинской строфы в соотношении с ее метрическим членением и в соответствии с особенностями в построении ее временного плана. — "Вопр. рус. языкознания", 1976, вып. I, с. 146-156.

57. Прасолова Н.М. "Левый марш" В.В.Маяковского на английском языке. — ПСП, с. 51-58.

Стиховедческий материал на протяжении статьи.

58. Руднев В.П. Четырехстопный ямб Давида Самойлова. — ТС, с. 50.

59. Черкасский Л.Е. Маяковский в Китае. М., "Наука", 1976, 224 с.

Из содерж.: о стиховедческих аспектах перевода Маяковского на китайский язык, гл. II, с. 86-102; о воздействии стиховой системы Маяковского на китайский стих, гл. III, с. 141-160.

60. Федоров Ф.П. О художественной системе лирики И.Ф.Анненского. ("Старая шарманка"). — ВС, 4, с. 112-129.

Наблюдения над фоникой, ритмикой, синтаксисом.

61. Филиппова Т.С. Звук и смысл в стихах К.И.Чуковского.

- "Вопр. семантики", 1976, вып. 2, с. 95-108.

62. Численко Н.Д. Сапфические ритмы в драмах Дмитрия Ростовского. - "Вестник Ленингр. ун-та", 1976, № 20. История, язык, литература. Вып. 4, с. 91-98.

63. Чурсина Л.К. Звукопись как организатор художественной целостности в лирике Тютчева. - ИВ, с. 114-121.

64. Чурсина Л.К. Звуковая организация державинского и пушкинского стиха. (Опыт сравнительного анализа). - ИВ, с. 139-151.

65. Шарапова Л.В. Ритмическое своеобразие лирики С. Есенина. (На примере "Персидских мотивов" и лирики 1924-1925 гг.). - ВР, 2, с. 60-66.

66. Гончаров Б.П. Маяковский и Хлебников. (К проблеме концепции слова). - ФН, 1976, № 3, с. 8-18.

Замечания о стихе на протяжении статьи.

67. Грибушин И.И. Ошибся ли М.Ю. Лермонтов в элегическом дистихе? - ВР, 1, с. 125-127.

68. Ховтис А.Л. Верлибры Блока. - ПС, с. 125-147.

69. Жолковский А.К. К описанию смысла связного текста. УИ. М., 1976. (Ин-т рус.яз. АН СССР. Проблемная группа по экспериментальной и прикладной лингвистике. Предварит. публ. Вып. 76, 77, 78).

Разбор стихотворения А.С. Пушкина "Я вас любил". Стиховедческие аспекты, вып. 77.

70. Ковалевская В.В. Композиция фонологической системы в лирике А.А. Блока ("К Музе"). - ВС, 4, с. 130-146.

71. Македонов А.В. Анализ лирического произведения (стихотворение Твардовского "Как не спеша, садовники орудут"). - В кн.: Анализ литературного произведения. Л., "Наука", 1976, с. 145-172.

72. Матяш С.А. Поэма В.А. Жуковского "Рустем и Зораб". (Своеобразие идейного звучания и стихотворного стиля). - В кн.: Вопросы истории, языка и литературы. Вып. 3. Караганда, 1976, с. 36-45.

73. Новинская Л.П. Строфическая композиция стихотворений Тютчева. - В кн.: Язык и стиль. Типология и поэтика жанра. Волгоград, 1976, с. 142-147. (Волгоградский ГПИ).

74. Пейсахович М.А. Астрофический стих и его формы. - ВЯ, 1976, № 1, с. 93-106.

На материале поэзии Пушкина.

75. Штрымпл Ю. Метрика Б. Пастернака с точки зрения фор-

мально-статистического подхода. - ТС, с. 51.

Дополнения за 1975 год

76. Владимировская Н.М. Стихотворная и прозаическая форма драм Дермонтова как элемент художественного стиля. - ВЛВ, с. 3-22.

История стихорусистики

77. Баевский В.С. Некрасов о стихе. - ТЯ, с. 90-101.

78. Гусев В. Николай Калининвич Гудзий. - ВЛ, 1976, № 6, с. 161-167.

О стиховедческих работах, с. 165, 167.

79. Калачева С.В. Стиховедческие трактаты и становление классицизма. - ЛНС, с. 190-200.

О Тредиаковском и Ломоносове.

80. Ковтун Л.С. Термины стихосложения в русском азбучнике. - КН, с. 269-274.

81. Литературное наследство. Т. 85. Валерий Брюсов. М., "Наука", 1976, 854 с.

Из содерж.: Шервинский С.В. Валерий Брюсов (о стихе Брюсова и его вкладе в стиховедение, с. 17, 21). Брюсов В. <"Мы переживаем эпоху творчества"> (о задачах создания нового стиха, с. 223-225). О полемике между Брюсовым и Белым по стиховедческим проблемам, с. 348, 420. Обсуждение стиховедческих вопросов в переписке Брюсова с В. Ивановым и Э. Верхареном, с. 428, 438, 523, 533, 534, 551, 578. Письмо Брюсова к З. И. Гржебину (о стихе перевода драмы Верхарена "Филипп II", с. 666-667). Письмо Брюсова к А.В. Грузинскому о переводе стих. Шиллера "Ивиковы журавли", с. 705-706. Розанов И.Н. Встречи с Брюсовым (суждения Брюсова о рифмах Хераскова, с. 763; об изучении техники стиха в книге И.Н. Розанова "Русские лирики", с. 77-82). Фефер В.В. Брюсов в "Школе поэтики" (о стиховедческом анализе Брюсовым стих. Пушкина "Пророк", с. 822).

82. Чернов И.А. Хрестоматия по теоретическому литературоведению. Тарту, 1976, 317 с. (Тарт. ГУ).

Включены стиховедческие работы и фрагменты работ представителей русской формальной школы.

83. Чурсина Л.К. К проблеме звукописи поэтической речи в русском литературоведении - В кн.: Лирическая и эпическая поэзия XIX века. Сборник научных трудов. Л., 1976, с. 120-126 (ЛПМ им. Герцена).

Дополнения за 1975 год

84. Литературно-эстетические концепции в России конца

XIX.— начала XX века. М., "Наука", 1975, 416 с.

Из содерж.: Гл. IX. Источники формальной школы (автор — А.С.Мясников). О стиховедческих работах А. Белого, с.305-307; 311-312. Критика теории звукосимволизма, с.307-311;318-319. О поэтике и лингвистике, с. 330-331. О разработке проблемы поэтического языка, с. 337-340. О заумном языке, с. 341-343. Критика работ Л.П.Якубинского, О.М. Брига, Р.О. Якобсона, с. 344-346.

85. Черейский Л.А. Пушкин и его окружение. Л., "Наука", 1975, 519 с.

Материалы по истории стихорусистики на протяжении книги.

У. О б з о р ы, р е ц е н з и и, с п р а в о ч н и к и,
б и б л и о г р а ф и я, и н ф о р м а ц и я

86. Авцен В., Федоров В. Семинар по теории прозы. (Донецк, декабрь 1975). — ВД, 1976, № 7, с. 306-308.

О докладах по ритму художественной прозы: М.М. Гиришмана, Д.Телух, В. Авцен, Л. Лисовской, Л. Ковалевской, с.307. О докладах: М.А. Красноперовой о функциональной связи ритма с общими принципами повествования в прозе Пушкина; В.С. Баевского и П.А. Руднева о соотношении стиха и прозы как двух систем художественной речи; Ю.Н. Чумакова о роли прозы в структуре стихотворного романа, с. 308.

87. Антонова М.Ф. Научные конференции, посвященные 175-летию первой публикации "Слова о полку Игореве". — РЛ, 1976, № 1, с. 258-263.

О докладе В.В. Колесова, посвященного метрической реконструкции "Слова" как текста, основанного на "соединении" тоналитического стиха с квантитативными напевами", с. 260.

88. Баевский В.С. Труд о русском стихосложении. — ВР, 2, с.119-123.

Рец. на кн.: Гаспаров М.Л. Современный русский стих. Метрика и ритмика. М., "Наука", 1974.

89. Баевский В.С., Гиндин С.И. Дополнительная библиография публикаций советских ученых по общему и русскому стиховедению за 1958-1972 гг. — ПС, с. 241-246.

Зарегистрировано 389 №.

90. Бельская Л.Л. Между двумя юбилеями. (Работы последних лет о творчестве Есенина). — РЛ, 1976, № 3, с. 197-209.

Замечания о стиховедческих аспектах на протяжении обзора.

91. Борев В.Ю. / Рец. на кн.: / Структурализм: "за" и "против". Сборник. Под ред. Е. Я. Басина и М.Я. Полякова. М.,

"Прогресс", 1975. — "Вопр. философии", 1976, № 6, с. 182-183.
92. БСЭ, 23.

Из содерж.: Свободный стих (стлб. 252-253); Семантика (стлб. 696-699); Силлабическое стихосложение (стлб. 1083); Силлабо-тоническое стихосложение (стлб. 1083-1085).

93. БСЭ. 24 (I).

Из содерж.: Сонет (стлб. 531-532); Спенсеров строфа (стлб. 911); Стансы (стлб. 1249-1250); Стих (стлб. 1549); Стихование (стлб. 1550-1552); Стихосложение (стлб. 1552-1555); Стихотворение (стлб. 1555-1556); Стопа (стлб. 1602); Строфа (стлб. 1770-1771); Строфика (стлб. 1772); Структура литературного произведения (стлб. 1786-1788).

94. БСЭ, 25.

Из содерж.: Тактовик (стлб. 666-667); Терцет (стлб. 1522); Терцины (стлб. 1522); Тимофеев Леонид Иванович (стлб. 1652-1653).

95. Гиндин С.И. Структура стихотворной речи. Сист. указ. литературы по общему и рус. стиховедению, изд. в СССР на рус. яз. с 1958 по 1973 г. М., 1976. (Им-т рус. яз. АН СССР. Проблемная группа по эксперим. и прикл. лингвистике. Предварит. публикации. Вып. 94, 95, 96).

Зарегистрировано 942 №.

96. Голышева А. Словрь пушкинских рифм. — ВЛ, 1976, № 5, с. 283-285.

Рец. на кн.: Shaw T. Pushkin's Rhymes. A Dictionary. Madison. The University of Wisconsin Press, 1974.

97. Гончаров Б.П. VIII конференция стиховедов. — ВЛ, 1976, № 7, с. 304-306.

98. Даниэлян Э.С. /составитель/. Библиография В.Я. Брюсова, 1884-1973. Ред. К.Д. Муратова. Ереван, изд. Ерев. ГУ, 1976, 502 с.

99. Заманский Л. Проблемы изучения и преподавания советской поэзии. — ВЛ, 1976, № 10, с. 309-310.

О межвузовском совещании в Челябинском ГПИ в мае 1976 г. Доклады Л. Бельской "Больные ямбы "маленьких поэм" Есенина" и О. Прокофьевой "Стих И. Сельвинского", с. 309.

100. Захаров А.Н. Научная конференция, посвященная С.А. Есенину. — "Вестн. Моск. ун-та. Филология", 1976, № 2, с. 81-85.

Стихovedческие аспекты переводов в докладах О.С. Ахмановой, В.Я. Задорновой, М.Г. Борщевской.

101. Звозников А.А. Поэтика Пушкина в современных исследо-

ваниях. - РЛ, 1976, № 3. с. 186-197.

Поэзия и проза, с.187,193; композиция лирического стихотворения, с. 194; поэтика и лингвистика, с. 195-197.

102. З.П. Вокруг сюжета. - ВЛ, 1976, № 9, с. 312-314.

О семинаре в Дружавпилском ГПИ в апреле 1975 г. Доклад М. М. Гиршмана об интонационно-ритмическом строе текстов Чехова, с. 313.

103. Лазарева М.А. Список научных трудов профессора Г.Н. Поспелова. - ЛНС, с. 383-387.

104. Макринов Д.Б. XXIV Пушкинская конференция. - РЛ, 1976, № 4, 256-264.

О докладах Л.С. Сидякова "Основные этапы развития художественной прозы Пушкина" (о соотношении поэзии и прозы, с. 257-258); М.И. Гилленсона "Из истории пушкинского "Современника"" (о белом стихе, с. 261).

105. Мамедзаде С. Алгебра и гармония. - "Лит. Азербайджан", Баку, 1976, № 10, с. 135-136.

Рец. на кн.: Озеров Л. Стих и стиль. М., "Знание", 1975.

106. Минералов Ю.И. Седьмая конференция стиховедов./Москва, Институт мировой литературы им. А.М.Горького, 31 янв., 1 и 2 февр. 1975/. - SMP, с. 142-146.

107. Михайлов А.И. К 80-летию со дня рождения С.А. Есенина. - РЛ, 1976, № 1, с. 263-270.

О конференции 23-25 сент. 1975 в ИРЛИ АН СССР. Доклады Л.Л. Бельской о рифменной системе Есенина и В.П. Тимофеева о подготовке "Словаря рифм Есенина", с. 269.

108. Рождественская М.В. 175-летие первого издания "Слова о полку Игореве". - АН, 1976, № 3, с. 284-287.

О конференции 23-26 сент. 1975 г. в Черниговском ГПИ. Доклады В.В. Колесова о реконструкции ритмики "Слова" и Н. М. Гринчик об изучении метрического строя "Слова" в переводе Я. Купалы, с. 285.

109. Сидоренко Г.К. Новое исследование звуковой структуры стиха. - ВР, 2, с. 115-119.

Рец. на кн.: Гончаров Б.П. Звуковая организация стиха и проблемы рифмы. М., "Наука", 1973.

110. Трифонов Н.А. Литературоведческий брак. - ВЛ, 1976, № 8, с. 275-283.

Рец. на кн.: Бурлаков Н.С. Валерий Брюсов. Очерк творчества. М., "Просвещение", 1975.

О стиховедческих ошибках автора, с. 278, 282.

Дополнения за 1975 год

III. Степанов В.П. /составитель/. Журнал "Русская литература" за 1958-1973 гг. Указатель содержания. Л., "Наука", 1975, 174 с.

АЛФАВИТНЫЙ УКАЗАТЕЛЬ АВТОРОВ
И ТРУДОВ, ОПИСЫВАЕМЫХ ПО ЗАГЛАВИЮ

Авцен В. - 86. Антонова М.Ф. - 87. Ахманова О.С. - 100.

Баевский В.С. - 1, 9, 23, 30, 31, 32, 50, 77, 86, 88, 89. Бельская Л.Л. - 32, 90, 99, 107. Белый А. - 81, 84. Борев В.Ю. - 91. Борщевская М.Г. - 100. Брик О.М. - 84. Бродавко Р.И. - 51. Брюсов В.Я. - 54, 81, 98, 110. БСЭ - 92-94. Бурлаков Н.С. - 110.

Васюточкин Г.С. - 52. Введение в литературоведение - 2. Видищев Б.В. - 3. Вишневский К.Д. - 33. Владимирская Н. М. - 76.

Гайничеру О.И. - 4. Галунов В.И. - 5. Гаспаров М.Л. - 6, 7, 8, 9, 34, 35, 53, 54, 88. Гелюх Д.И. - 86. Гилленсон М. И. - 104. Гиндин С.И. - 26, 89, 95. Гиришман М.М. - 36, 49, 55, 86, 102. Голуб И.Б. - 37. Голышева А. - 96. Гончаров Б.П. - 10, 66, 97, 109. Грибушин И.И. - 67. Гринчик Н.М. - 108. Гудзий Н.К. - 78. Гусев В. - 78.

Даниэлян Э.С. - 98.

Жовтис А.Л. - 32, 68. Жолковский А.К. - 69.

Задорнова В.Я. - 100. Заманский Л. - 99. Западов В.А. - 11. Захаров А.Н. - 100. Звонников А.А. - 101. З.П. - 102. Иванов В.В. - 12. Иванов В.И. - 81.

Калачева С.В. - 79. Каргополов Н.А. - 13. Ковалевская В.В. - 70. Ковалевская Л. - 86. Ковтун Л.С. - 80. Ковтунова И.И. - 38, 39. Колесов В.В. - 87, 108. Красноперова М.А. - 14, 86.

Лазарева М.А. - 103. Лисовская Л. - 86. Литературное наследство - 81. Литературно-эстетические концепции - 84. Лихачев Д.С. - 15, 40. Ломоносов М.В. - 79. Лотман М.Ю. - 41.

Македонов А.В. - 71. Макринов Д.Б. - 104. Мамедзаде С. - 105. Матяш С.А. - 72. Минералов Ю.И. - 42, 106. Михайлов А.И. - 107. Молдован А.М. - 43. Мясников А.С. - 84.

Новинская Л.П. - 73.

Озеров Л. - 105. Орлова О.А. - 55.

Панченко А.М. - 40. Папаян Р.А. - 16. Пейсахович М.А. - 74. Поспелов Г.Н. - 2, 103. Поспелов Н.С. - 56. Прасолова Н.

М. - 57. Прокофьева О. - 99. Пыльдяе Я.Р. - 17.

Рождественская М.В. - 108. Розанов И.Н. - 81. Руднев В.П.
- 58. Руднев П.А. - 9, 18, 23, 86.

Сазонова Л.И. - 45. Сапогов В.А. - 31. Сафронова Е.Г. - 19.
Сидоренко Г.К. - 20, 46, 109. Сидяков Л.С. - 104. Скробова А.М.
- 29. Стеллецкий В. - 28. Степанов В.П. - III.

Тарасов В.И. - 5. Тарлинская М.Г. - 21. Твардовский А.Т.
- 44. Тимофеев В.П. - 107. Тимофеев Л.И. - 22, 23, 94. Тредиа-
ковский В.К. - 79. Трифонов Н.А. - 110.

Федоров В. - 86. Федоров Ф.П. - 60. Федотов О.И. - 24, 47.
Фефер В.В. - 81. Филиппова Т.С. - 61.

Холшевников В.Е. - 25, 27.

Черейский Л.А. - 85. Черкасский Л.Е. - 59. Чернов И. А. -
82. Численко Н.Д. - 62. Чумаков Ю.Н. - 86. Чурсина Л.К. - 48,
63, 64, 83.

Шаламов В.П. - 26. Шарапова Л.В. - 65. Шервинский С.В. -
81. Шоу Т. - 96. Шрейдер Ю.А. - 26. Штримпл Ю. - 75.

Якобсон Р.О. - 84. Якубинский Л.П. - 84.

КОРРЕКТУРНЫЕ ДОПОЛНЕНИЯ

Дополнительные принятые сокращения

РЖ-6 - Реферативный журнал. Общественные науки в СССР. Се-
рия 6. Языкознание. М.

РЖ-7 - Реферативный журнал. Общественные науки в СССР. Се-
рия 7. Литературоведение. М.

РЯШ - Русский язык в школе. Методический журнал Министер-
ства просвещения РСФСР. М.

II2. Альтшуллер М.Г. Творческое наследие Тредиаковского в
"Беседе любителей русского слова". - В кн.: Венок Тредиаковс-
кому. Волгоград, 1976, с. 94-99. (Волгогр. ГПИ.)

Материал о Тредиаковском-стиховеде на протяжении статьи.

II3. Браз Л.С. Некоторые вопросы собирания вятского фольк-
лора музыкантами и фольклористами-филологами. - В кн.: Пробле-
мы преподавания и изучения русского народного творчества. Рес-
публиканский сборник. Вып. 3. М., 1976, с. 108-112. (Моск. обл.
ПИ им. Н.К.Крупской).

Проблемы записи мелодии интонационно-ладовых особенностей
песни, ее ритмики, метрики и строфики.

II4. Виноградов В.В. /Рец. на кн.: /Жирмунский В.М. Компо-
зиция лирических стихотворений. Пб., 1921. - В кн.: Виногра-
дов В.В. Избр. труды. Поэтика русской литературы. М. "Наука",

1976, с. 462-463.

II5. Вайман С. НТР и ТТЛ. - ВЛ, 1975, № I, с. 175-198.

Отзыв о кн.: Поэтический строй русской лирики. Л., "Наука" 1973.

II6. Волкова Е.В. Произведение искусства - предмет эстетического анализа. М., 1976, 383 с. (Моск. ГУ).

Из содерж.: Часть 5, гл. 2 "Ритм", с. 239-259.

Рец.: Сапогов В. Произведение как эстетический объект. - ВЛ, 1977, № 10, с. 267-272.

II7. Воробьев Ю.В. О трех уровнях ритма в поэтическом речи. - В кн.: Вопросы английской филологии и методики преподавания английского языка. Омск, 1976, с. 66-74 (Омский ГПИ).

II8. Гаспаров М.Л. Русский народный стих в литературных имитациях. - "International Journal of Slavic Linguistics and Poetics", XIX (1975), p. 77-107.

II9. Гучинская Н.О. Об иерархии стилей поэтического произведения. - В кн.: Теоретические основы преподавания иностранных языков. Л., 1976, с. 140-144 (Ленингр. ГПИ им. А.И. Герцена).

Стиховедческий материал на протяжении статьи.

II20. Кандель Б.Л., Федюшина Л. М., Бенина М.А. Русская художественная литература и литературоведение. Указатель справочно-библиографических пособий с конца XVIII века по 1974 год. М., "Книга", 1976, 493 с.

Рец.: Бухштаб Б. Настольная книга литературоведа. - ВЛ, 1977, № 10, с. 245-250.

II21. Ковалевская Е.Г. Анализ текстов художественных произведений. Лекция. Л., 1976, 53 с. (Ленингр. ГПИ им. А.И. Герцена).

Из содерж.: гл. "Эстетическое преобразование слова в лирике", с. 46-53.

II22. Левицкий В.В. Звуко-символизм в лингвистике и психолингвистике. - ФН, 1975, № 4, с. 54-61.

Работа имеет отношение к анализу фоники стиха.

II23. Михайлов О.Н. Строгий талант. Иван Бунин. Жизнь. Судьба. Творчество. М., "Современник", 1976, 278 с.

Из содерж.: гл. "Музыка прозы" (о ритмике прозы Бунина), с. 50-68.

II24. Нефедов В.В. Поэзия Ивана Бунина. Этоды. Минск. "Выш.

школа", 1975, 135 с.

Из содерж.: разд. 2 гл. "Радость красок" (о звукописи), с.

125. Павлова Н.Г. Музыка и литература. Библиографический указатель книг и статей на русском языке. 1917-1972 гг. М., 1975, 159 с. (Гос б-ка СССР им. В.И. Ленина).

Рец.: Вишневский К.Д. Содружество муз. - "Сов. библиография", 1976, № 6, с. 85-86.

126. Прозоров Ю.М. Жуковский в истории русского ямба. - В.кн.: Проблемы эстетики и поэтики. Ярославль, 1976, с. 21-30. (Яросл. ГПИ).

127. Реформатский А.А. Фонологические этюды. М., "Наука", 1975, 133 с.

Из содерж.: этюд "Пролегомены к изучению интонации", с. 5-73 (работа имеет общетеоретическое значение для исследования интонации стиха).

128. Сильман Т.И. Проблема "данного" и "нового" в пределах поэтического текста (на материале немецкого и русского языков). - В кн.: Вопросы романо-германской филологии. Сборник трудов Моск. ГПИИЯ, вып. 91. М., 1975, с. 209-221.

Проблемы интонации, ритма, микросинтагмы в текстах Г. Гейне, А.Блока, В. Левика, Т. Сильман.

129. Советское литературоведение и критика. Русская советская литература. Указатель книг и статей за 1968-1970 годы. Составители: А.С. Блазер, А.Н. Меньшутин, М., "Наука", 1975, 398 с.

Рец.: Сляднева Н.А., Бабченко И.В. Важное звено в системе литературных библиографических пособий. - "Сов. библиография", 1977, № 1, с. 83-88.

130. Сравнительное изучение литератур. (Сборник статей к 80-летию академика М.П. Алексеева). Л., "Наука", 1976, 562 с.

Из содерж.: Моисеева Г.Н. Неизвестные стихотворения Иоганна Вернера Паузе /0 ранних опытах русского тонического стихосложения/, с. 219-222; Кочеткова Н.Д. Русский перевод трагедии Х.В. Вейсе "Ричард III" /0 размере и рифме перевода/, с. 229-232; Фанашина Г.Н. /составитель/. Библиография трудов М.П. Алексеева. 1972-1975, с. 555-558.

Рец.: Подгаецкая И. Проблемы сравнительного изучения. - ВЛ, 1976, № 12, с. 335-345.

131. Тараносова Г. Лингвистический анализ стихотворения А. С. Пушкина "На холмах Грузии..." - РЯШ, 1976, № 1, с. 78-82.

Стиховедческие наблюдения на протяжении статьи.

132. Тарасов Л.Ф. Поэма М.Ю. Лермонтова "Мцыри". (Стилистический комментарий). - РЯШ, 1976, № 5, с. 58-65.

См. разделы: "Звукопись", с. 63-65; "Ритм и метр", с. 65.

133. Черкезова М. Стихотворения Леонида Мартынова "Вода" и "Первородство". (Опыт стилистического анализа). - РЯШ, 1976, № 2, с. 62-65.

Стиховедческие наблюдения на протяжении статьи.

134. Tarlinkskaja M. English Verse. Theory and History. The Hague - Paris, Mouton, 1976, 351 p.

Реп.: Гаспаров М.Л. - АН, 1978, № 4, с. 370-373.

И книга, и рецензия имеют общетеоретическое и методологическое значение.

Рефераты стиховедческих работ в реферативных журналах¹

РЖ-6, 1974, № 1, с. 20-21, 158-166 /160/; № 3, с. 112-115 /113-114/; 1975, № 1, с. 173-175 /175/; № 2, с. 114-120 /117, 119/; № 3, с. 103-110 /107/; 185-189; 190-193; 1976, № 2, с. 118-119; № 4, с. 240.

РЖ-7, 1974, № 1, с. 26-29 /28-29/; 29-31; 46-48; 49-52 /51, 52/; 53-55; 68-69 /69/; № 2, с. 28-30, 45-47, 55-57, 65-68 /66-67/; № 3, с. 42-44, 47-50, 52-54, 91-93 /92/, 130-132 /131-132/, 139-143 /140/; № 4, с. 45-50, 54-57, 113-116 /115-116/, 186-191; 1975, № 1, с. 64-71 /66-67/, 71-73 /72/, 92-95 /93-95/, 143-145 /144/, 214-217 /215/, 217-219; № 2, с. 20-29 /21/, 71-74, 79-85 /80-82, 84-85/, 155-159 /156-157/, 182-185 /183/, 263-264 /263/; № 3, с. 17-26 /26/, 88-95 /90/, 135-138 /138/, 222-226 /223-225/, 235-238; № 4, с. 110-113 /112-113/, 195-201 /200/; 1976, № 1, с. 14-16 /15-16/, 72-73; № 2, с. 30-37 /31-32, 33, 34/, 58-64 /63-64/, 84-89 /86, 87, 88/; № 3, с. 108-113 /113/; 132-136 /134/; 159-160, 165-169 /167-168/; № 4, с. 20-27, 27-33 /33/, 124-127 /125, 126/.²

¹ Если в реферируемом труде стиховедению посвящена только незначительная часть, глава, параграф и т.д., сначала указываются страницы реферата, а затем в скобках страницы реферата стиховедческой части труда.

² Система сокращений настоящей библиографии не соответствует принятой в Тартуском университете, но редакция не сочла нужным ее изменить /примечание отв. редактора/.

EESTI VÄRSIÕPETUS AASTAIL 1970-1977

BIBLIOGRAAFIA

S.Olesk

Alljärgnevalt esitatakse aastail 1970-1977 (incl.) ilmunud kirjutised ja kaitstud väitekirjad ning diplomitööd, mis puudutavad eesti värsiõpetust. Kõik kirjeldatud allikad on läbi vaadatud de visu.

Allikateks on olnud nimetatud perioodil ilmunud TRÜ Toimetised ja muud publikatsioonid, KKI, ENSV TA Kreutzwaldi-nimelise Kirjandusmuuseumi ja VÕT-i väljaanded, ENE ning eraldi ilmunud raamatud ja kogumikud, mis võisid sisaldada materjale värsiõpetuse kohta, samuti ajakirjad "Keel ja Kirjandus", "Looming", "Noorus", "СОВЕТСКОЕ ФИНО-УГРОВЕДЕНИЕ" ning ajaleht "Sirp ja Vasar". Esmärgiks oli anda võimalikult ammendav loetelu kõigist sel perioodil ilmunud kirjutistest, kus nii või teisiti (olgu või mõne lausega) käsitleti värsiõpetuse probleeme.

Kogu materjal esitatakse autorite või pealkirjade alfa-beetilises järjestuses, ühe autori tööd on järjestatud kronoloogiliselt. Kui artikli värsiõpetust puudutav osa ei selgu pealkirjast, on lisatud annotatsioon. Kõik koostajapoolsed märkused, annotatsioonid ja muud andmed, samuti resümee pealkirjad on esitatud kaldsulgudes.

1. Adams, V. Paar sõna vormiharrastajale. - V. Adams, Nooruse tolmunud küld. Valitud värsse ja mõttelooteid 1923-1969. ER, Tln. 1972, 35-36. /Luulekogu "Suundlus lumme" (1924) lisalehe uustrükk./

2. Adams, V. Из истории эстонской поэмы. /Статья I. К проблеме немецких влияний на эстонскую поэтику. Статья II. К проблеме русских влияний на эстонскую поэтику./ - Teoses: V. Adams, Vene kirjandus, mu arm. Kirjandusteaduslikke artikleid ja esseesid. ER, Tln. 1977, 280-319. /Vastavalt Trü T, v. 78 (1959) ja 98 (1960) ilmunud artiklite uustrükk./

3. Altoa, V. Marie Underi ballaadiloomingust. - L 1973 nr. 3, 489-501. /Ballaadide värsimõõdust, 499./

4. Andresen, N. Johannes Semperi noorusluule. - KK 1972 nr. 9, 513-523. /Luuletuste riimist, rütmist, stroofikast, 521-523./

5. Andresen, N. Rängast ringist. Gustav Suitsu murrangusaastate luulest. - L 1972 nr. 8, 1363-1374. /Värsisüsteemidest ja luuletuste stroofikast, 1373-1374./

6. Andresen, N. Tuulemaa. Pilguheite Gustav Suitsu luule teise perioodi. - KK 1973 nr. 11, 653-664. /Meetrika, stroofika, instrumentatsioon, 658-660./

7. Andresen, N. Johannes Semper luule tõlkijana. - /Järelsõna teoses/ J. Semper, Luulerännakuid. II. Luuletõlkeid. ER, Tln. 1976, 351-357. /Riimist ja instrumentatsioonist./

8. Andresen, N. Lauulu algus. Ain Kaalepi tulek luulesse. - L 1976 nr. 12, 2071-2076. /Meetrikast, 2075-2076./

9. Andresen, N. Elu tuli. Gustav Suitsu tulek luulesse. - KK 1977 nr. 10, 602-612. /Rütmist, rütmi ja sisu seostest ning instrumentatsioonist, 611-612./

10. Andresen, N. Klassika lummuses. /Rets.: A. Kaalep, Paani surm ja teisi luuletusi. ER, Tln. 1976/. - KK 1977 nr. 4, 243-244. /Heksameeter ja elegiline distihhon A. Kaalepil, 244./

11. Ariste, P. Eesti keele foneetika. Õpik Filoloogiateaduskonna üliõpilastele. Neljas, parandatud ja täiendatud trükk. Trt. 1977, I osa 81 lk., II osa 66 lk. /Kvantiteedist ja kvantiteerimisest, II osa, 29-38./

12. Eek, A. Observations on the duration of some word structures II. - EFP. Tln. 1975, 7-55. /Резюме: Заметки о длительности некоторых фонетических структур. II./

13. Eesti noorim teaduste doktor. - SV 26.XI 1971, nr. 48. /J.Põldmäe dissertatsioonist (vt. nr. 143)./

14. ENE II. Tln. 1970. /Eleegiline distihhon; gaseel; gloss; haiku; heksameeter./

15. ENE III. Tln. 1971. /Hüperkatelektiline värss; iktus; irdriim; jamb; kalambuuri; kassiida; katalektiline värss; kat-rään./

16. ENE IV. Tln. 1972. /Klausel; kolijamb; korijamb; kup-lee; kvantiteedireeglid; licentia poetica; luule./

17. ENE V. Tln. 1973. /Madrigal; masnavi; meetrika; meet-rum; meloodika; mocrä; nelikvärss; oktaav; ood./

18. ENE VI. Tln. 1974. /Palindroom; pentameeter; peoon; Phalaikose värss; pikkvärss; poeem; poetika; proosa; proso-deem; prosoodia; pürrihhius; rediif; refrään; regivärs; riim; ritornell; romanss; rondell; rondoo; rubaii./

19. ENE VII. Tln. 1975. /Rõhk; rütm; rütmika; salm; seks-tiin; silp; siseriim; skandeerimine; sonett; spondeus; stants; stroof; süllaabiline; šaiiri; šansoon; tanka; teesis; teles-tihhon; tertsiin; tetrameeter./

20. ENE VIII. Tln. 1976. /Tribrah; trimeeter; triolett; trohheus; tsesuur; täastuška; vabavärss; villanell; värde; värsijalg; värsimõõt; värsisüsteem; värsiõpetus; värss./

21. Erikursuse programm eesti värsiõpetusest. /Koosta-nud J.Põldmäe./ Trt. 1976, 9 lk.

22. Hellat, H.-K. Leidude raamat. /Rets.: E.Niit, Lin-nuvoolija. ER, Tln. 1970. /- SV 22.V 1970, nr. 21. /Ka E.Nii-du riimidest./

23. Hellat, H.-K. Ring ümber Aleksander Suumani luule. /Rets.: A.Suuman, Valguse kuma sees. ER, Tln. 1972. /- SV 9.VI 1972, nr. 23. /Ka A.Suumani luule rütmist./

24. Hint, M. Licentia poetica sõnarõhu valdkonnas. - I 1971 nr. 10, 1567-1578.

25. Hint, M. Prosoodiaraamat. /Rets.: I.Lehiste, Supra-segmentals. The M.I.T.Press, Cambridge, Massachusetts, and London, England 1970./ - KK 1972 nr. 9, 573-575./ Prosodia-nähtuste süsteem, eesti keele kvantiteedi küsimusi./

26. Hint, M. Eesti keele sõnafonoloogia I. Rõhusüsteemi fonoloogia ja morfofonoloogia põhiprobleemid. Tln. 1973, 253 lk. /Summary: Word phonology of Estonian I. The main phonological and morphophonological problems of the Estonian stress system./

27. Hint, M. Retsenseerimistehnikast ja retsenseerimise eesmärkidest. - KK 1975 nr. 5, 299-302. /Vastus kirjutisele nr. 64./

28. Hint, M. Ühesilbiliste sõnade vältest. - KK 1977 nr. 4, 219-229; nr. 5, 271-277.

29. Iher, L. Debora Vaarandi läbi eesti nõukogude luule. - KK 1976 nr. 10, 577-586. /Silbilis-rõhulise ja rõhulise värsisüsteemi ning vabavärsi osast D.Vaarandi luules, 578-586./

30. Januson, A. Erni Hiire nooruriaastate luulest. - L 1975 nr. 3, 494-508. /E.Hiire luuletuste instrumentatsioonist ja häälikusümboolikast./

Joalaid, M. - vt. nr. 51.

31. Kaalep, A. August Annist ja homorütmiline luuletõlge. - L 1972 nr. 7, 1202-1206.

32. Kaalep, A. Palindroom. - SV 12.XI 1973, nr. 45.

33. Kaalep, A. Aleksandriin. - SV 22.VIII 1975, nr. 34.

34. Kaalep, A. Maakera läheb moodi. /Rets.: V.Luik, Põliskevad. ER, Tln. 1975./ - KK 1975 nr. 12, 744-745. /Rõhulisest värsisüsteemist./

35. Kaalep, A. Peegelmastikud. Luuletõlkeid. Antiqua. Gallica. Germanica. Ucrainiensia. ER, Tln. 1976. /Kommentaarid, 309-328; muuhulgas ka värsitehnikast./

36. Kaasik, Ü., Laugaste, E., Käremaa, K. Tähtede ja silpide sagedus eestikeelsetes tekstides. - KK 1975 nr. 1, 21-29.

37. Kabur, V. Lood sonettides. /Rets.: L.Hainsalu, Liivakellas nirkseb aeg. Sonette. ER, Tln. 1973. /- KK 1974 nr. 5, 310-311./Soneti vorminõudeist./

38. Kaplinski, J. Täiskasvanuile lastest. - SV 17. XI 1972, nr. 46, /Ka lasteluule stroofikast ja riimist./

39. Kaplinski, J. Mis on luule? - L 1975 nr. 12, 2069-2079.

40. "Kirjandusliku oskussõnastiku" materjale. J.Põldmäe ja P.Oleski publikatsioon. - SMP II, 112-154. /Резюме: Материалы "Литературного словаря"./

41. Koemets, A. Laulutüüp "Palve sakstele". - Saaksin ma saksa sundijaks. Uurimusi eesti regivärsi ja rahvajutu alalt

I. ER, Tln. 1976, 179-222. /Riimist, 218./

42. Kolmele teadlasele filoloogiadoktori kraad. - KK 1970 nr. 9, 581-582. /E.Laugaste väitekirja "Sõnaalguline ja sisealliteratsioon eesti rahvalauludes" lühiseloomustus./

43. Kruus, O. Lahte Hainsalu ballaadiraamat. /Rets.: L.Hainsalu, Põhjavesi. Ballaadid. ER, Tln. 1974. /- KK 1974 nr. 10, 625-626. /Stroofikast. Eesti ballaadist./

44. Laugaste, E. Regivärsilise rahvalaulu stiilist. - Eesti rahvalaulud. Antoloogia. IV köide. ER, Tln. 1974, 20-44. /Meetrum ja rütm, 20; rahvalaulu värsiehitusest, 20-28./

45. Laugaste, E. Eesti rahvaluule. ER, Tln. 1975, 300 lk. ill. /Meetrum ja prosoodia, 144-147. Regivärsi kvantiteedireeglid, 147-151. Alliteratsioon, 196-198./

46. Laugaste, E. Eesti rahvaluule. Teine, parandatud ja täiendatud trükk. ER, Tln. 1977, 298 lk. ill. /Rahvalaulu värs, meetrika, 139. Prosoodia, 141. Rütm, 141-142. Regivärsi meetrum ja prosoodia, 142-143. Regivärsi kvantiteedireeglid, 144-145. Skandeerimine, 145-147. Riimilise rahvalaulu rütm, 147. Alliteratsioon, 190-192. Riimiliste laulude vormist, 226-227./

Laugaste, E. - vt. nr. 36.

47. Leino, P. Alliteratsioon ja regivärsiline rahvalaul. /Rets.: E.Laugaste, Sõnaalguline ja sisealliteratsioon eesti rahvalauludes. Eesti rahvalaulu struktuur ja kujundid. I. - TEFA II. TRÜ T v. 234. Trt. 1969. /- KK 1970 nr. 8, 504-507.

Lippus, U. - vt. nr. 111.

48. Meel, R. Poesia ja kujutava kunsti vahel. Nähtavate luuletuste koolkond, konkretism. - N 1970 nr. 1, 62-63.

49. Metoodiline juhend Filoloogiateaduskonna eesti filoloogia II kursuse kaugõppijatele kursusetööde vormistamise kohta eesti värsi ajaloost. /Koost. J.Põldmäe. Trt. 1977. /7 lk.

50. Mirov, R. Regilauluelementidest nüüdisluules. - KK 1976 nr. 4, 199-209; nr. 5, 265-275.

51. Metslang, H., Joalaid, M. Noorteadlaste IV konverents. - KK 1977 nr. 8, 507-508. /Kvantiteedi-, rõhu-, tooni- ja kõnemeloodianähtustest, 507./

52. Muru, K. Ülevaatlilikult eesti lüürikast aastail 1930-1934. - KK 1973 nr. 6, 335-350. /Sama koos nr. 53-ga liidetud

artiklikis "Ülevaatlikult eesti lüürikast aastail 1930-1940". - Rmt.: K.Muru, Vaateid kolmest aknast. ER, Tln. 1975, 165-226./

53. Muru, K. Ülevaatlikult eesti lüürikast 1934-1940. - L 1974 nr. 6, 1016-1036. Sama koos nr. 52-ga uuustrüki; vt. 52.kirjest.

54. Mäger, M. Luuletaksti foneetilise struktuuri ja semantika vahekorra. - KK 1971 nr. 6, 325-334.

55. Mäger, M. Riimi üldküsimusid. - L 1971 nr. 1, 123-132.

56. Mäger, M. Jaak Põldmäe filoloogiadoktoriks. - KK 1972 nr. 1, 62-63.

57. Mäger, M. Cento ehk kollaažluuletus. - SV 17.VIII 1973, nr. 33.

58. Mäger, M. Luule ja proosa. - L 1973 nr. 2, 306-323.

59. Mäger, M. Mis on värss. - KK 1973 nr. 10, 577-585.

60. Mäger, M. Luule ja taust. /Rets.: L.Hainsalu, Liivakallas niriseb aeg. Sonette. Tln. 1973; L.Hainsalu, Põhjaveisi. Ballaadid. Tln. 1974./ - SV 2.V 1974, nr. 18. /Sama vt. ka: Kirjandus kriitiku pilguga. Artikleid, arvustusi ja aastaülevaateid 1973-74. ER, Tln. 1977, 260-265./

61. Mäger, M. Haiku. - SV 25.I 1974, nr. 4.

62. Mäger, M. Luule kompositsioon. - L 1974 nr. 2, 298-318.

63. Mäger, M. Tanka. - SV 4.I 1974, nr. 1.

64. Mäger, M. Vabavärss. - SV 19.IV 1974, nr. 16.

65. Oja, A. Vikerkaarrekurbus. /Rets.: T.Liiv, Kurbus vikerkaarest. Tln. 1971./ - KK 1972 nr. 8, 499-500. /Ka rõhulisest värsisüsteemist ja vabavärsist./

66. Ojamaa, O. Surnud punktist üle? /Rets.: Rooma kirjanduse antoloogia. ER, Tln. 1971./ - L 1972 nr. 1, 163-167. /Eesti heksameetrist. Sama vt. ka: Kirjandus kriitiku pilguga. Arvustusi ja aastaülevaateid 1962-1972. ER, Tln. 1975, 621-628./

Olesk P. - vt. nr. 40.

67. Otsus, U. Riimiprobleemid 1920-ndail aastail. - KK 1971 nr. 5, 257-270.

68. Pino, V. Laulutüüp "Ori lahkub" - Saaksin ma seksa sundijaks. Uurimusi eesti regivärsi ja rahvajutu alalt I. Tln. 1976, 273-362. /Värsimõõdust, 357-359./

69. Põldmäe, J. Jaan Käneri meetrika. - TEFA III. TRÜ T v. 259. Trt. 1970, 201-272. /Резюме: Метрика Яана Кärнера. - Summary: Jaan Käner: a study in metre./

70. Põldmäe, J. Luulekeel ja tarbekeel. - N 1971 nr. 9, 62-64.

71. Põldmäe, J. Eesti luuletuste keskmine pikkusaastail 1917-1940. - Quinquagenario. Сборник статей молодых филологов к 50-летию проф. Ю.М.Лотмана. Тарту 1972, с.209-222. /Резюме./

72. Põldmäe, J. "Kirjandusliku oskussõnastiku" saatusest ja sisust. (Üritus J.V.Veski osavõtul). - KK 1973 nr. 6, 351-358. /Värsiõpetuse termineid./

73. Põldmäe, J. Abimaterjale poeetika kursuse juurde I. Trt. 1974, 84 lk.

74. Põldmäe, J. Esimene üleliiduline humanitaarsemiootika sümposioon. - KK 1974 nr. 5, 317-318.

75. Põldmäe, J. Gaseel. - SV 25.X 1974, nr. 43.

76. Põldmäe, J. Kassida. - SV 22.XI 1974, nr. 47.

77. Põldmäe, J. Klassikalisi luuletus- ja stroofigorme. Trt. 1974, 147 lk.

78. Põldmäe, J. Pantun. - SV 13.IX 1974, nr. 37.

79. Põldmäe, J. Az észet verselés rendszerei. - Filológiai Közlemény. XXI, 4. Budapest 1975, 424-428.

80. Põldmäe, J. Diskussioon nõukogude vabavärsi ümber ja vabavärsi tüpoloogia. - L 1975 nr. 2, 310-335.

81. Põldmäe, J. Eesti silbilis-rõhulise värsisüsteemi uurimise meetod ja Betti Alveri poeemide nelikjambi rütm. - Keele modelleerimise probleeme 5. TRÜ T v. 363. Trt. 1975, 163-233. /Резюме: Методика изучения эстонского силлабо-тонического стиха и ритмика четырехстопного ямба Б.Альвер./

82. Põldmäe, J. Mitut liiki rõhunihutustest. - KK 1975 nr. 10, 620-623. /Vastuseks M.Hindi sõnavõtule nr. 27./

83. Põldmäe, J. Rubaii. - SV 14.II 1975, nr. 7.

84. Põldmäe, J. Värsiteoreetilisi marginaale sõnafonoloogia kõite juurde. /Rets.rmt-le nr.26./ - KK 1975 nr. 1, 52-59.

85. Põldmäe, J. Ain Kaalepi luuletateoreetiliste vaadete kajasid tema loomingus. (Kollaaž, segatehnika). - KK 1976 nr. 6, 329-335.

86. Põldmäe, J. Silbilis-rõhulisest värsisüsteemist eesti lüürikas aastail 1930-1940. - SMP I, 86-121. /Резюме: Об эстонском силлабо-тоническом стихосложении в лирике 1930-1940-х годов./

87. Põldmäe, J. Veel kord Vasso Silla värsiehitusreformist. - Folkloor ja poeetika. Trt. 1976, 68-83. /Резюме: Еще раз о реформе стихосложения, предложенной Вассо Силлой./

88. Põldmäe, J. Värsside redigeerimise tüüpe G. Suitsu eleeegilistes distihhonides. - XX Kreutzwaldi päev 26.-27. detsembril 1976.a. Ettekannete teesid. Trt. 1976, 22-27.

89. Põldmäe, J. Abimaterjale poeetika kursuse juurde II. Trt. 1977, 54 lk.

90. Põldmäe, J. Luulevorme ja rütmianalüüse. Tln. 1977, 92 lk.

91. Põldmäe, J. Tõlkijaantoloogia ja tõlkemeetod. /Rets. rmt-le nr. 35./ - KK 1977 nr. 9, 563-568. /Ekvirütmilisest luuletõlkest ja eesti heksameetrist./

Põldmäe, J. - vt. nr. 21, 40, 49.

92. Põldmäe, R. Ühest rahvalikust luuletajast XIX sajandi keskel. - KK 1977 nr. 5, 289-293. /Riimiliste rahvalaulude tekkest. Esimeste kunstluuletuste meetrikast./

93. Radó, G. "Kalevala" ja "Kalevipoja" tõlkimise meetodid. - KK 1971 nr. 8, 458-466. /Soome-eesti rahvaluule prosoodiast./

94. Raitar, M. Eesti ajaluule stiil. - KK 1974 nr. 12, 731-745. /Ajaluule värsimõõdust, riimidest, stroofikast, 742-743./

95. Remmel, M. The phonetic scope of Estonian: some specifications. Preprint KKI-5. /Резюме: Область фонетики эстонского языка: некоторые уточнения. Приложение на стр. 26-32: Поливанов Е.Д. Введение в языкознание для востоковедных вузов. Л. 1928, 197-202./

96. Remmel, M., Rohtla, M. Some topics of speech recognition. Preprint KKI-7. Tln. 1977, 16 lk. /Резюме: Некото-

one вопрос автоматического распознавания речи./

97. Remmel, M. Mõned uuemad seosed filoloogiaharude vahel. - KK 1977 nr. 8, 449-455. /Besti regivärsi süllaabilise ja meloodilise struktuuri kirjeldus värsirea tasandil arvutiprogrammi abil./

Remmel, M. - vt. nr. lll.

98. Remmel, N. Lüürikast. - K.Leht, N.Remmel, L.Villand, K.Võlli. Kirjandusõpetuse küsimusi V. Koostanud K.Leht. Tln. 1977, 62-92. /Rütmist, riimist, värsimõõdust, 78-80./

Rohtla, M. - vt. nr. 96.

Ross, J. - vt. nr. lll.

99. Rummo, P.-E. Luuletõlke võimalustest. - N 1970 nr. 8, 6. /Homorütmilisest ja kujunditõlkest./

100. Rummo, P.-E. Ühest ziimitüübist. - KK 1973 nr. 2, 96. /Morfoloogilis-homonüümriimist./

101. Runnel, H. Üks maailm sisevaates. (Ekslemisi eesti luule sotsiaalsühholoogilisel sünnimaastikul.) - L 1970 nr. 5, 758-777. /Rõhulisest värsisüsteemist eesti luules, 769./

102. Runnel, H. Luuletõlkeid Ain Kaalepi moodi. /Rets. rmt-le nr. 35./ - L 1977 nr. 9, 1573-1576. /A.Kaalepi homorütmilisest tõlkest, 1576./

103. Rüütel, I. Eesti uuema rahvalaulu varasemast arengujärgust. - Paar sammukest eesti kirjanduse uurimise teed. Uurimusi ja materjale. VII. Trt. 1971, 11-100. /Uuema rahvalaulu värsistruktuurist, 53; 66; 72; lõppriimist 78-83./

104. Rüütel, I. Ida-Saaremaa külaauludest ja laulumeistritest. - KK 1974 nr. 4, lk. 232-241, nr. 5, 287-294. /Uuema rahvalaulu riimist ja värsimõõdust, 293-294./

105. Salu, A. Kolmas pöördumine Puškini peole. Aleksander Puškini 175. sünniaastapäevaks. - KK 1974 nr. 6, 321-333. /Riimist, 327 jj./

Sarv, J. - vt. nr. lll.

Semlek, L. - vt. nr. lll.

106. Siirak, E. Teoreetik, esseist, kriitik. - L 1974 nr. 1, 130-138. /V.Adamsi riimiteooriast, 135 jj./

107. Sirkel, M. Moodne luule - mis ta on? - L 1972 nr. 8, 1382-1395. /Ref.: W.Höllerer, Theorie der modernen Lyrik. Dokumente zur Poetik I. 1969./

108. Sonetipärg. - N 1970 nr. 2, 24.
109. Suislepp, H. Krimmi sinise tuju lauludest kodunurga roosa puuni. - SV 11.XII 1970, nr. 50. /Laule ja proosa piirist, proosaluuletustest./
110. Sööt, B. Stilistika. Abiõppematerjale eesti keele eriala üliõpilastele. Tln. 1973, 167 lk.
111. /Sarv, J., Semlek, L., Lippus, U., Rommel, M., Ross, J./ Towards a monographical analysis of some folk-song arrangements. Preprint KKI-6. Tln. 1976. 44 lk./Резюме: Опыт монографического анализа некоторых обработок народных песен./
112. TRÜ filoloogide diplomitöid 1977. - KK 1977 nr. 9, 572-573. /Tutvustatakse ka töid nr. 145, 151, 152./
113. Ussisoo, U. Sotha Rusthaveli tõlkimisest. - L 1974 nr. 12, 2078-2085. /Rusthaveli eepose meetrikast ja selle edasiandmisest eesti keeles, 2080./
114. Viis vastset filoloogiakandidaati. - KK 1971 nr. 7, 442-445. /Tutvustatakse ka väitekirja nr. 141./
115. Viitso, T.-R. Accent specialization in Estonian. - Generatiivse Grammatika Grupi aastakoosolek 22. XII 1972. Annual meeting of the research group for generative grammar. Teesid. Abstracts. Trt. 1972, 37-41.
116. Viitso, T.-R. Mati Hint. Eesti keele sõnafonoloogia I. Rõhusüsteemi fonoloogia ja morfofonoloogia põhiprobleemid. /Rets. rmt-le nr. 26./ - Советское финно-угроведение 1975, № 3, 216-222.
117. Visnapuu, E. Eesti rahvaviisi rütmist ja keelte meetrumist. - ENSV TA Toimetised. 21. köide. Ühiskonnateadused. 1972 nr. 1, 51-74.
- Ääremaa, K. vt. nr. 36.
118. Ürt, J. Tankalähted ja Minni Nurme. - SV 28.X 1977, nr. 43.
119. Вийтсо, Т.-Р., Пыльдяя, Я. К аксиоматике и транскрипции рифмы. - Тезисы докладов IV Летней школы по вторичным-моделирующим системам. Тарту 1970, 155-158.
120. Вийтсо, Т.-Р., Пыльдяя, Я. О методике составления словаря рифм. - Сборник статей по вторичным моделирующим системам. Тарту 1973, 163-166.
- Жиров, В. см. 125.

121. Каалеп, А. Опыт эквивалентного перевода поэзии на эстонский язык. — Мастерство перевода 1969. М. 1970, 78-88.

122. Кригуль, Л. Библиография работ В.Т.Адамса. — Труды по русской и славянской филологии XV. Литературоведение. УЗ ТГУ, вып. 251. Тарту 1970, 364-382.

Левинтон, Г. см. № 125.

123. Лотман, М.Ю. Гексаметр. (Общая теория и некоторые аспекты функционирования в новых европейских литературах.) Предварительное сообщение. I. — SMP I, 31-54.

Лотман, М. см. № 125.

Лотман, Ю.М. см. № 124.

124. Мальц, А., Лотман, Ю. Стихотворение Блока "Анне Ахматовой" в переводе Деборы Вааранди. (К проблеме сопоставительного анализа.) — Блоковский сборник II. Труды Второй научной конференции, посвященной изучению жизни и творчество А.А.Блока. Тарту 1972, 4-24.

125. Паперно, И., Ливов, В., Левинтон, Г., Лотман, М. Первый Всесоюзный симпозиум по вторичным моделирующим системам. — Русская филология IV. Сборник студенческих научных работ. Тарту 1975, 123-151.

126. Пэри, Х. Развитие эстонской лирики в 1917-1929 гг. Тарту 1970. 36 с. Ад.

127. Поливанов, Е.Д. Введение в языкознание для востоковедных вузов. Л. 1928, с. 197-202. /Lisa preprintis nr. 95/

128. Проблемы таксономии эстонских рунических мелодий. Таллин 1977, 127 с. /Содержание: Липпус, У. О некоторых структурных свойствах эстонских рунических напевов и о возможности использования их при систематизации напевов, 5-55. Липпус, У., Реммель, М. Опыт грамматического вывода на материале эстонских рунических песен, 56-74. Реммель, М. Некоторые положения в применении к мелодиям, 75-79. Ройтель, И. Опорная система и закономерности варьирования мобильных элементов как структурные признаки типологии народных напевов, 80-117. Сарв, Я. Анализ интервального состава эстонских рунических песен, 118-127./

129. Цильдмаре, Я. О типологии систем стихосложения. — Тезисы докладов IV Летней школы по вторичным моделирующим системам. Тарту 1970, 145-147.

130. Пылдымаэ, Я. Еще раз о критериях типологической характеристики верлибра. — Там же, 148–149.

131. Пылдымаэ, Я. Системы эстонского стихосложения и черты развития силлабо-тонической системы XX века. Тарту 1971. 39 с. АК.

132. Пылдымаэ, Я. О принципах анализа ритма эстонского силлабо-тонического стиха. — Материалы XXVI научной студенческой конференции. Литературоведение. Лингвистика. Тарту 1971, 71–73.

133. Пылдымаэ, Я. О ритмико-композиционной транскрипции рифмы при описании строфики. — Материалы всесоюзного симпозиума по вторичным моделирующим системам I (5). Тарту 1974, 176–180.

134. Пылдымаэ, Я. Типология свободного стиха. — Труды по знаковым системам 9. УЗ ТГУ вып. 422, Тарту 1977, 85–98.

135. Пылдымаэ, Я., Реммель, М. К проблеме вероятностной характеристики ритма эстонского стиха. — Материалы всесоюзного симпозиума по вторичным моделирующим системам. I (5). Тарту 1974, 180–181.

Пылдымаэ, Я. см. № 119, 120.

136. Реммель, М. Моделирование системы фонем эстонского языка. Таллин 1975, 24 с. АК.

Реммель, М. см. № 120, 135.

137. Тороп, П. К проблеме восприятия символизма в Эстонии. — Тезисы I всесоюзной (III) конференции "Творчество А.А. Блока и русская культура XX века". Тарту 1975, 170–173.

138. Хинт, М. Основные фонологические и морфофонологические проблемы акцентуационной системы эстонского языка. Таллин 1971, 31 с. АК.

139. Эак, А. Артикуляция эстонских сонорных согласных. Таллин 1971, 38 с. АК.

II. Käsitkirjalised tööd.

A. Väitekirjad.

140. Eek, A. Articulation of the Estonian sonorant consonants. /Kandidaativäitekirj./ Tln. 1971, 223 lk.

141. Hint, M. Eesti keele rõhusüsteemi fonoloogia ja morfofonoloogia põhiprobleemid. /Kandidaativäitekirj./ Tln. 1971, 312 lk.

142. Muru, K. Eesti lüürika aastail 1930-1940. /Doktoriväitekirj./ Trt. 1974, 416 lk. /Luuleteooriast, 34-36; 161-162; meetrikast ja riimist, 123-129; 307-319./

143. Põldmäe, J. Eesti värsisüsteemid ja silbilis-rõhulise värsisüsteemi arengujooni XX sajandil. /Kandidaativäitekirj./ Trt. 1971, I köide 373 lk., II köide 107 lk.

144. Remmel, M. Eesti keele foneemide süsteemi modelleerimine. /Kandidaativäitekirj./ Tln. 1975.

B. Diplomitööd.

145. Aedma, H. Koidula riimisõnastik. TRÜ 1977, 162 lk.

146. Januson, A. Erni Hiire luule 1918-1930. TRÜ 1973, 103 lk. /Instrumentatsioonist, 25-28./

147. Kauber, H. Sonett eesti nõukogude luules. TRÜ 1970, 164 lk.

148. Liiv, T. Kujund eesti lüürikas 1946-1969. TRÜ 1970, 72 lk.

149. Neeme, T. Mängulisus eesti lasteluules. TPedI 1977, 81 lk.

150. Nõges, E. Eesti nõukogude sonett. TRÜ 1975, 127 lk.

151. Olesk, S. Silbilis-rõhuline daktül eesti nõukogude luules. TRÜ 1977, 148 lk.

152. Tooming, L. Instrumentatsiooniprobleeme H. Visnapuu varasemas luuleloomingus. TRÜ 1977, 186 lk.

Kasutatud lühendid

AD	- doktoriväitekirja autoreferaat.
AK	- kandidaativäitekirja autoreferaat.
ENE	- "Eesti nõukogude entsüklopeedia".
EPP	- Estonian Papers in Phonetics.
ER	- kirjastus "Eesti Raamat".
KK	- "Keel ja Kirjandus".
KKI	- Keele ja Kirjanduse Instituut.
L	- "Looming".
N	- "Noorus".
SMP I	- Studia metrica et poetica I. TRÜ T, v. 396. Trt. 1976.
SMP II	- Studia metrica et poetica II. TRÜ T v. 420. Trt. 1977.
SV	- "Sirp ja Vasar".
TEFA	- "Töid eesti filoloogialt".
Tln.	- Tallinn.
TPedI	- Tallinna Pedagoogiline Instituut.
Trt.	- Tartu.
TRÜ T	- Tartu Riikliku Ülikooli Toimetised.
v.	- vihik.
VÕS	- Vabariiklik Õpetajate Täiendusinsti- tuut.
ВНЛ.	- выпуск.
УЗ ТТУ	- Ученые Записки Тартуского государствен- ного университета.

SISUKORD - CONTENTS - СОДЕРЖАНИЕ

P. <u>Alvre</u> . Vepsa regivärsi mõistatus.....	3
П. <u>Алвре</u> . Загадка вепсского рунического стиха. Резюме	12
М.Л. <u>Гаспаров</u> . Второй кризис русской рифмы.....	13
Э. <u>Краут</u> . Ритмическая интерференция	28
H. <u>Metslang</u> . Eesti regilaulu värsiparallelismi uurimise lähtekohti	50
X. <u>Метсланг</u> . О предпосылках лингвистического изучения сти- хового параллелизма в эстонском руническом песне. Ре- зюме.....	81
J. <u>Põldmäe</u> . Lydia Koidula meetrikast.....	82
Я. <u>Пыльмяэ</u> . Материалы к метрическому справочнику Л. Койдулы. Резюме.....	119
М.Г. <u>Тарлинская</u> . Метрико-грамматическая моделируемость стиха.....	120...
П. А. <u>Руднев</u> . Библиография советской стихорусистики за 1976 год (с дополнениями за 1975 год).....	134
S. <u>Olesk</u> . Eesti värsiõpetus aastail 1970-1977. Biblio- graafia.....	151

Ученые записки Тартуского государственного университета.
Выпуск 587.

ТРУДЫ ПО МЕТРИКЕ И ПОСТИКЕ.

Актуальные проблемы стиховедения и
вопросы финно-угорского стихосложения.

На русском и эстонском языках.

Тартуский государственный университет.
СССР, 202 400, г.Тарту, ул.Мякисаа, 18.

Ответственный редактор Ю. Талвет.

Подписано к печати 4.11.1981.

МВ 09010.

Формат 30x45/4.

Бумага писчая.

Машинопись. Ротапринт.

Учетно-издательских листов 9,44.

Печатных листов 10,5.

Тираж 500.

Заказ № 1202.

Цена I руб. 40 коп.

Типография ТГУ, 202400, г.Тарту, ул.Пялсона, 14.